DIN FAPTELE STRĂBUNILOR

— POVESTIRI ALE CRONICARILOR —

Rânduite, adnotate şi publicate

de

N. IORGA

VĂLENII-DE-MUNTE

TIPOGRAFIA SOCIETĂŢII «NEAMUL ROMÂNESC»
1909.

DIN FAPTELE STRĂBUNILOR

— POVESTIRI ALE CRONICARILOR —

Rânduite, adnotate şi publicate

de

N. IORGA

VĂLENII-DE-MUNTE

TIPOGRAFIA SOCIETĂŢII «NEAMUL ROMÂNESC»

1909.

PREFAȚA

Fragmentele pe care le dăm aici nu sânt luate la întâmplare ca în alte culegeri, pripite sau incompetente, făcute în vederea noului program care prevede cetirea din cronicari. Am căutat să dau istoria însăși a neamului nostru, *și anume în* acele părți care pot crește încrederea noastră în noi înșine, *părțile ce cuprind vitejie, danii pentru Biserică,* ispravă, faptă *într'un cuvânt, luând din fiecare cronicar* ceia ce se potrivià mai bine cu acest scop. *Nu cred să fi lăsat la o parte din mărturiile trecutului nostru nimic din triumfurile și faptele bune ale neamului.*

Se va înțelege deci pentru ce Ureche e reprodus în mare parte, și pentru ce cronica lui Mihai Viteazul e dată întreagă, pe când din alte cronici se spicuiește numai.

Insă niciun scriitor de frunte din acei cari ni-au dat însemnări istorice, n'a fost lăsat la o parte, așà încât rostul literar *al culegerii nu e întru nimic știrbit.*

Ortografia e a Academiei, avându-se în vedere și scopul școlar. S'au păstrat toate arhaismele și provincialismele, dar nu în felul de a scrie cuvintele.

Cred că am dat astfel, în același timp, o carte școlară și o carte de cultură națională, de cultură populară chiar, fiindcă și astăzi poporul înțelege mai bine pe vechii cronicari, cari scriau pentru toți, într'un graiu care nu erà încă osebit după clase, decât pe noi, scriitorii de azi, și poporul nostru, pentru a trăì în viitor, trebuie să capete conștiința trecutului său.

N. IORGA.

NOTIȚE DESPRE CRONICARI.

I. **Mihail Moxalie**, *călugăr din Oltenia, a prefăcut, după îndemnul episcopului Teofil de Râmnic, apoi Mitropolit, în cele d'intâiu două decenii ale veacului al XVII-lea, Anale bulgărești și sârbești, un cronograf pornind dela Facerea Lumii și mergând și după 1400. E tipărit în Hasdeu*, «Cuvente den bătrâni», II.

II. **Grigore Ureche**, *fiul lui Nistor Vornicul și al Mitrofanei, ctitorii mănăstirii Secul; a învățat în Polonia. Vornic-Mare al Moldovei supt Vasile-Vodă Lupu, el a dat, în 1646-7, o formă românească vechilor anale slave ale Moldovei, alipind la acest „letopiseț", încheiat supt Petru-Vodă Șchiopul de călugărul Azarie, amintiri din viața tatălui său despre Domnia lui Aron Tiranul. La acest element a mai adaus unul, luat din cronica polonă a lui Ioachim Bielski.—Cronica lui, „Domnii țerii Moldovei", s'a tipărit în* «Letopisețele» *lui Kogălniceanu, I. O retipărire cu bogate note istorice în limba franceză, a dat-o d. Emile Picot (Paris, 1878).*

III. **Miron Costin**. *Fiul lui Costin Postelnicul și finul lui Miron-Vodă Barnovschi. A făcut școala la Bar în Polonia. Ajunge Mare-Logofăt al Moldovei. Învățatul boier, care alcătuise scrieri istorice polone, își puse în minte a povestì toată istoria Moldovei dela Traian „descălecătorul" până în zilele sale. De fapt a alcătuit numai o introducere despre timpurile romane și o poveste a vremurilor mai nouă, de unde se oprise Ureche, în 1594, până la 1661, lăsând apoi răzlețe însemnări pentru vremea următoare. Miron a fost ucis pentru bănuieli de trădare, de Constantin-Vodă Cantemir, în Decembre 1691. Cronica a fost tipărită în „Letopisețe" I și deosebit de V. A. Ureche: am urmat ediția I.*

IV. **Stoica Ludescu**, *Logofăt de casă al Cantacuzinilor, a prelucrat într'un corp de cronică — cel d'intâiu la Munteni — ve-*

chile însemnări de pomelnice domneşti şi de anale, cronica luptelor lui Mihai Viteazul, de un om al Buzeştilor, ştirile din poemul grecesc al lui Matei Vlădica Mirelor, veştile, date poate de Udrişte Năsturel, cumnatul lui Matei-Vodă Basarab, asupra începuturilor Domniei acestuia şi unele notiţe cantacuzineşti, precum şi amintirile sale despre Constantin Postelnicul Cantacuzino şi fiii săi (—1688). Publicat în «Magazinul istoric pentru Dacia», *IV-V.*

V. *Împotriva acestei cronici scrie* **Constantin Căpitanul**, *fiul lui Pană Filipescul şi al Maricăi, fiica lui Constantin Cantacuzino Postelnicul. El întrebuinţează scrierea lui Ludescu şi adauge cele cunoscute de dânsul. Se opreşte odată cu duşmanul său politic. — Cronica a fost tipărită în* «Magazinul istoric» *I-II şi în ediţie separată de N. Iorga, la 1902*[1].

VI. **Radu Greceanu**, *fiul lui Tudor Şătrarul şi urmaş după străbună-sa, Domniţa Florica, al lui Mihai Viteazul, a fost Logofătul-cel-Mare al lui Vodă Brâncoveanu. Traducător întrebuinţat în pregătirea Bibliei din 1688, Greceanu, care a lăsat şi alte lucrări de tălmăcire religioasă, fù însărcinat de Domn să scrie Istoria Vieţii lui. Prefaţa e din 1698 şi, opera întreagă se întinde dela 1688 până la 1713, un an înainte de căderea Domnului. — Cronica a fost tipărită în* «Magazinul istoric», II, *şi apoi deosebit de d. Şt. Greceanu, Bucureşti, 1906.*

VII. **Constantin Stolnicul Cantacuzino**, *fiul Postelnicului cu acelaşi nume şi al Ilinei fiica lui Radu-Vodă Şerban, frate cu Şerban-Vodă Cantacuzino şi cu mama lui Constantin-Vodă Brâncoveanu ; tatăl lui Ştefan-Vodă Cantacuzino. Învăţase în Italia.*

---

1 *Fragmentul ce dăm luându-se din greşală după ediţia cea veche,— la pp. 155-8 rugăm a se îndreptà înainte de întrebuinţare :*

P. 155, alineatul 2, r. 2 de sus, cet. «găteascä» pentru «găsească» ; r. 3 de sus, după «Domnul» :... ; la p. 156, r. 2 de sus, după «ciumă» :...; alin. 2, r. 4 de sus: «învăţaţi» pentru «învăţat» ; r. 9 de sus : «fără cât», pentru «numai»; alineatul 2, r. 2 de sus : «Cantacuzinii» pentru «ei» ; r. 2 de jos : «Portariul» pentru «Postelnic» ; ibid.: *«să-i» pentru «să» ; p. 157, al. 2, r. 3 de jos : «pre Aga», în loc de «cu Aga» ; r. 2 de jos : «acii pe loc» în loc de «îndată pe loc» ; «între Turci» în loc de «între Turc» ; alin. 3, r. 2 de sus : «în ştire» pentru «ştire» ; p. 158, r. 10 de sus : «cum trăià» pentru «că trăià».*

Îşi pusese în minte a scrie o istorie a tuturor Românilor, dela Daci până în zilele sale. L-au oprit îndeletnicirile sale politice cu mult înainte de a fi zugrumat de Turci, la 1716.—Cronica s'a tipărit în culegerea librarului Gh. Ioanid (unde se dau după manuscripte şi alte cronice muntene) şi în «Letopiseţe» *I; apoi în „Operele lui Constantin Cantacuzino Stolnicul", publicate de N. Iorga.*

VIII. **Nicolae Costin,** *fiul lui Miron şi al Ilinei, fiica pretendentului Ioan Movilă, nepoata de fiu a lui Simion-Vodă. Ajuns Logofat Mare al Moldovei, el scrise Viaţa Domnului său, Nicolae Mavrocordat, şi din însărcinarea acestuia începù un corp de cronici moldoveneşti, pe care-l duse până la 1711. În frunte-i puse o prefaţă erudită despre epoca romană, prefaţă pe care o apucase a o redactà între 1708 şi 1709. — Cronica s'a tipărit în* «Letopiseţe», *I (Introducerea), II (povestirea).*

IX. **Radu Popescu,** *fiul Vistierului Hrizea, care a fost prigonit şi omorât de Şerban Cantacuzino, a fost unul dintre cei mai învăţaţi boieri munteni din vremea sa. A scris întâiu amintirile sale, pe care le începe cu Domnia Brâncoveanului, la 1688, şi le urmează până la căderea lui, ba chiar până la 1716.*

Pe urmă, după însărcinarea lui Nicolae Mavrocordat, el alcătuì un corp al cronicelor muntene, pe care-l adăugì cu lucrarea sa de tinereţă, prefăcută după interesele Domnului şi continuată până la 1726. La 1729 nu mai erà în viaţă.

Cea d'intâiu cronică s'a tipărit în Magazinul istoric, V; *a doua tot acolo, IV.*

X. **Ioan Neculce.** *Boier dintr'un neam mai de jos, fiu al Vistierului Neculce, înrudit însă prin alianţă cu Cantacuzinii şi cu Vasile Lupu. Hatman al lui Dimitrie-Vodă Cantemir, pribeag în Rusia după înfrângerea Ruşilor la Stănileşti, el se întoarse în ţară abià peste nouă ani. Tràì şi după 1740. Cronica lui, care porneşte din locul unde se oprise Miron Costin, merge până la 1744, cu adausuri din acest an, de un continuator. — S'a tipărit în „Letopiseţe", II.*

XI. *Se atribuie lui* **Nicolae Mustea,** *«diac al Divanului», o compilaţie a cronicelor Moldovei, care duce la o povestire întinsă a Domniilor în această ţară ale lui Mihai Racoviţă, mai ales a Domniei a treia. Partea de compilaţie e deosebită în cele două versiuni care s'au publicat în* Letopiseţe, III *şi în* Magazinul is-

toric, III. *Scriitorul Domniilor lui Racoviţă nu e, de sigur, Mustea.*

XII. **Ienăchiţă Văcărescu,** *poetul cunoscut, fiu al lui Ştefan Văcărescu şi al Catincăi Done, fusese crescut cu cea mai mare îngrijire: ştià turceşte, italieneşte, franţuzeşte. A scris „Istoria otomănească a prea-puternicilor şi marilor Împăraţi" în surgunia-i peste Dunăre, dela 1788 la 1794, după câtevà izvoare turceşti.*

S'a tipărit în «Tezaurul de monumente istorice» *al lui Papiu Ilarian, II.*

XIII. **Dionisie Eclisiarhul,** *un casnic al marelui episcop de Râmnic Chesarie şi al lui Filaret, urmaşul acestuia, a vrut să deà urmare analelor muntene dela 1769 înainte. Însemnările sale merg până la 1814.*

S'au tipărit în Papiu, l. c.

X*II.* **Maiorul Voinescu II** *a lăsat amintirile din care reproducem.*

S'au publicat în «Revista Carpaţilor», II.

PARTEA I-iu.

Dela început până la moartea lui Ștefan-cel-Mare.

CAP. I.

ÎMPĂRĂȚIA ROMEI (RÂMULUI [1]).

(DIN NICOLAE COSTIN [2]).

Pentru Împărăția Râmului și pentru hotarele ei.

Împărăția Râmului, căreia în putere și în lățime n'au fost nicio Împărăție de când este lumea, — cetește istoriile Râmului și a' lumii, și vei aflà de mărimea ei —, și alta mai mare Împărăție decât aceasta n'a fost,—de această Împărăție aflà-vei și la prooroci, ales la Daniil, cu dezlegarea visului lui Nabucodonosor, Împăratul Asiriei. De această Împărăție cântă și sfânta Biserică noastră, în seara nașterii Domnului și Dumnezeul nostru Isus Hristos: Август едіно начáлствуіўшу на зімлі [3], adecă: *August singur domnià pre pământ*, iproci [4]. Acest Avgust, Impărat Râmului, au stat cel întâiu după stăpânia cea de obște, de sfătuià Râmul cu obștie [5]. În zilele acestui s'au născut Hristos, Mântuitorul lumii, din Prea-Curata Fecioara Maria.

Numele său se trage de pre orașul *Roma*, noi zicem *Râmul*, care oraș este în Italia, pe apa Tibruluĭ. Iar începutul Împărăției acesteia este din Troada, care o au risipit-o Elinii, având multă vreme războiu cu Troadenii, pentru ră-

---

1 Numele vechiu al Romei.

2 Cap. VII.

3 Mai de mult în biserică se cetià slavonește; pe vremea lui Nicolae Costin, limba noastră începuse a pătrunde însă.

4 Slavonește = și așa mai departe.

5 Stăpânie de obște = republică.

pirea Elenii, soția lui Menelau, de Alexandru, feciorul lui Priam, Împăratul Troadei, pentru care femee, să o întoarcă Domnul său de unde o răpise, pururea sfătuiau doi domni din Troada, anume Antenor și Enea; ci, măzdind[1] pe alți domni sfetnici feciorul lui Priam să nu deà pe Elena, s'au trăgănat sfada până la stângerea de tot a Troadei, și n'au hălăduit nime altul, nici în cetate, nici în olatele ei[2], fără acești doi ce s'au pomenit, Antenor și Enea, cu gloatele lor. Ori că știà Grecii sau Elinii că acești doi domni sfătuià spre bine pe Troadeni, și i-au lăsat de nu i-au gonit, ori ei, cunoscând la ce trage lucrul, s'au păzit de vreme, și au ieșit cu oamenii săi, și s'au încărcat în vase, și s'au dus în lume. Deci, Antenor au descălecat la Veneția, pre pământul Italiei; iar Enea, pogorând mai jos, au abătut iară la margenea Italiei, unde domnià Latin Craiul o parte de Italia. Îndemnat și de proorocii lor păgânești, au început sfadă cu acel Craiu, anume Latin, după a' căruia nume se numește *limba latinească*[3].

Nu erà acele locuri pre atunce cu oameni deși așezate, și singur Craiul, îmbătrânit de zile, numai o fată din trupul său aveà, și erà logodită după un Domn de Italia, anume Turnus, și-i erà mulți Domni de Italia neprietini; pre aceia Domni i-au tras Enea în partea sa, împotriva lui Turnus și a lui Latin Craiul, și, cu războaie, cu multă vărsare de sânge, au biruit pe Turnus, până au și perit Turnus în războiu. Deci, au căutat lui Latin Craiul a primì pre Troadeni în țara sa, în Italia, și pre Enea ginere, în locul lui Turnus, — că lui Enea îi murise femeia de groază, când au văzut din toate părțile arzând cetatea Troada. Și s'au făcut Troadenii moșneni[4] Italiei, așezați și legați între sine, să trăiască Troadenii pre limba și pravila de giudețe[5] a

[1] De la mâzdă; mită. Deci: mituind.
[2] Ținuturile vecine.
[3] Cele de până aici și ce urmează sânt fabule, basme de poeți.
[4] Băștinași, moștenitori, stăpâni ai pământului.
[5] Pravilă de giudețe = legi.

Italienilor, şi Italienii să primească bozii şi rugile şi obiceiurile de biserică a' Troadenilor.

Deci, din Enea şi din fata lui Latin Craiul sânt, din seminţie în seminţie, născuţi doi fraţi, anume Romul şi Rem. Aceştia au urzit oraşul Râmul, — pre jumătate Romul şi pre jumătate Rem. Şi, încă neînălţate fiind zidurile, au venit într'o zi Rem să vază sporul lucrului frăţine-său d'incotro zidià Romul, şi, vrând să facă şagă, au sărit peste zidul frăţine-său; iar frate-său, în loc[1] luând semn şi piezi răi[2] oraşului, apucà un fuşte[3] şi lovì pre frate-său prin mijlocul trupului, şi căzù mort la pământ. Iară Romul, stând de-asupra trupului, au zis: *Aşà să petreacă toţi cari ar vrea să saie zidurile aceste!* Şi au rămas singur Romul urzitor oraşului şi Crăiei: după a' căruia nume este oraşul Roma, sau Râmul, cum zicem noi, şi după oraş şi numele Împărăţiei.

Fost-au această Împărăţie, d'inceputul ei, supt Craiul Romul, Craiul cel d'intâiu, până la Tarcvinie Superbus, adecă Mândrul. Iar un fecior a' celui Tarcvinie Mândrul au făcut silă unei doamne, la casa ei, nefiind domnul său acasă, şi, după acea silă, acea doamnă, anume Lucreţia, din pat nu s'a sculat, ci de sârg au scris la bărbatul ei, unde erà, şi la un unchiu al său, ce erà vestit sfetnic şi senator la Râm, anume Brut, să vie cum mai de sârg la dânsa, că-i de spre moarte. Şi, dacă veniră şi întrară în casă, unchiul acelei femei şi bărbatul ei, iar ea au zis: «Nu vă apropiaţi de patul mieu, spurcat de feciorul lui Tarcvinie; ce, de este trupul silit, nevinovăţiei mele moartea mea va fi martur!». Şi scoase un cuţit de supt perină, ce-l gătise de acea treabă, şi s'au lovit în inimă, şi, după câteva ceasuri, au murit, — că n'au gândit de moarte ca aceia, nici bărbatul, nici unchiul, ce, până a năvălì să apuce cuţitul, ea s'au înjunghiat. Făcutu-s'au o zarvă mare în tot oraşul de fapta aceià, arătând tuturor cuţitul crunt de sângele nevinovatei femei, şi

---

1 Adecă: pe dată.
2 Adecă: piază rea.
3 Adecă: un băţ.

sila. Şi stătù tot Râmul şi olatele de au jurat, cu Brut, ca să nu mai sufere Craiu peste înşii[1] mai mare. Iară Tarcvinie Împărat, urât şi părăsit de toţi sfetnicii şi slujitorii lui, pentru spurcata faptă, au fugit la Franţuzi[2], şi, dela aceia luând ajutor, s'au ispitit, cu silă, să apuce Împărăţia Râmului; ce tot în deşert: s'au întors gonit şi risipit, şi n'au mai dobândit ce au pierdut, în viaţa lui, nici el, nici altul. Şi, de atunce, s'au cârmuit acea Împărăţie tot cu sfatul senatorilor, până la Avgust Cezarul, cinci sute şi mai bine de ani. De mirat lucru că această Împărăţie, la statul şi lăţimea ei, cât au venit, tot într'acele cinci sute de ani, din cârma sfetnicilor! Şi alegeà ei, cu Sfatul, din an în an, câte doi mai mari, cărora li ziceà *Consuli*, adecă capetele Sfatului; şi mai mare erà acest nume, *Consul*, decât *Imperator*, că acest nume, *Imperator*, erà a' hatmanilor cari mergeau în vr'o parte cu oştile, iară, dacă se întorceà acasă, nu se mai chemà Imperatori, ci iară pre numele său se numià. *Imperator* se zice poruncitor: iară, pre urmă, pentru izbânzi ce făceà acei Imperatori, s'au numit Împăraţii, şi au ieşit mai mare şi mai de cinste numele Împăraţilor decât a' Crailor.

Hotarele acestei Împărăţii a Râmului mai[3] necuprinse sânt, că nu cu munţi sau cu ape curgătoare, cum vedem acum că despart Crăii de Crăii şi Împărăţii de Împărăţii, ce din toate părţile au fost hotarul mare Ocheanul, care încunjură pământul, începând din părţile de spre Miazănoapte,— Oceanul cela ce încunjură Englitera, şi tot acel Ocean şi de spre Apus şi de spre Hispania, şi Portugalia, şi de spre Apus se trage tot acela Ochean, încunjurând tot pământul de spre Miazăzi, pe după Africa, — noi zicem Barbarezii[4] —, până vine la Marea-Roşie, care este între Eghipet şi Arabia. Câte Împărăţii, Crăii, Domnii şi ţeri sânt de le încunjură Ocheanul, precum s'au pomenit mai sus, toate supt ascultarea

1 Dânşii.
2 Scriitorul vrea să zică Gali, din cari vin Francezii.
3 Aproape.
4 Africa-de-Nord, Barbaria, ţara Barbarezilor.

Împărăţiei Râmului au fost. Încă mai spre Răsărit dela Marea-Roşie, dela Ocheanul de Amiazăzi tăind pe uscat: Arabia, Asiria, până la muntele Cavcaz, între Hindii şi Parthi, până în Marea Caspiei, cu Armeniile amândouă, şi câte ţeri sânt între Marea Caspiei şi Marea-Neagră: Giurgii, Mingrilii, Cerchezii şi alte ţeri, şi de acolo apa Donul şi Volga, — toate supt ascultarea Râmului au fost. Şi dela Tartaria cea mare, ce se zice acum *Iuzbec*[1], Hanii cei mari dela Râm luau steag de Hănie. Numai cu India n'au încheiat lumea toată de spre Răsărit; şi venià şi de acolo multe ţeri să se închine, ce, dela o vreme, nici şi-i mai primià dela locuri aşà depărtate.

Şi unghiul cestalalt la Ochean, unde sânt acum Svezii şi Danii, şi unghiul mai spre apa Rinului, — pre aceste ţeri nemţeşti (că şi Svezii şi Danii tot Nemţi sânt, şi un neam[2]), nu i-au putut supune nici într'un chip Râmlenii, până la îndreptatul acei Împărăţii în multe părţi. Şi câtă oaste au pierdut cu Nemţii[3] bătând războaie, cu ceia parte de lume nu o ar fi pierdut. Însă numai o parte de Nemţi supuşi n'au fost, iară, cât ţine apa Rinului, şi acelea ce sânt peste apa Rinului, multe locuri au fost supuse, cum şi Englitera, Franţuzii şi toată Hispania.

Caută acmù cu cugetul întru toată mulţimea şi lăţimea de lume, câte Împărăţii mari sânt acmù, cum sânt Englitera, Franţuzul, Hispania, Nemţii până la Rin, Africa, Feţul[4], Afri, Livia, iproci, tot Egipetul, Habeşii[5] şi Împărăţia Asiriei, Persul, Armeniile, Capadochia, toată Grecia, şi Macedonia, Iliria, Dachia, unde sântem noi acmù, şi alte ţeri şi ostroave, şi pre Ochean, şi pre Marea-Albă, şi pre Marea-Neagră, şi pre Marea Caspia, — la toate acestea ieşià Paşi[6] dela Râm, la unele pe un an, la altele pe trei ani, şi mai mulţi, — care nu-i mai

1 Uzbec.
2 Adecă: *tot* un neam.
3 Nemţii: Germanii, strămoşii Nemţilor.
4 Fezul, Capitala Marocului, deci: Marocul.
5 Abisinia.
6 Adecă guvernatori.

pomenim anume țerile și olatele. Pașii ieșià și la Ierusalim, la țerile jidovești, tot dela această Împărăție, cum scrie și la Sfânta Evanghelie. O seamă de țeri mai departe, supt Crai birnici ei lăsà, ales la Africa, Eghipetul, Armenia; iară la celelalte, cum este Hispania, Franțuzii, Nemții, până la apa Rinului, Italia, țerile grecești, țerile Ierusalimului, Anadolul[1], ostroavele toate, cu senatorii, sfetnicii Râmului se ocârmuià. Pentru ce au zis un filosof al lui Pir, Craiul Epiroților sau Arbanașilor[2], când l-au trimes în solie la Râm: *că a văzut Sfat de Împărați adunat.*

Ce, cât ne trebuie la rândul Istoriei noastre, ne ajunge atâta și de Împărăția Râmului.

---

1 Anatolia: Asia-Mică.
2 Albanezilor.

CAP. II.

Dacii și Geții: războaiele prin care Traian a cucerit locurile noastre.

(DIN CONSTANTIN CANTACUZINO STOLNICUL).

Și iar zic că *Dachii* și *Ghetii*[1] ii[2] zicea și se numia stăpânitorii și lăcuitorii acestei Dachii, cine au fost întâiu. Acele neamuri, ce le zicea Dachi și Gheti, erà oameni varvari și groși, idololatri, iar ostași mari și tari la bătaia războaielor, nepohtitori a se supune altora, nici îngăduià a se birui de alții. Aveà Craii și oblăduitorii lor, și nu erà nimului[3] supuși, și mulți încă de dânșii se îngrozià, și vecinii lor foarte se sperià de dânșii, căci de puține ori se întorceà biruiți de unde mergeà a se bate.

Acestora dar, mergându-li numele și vestea, cum sânt, și de tăria lor, Împărații romani, fiind pohtitori de lățimea Împărăției lor, precum toate Împărățiile puternice sânt lacome de a supune pe alții și a-și lățì și mărì hotarele Împărățiilor, și mai vârtos romana monarhie, atuncea, pe acele vremi, înflorind, — de multe ori și în tot chipul au trimes să se supuie și acei Dachi, precum și pre alte țeri, toate câte erà împrejurul lor, au supus, pre unii cu arma, pe alții cu groaza numai [a] puterii lor, că atâta slujià și într'acele vremi norocul izbîndii lor, cât nicio țară, niciun pământ au putut stà împotriva lor....

---

1 Geții.
2 Li.
3 Nimărui.

Aceşti, dară, Împăraţi, vrând să supuie şi să biruiască şi pe acest pământ, cu lăcuitorii lui cari erà atuncea, în tot chipul silià şi şi de multe ori oşti mari şi grele au trimis asupra lor, cari, mai de multe ori, mai biruiţi decât biruind s'au întors, precum şi Chesariul August, trimiţând asupra lor odată 50.000 de ostaşi, d'abià margenile Dunării le păzià; carii, dupre aceia, Dachii şi Ghetii, adăogându-şi oastea, până la 200.000 de oameni zic că au făcut, şi, trecând Dunărea, biruinţele romanei Împărăţii foarte greu şi rău, cu foc, cu fier şi cu robie le-aŭ stricat, atunci Craiul lor fiind Birebisca[1]. Şi Bonfinie[2] scrie şi aceasta căci[3] nici cum Romanilor nu stà bine, şi, grijă încă având de acei nedomoliţi oameni, nu se odihnià, nici îi uità, ca în lungă odihnă şi în lină pace să se afle, nici să se obrăznicească în biruinţele lor ce le făceà îi lăsà; ci, măcar deşi legà câte odată cu ei pace, pentru că şi vecini li erà, de vreme ce, cum s'au şi mai sus zis, toate împrejururile[4] lor luate şi biruite de Romani erà, dar încă şi pentru oricare pricină mică se şi scornià oşti, unii spre alţii pornindu-se.

Aceasta dară, în mulţime de ani trăgându-se, şi aşà lucrurile lor învârtindu-se întru dânşii, până în vremile ce stătù Împărat Romanilor Ulpie Traian, carele se trăgeà de neam spaniol, începând Împărăţia de vrâstă fiind de ani 42, la anul dela Naşterea Fecioarei [98].

Om înţelept, de altmintrelea, fiind învăţat mare, cu sfat întru toate şi foarte drept, cât şi aceasta au făcut, zic istoriile, cum că: puindu-se Împărat, şi chemând pre cel d'intâiu al pretoriului[5], i-au dat sabia, zicându-i: «Pentru mine slujeşte-o, până dreptele fac; iară, nedireptele de voiu face, împrotiva mea tu o întoarce!»; şi cu inimă mare, mai vârtos

[1] Boirebista, cel mai mare Rege dac.
[2] Cronicar italian, scriind despre Unguri pe vremea lui Ştefan-cel-Mare.
[3] Că.
[4] Ţerile vecine.
[5] Străjii.

într'ale oştilor lucruri. Acesta dară altcevaşi mai pe desupra decât cei ce fusese mai de'nnainte vreme, şi de această ţară gândind, şi socotind într'alt chip, şi ale sale gătiri de războiu îşi tocmiă. Şi, nu prea mulţi ani de Împărăţia lui trecând, deci cu mari greimi de oşti şi cu nespusă putere s'au sculat a oştì într'aceste părţi. Câtă dară va fi fost puterea lui atuncea, şi cu câtă mulţime de oameni va fi umblat, încât au umblat şi au supus părţile lumii, putemu-ne, însă cu mare mirare, şi domirì câte cevaşi, că, iată, vrând pe larg acele oştiri ale lui şi lucruri mari ce apucase şi făceà, ca să-i rămâie şi în fapte slavă şi pomenire, doară şi minune la oameni în veci rămâindu-i, — pe unde mergeà, drumuri mari de piatră făceà, şi şanţuri groaznice trăgeà, pe unde mergeà şi umblà. Precum şi până astăzi se văd şi la noi aici în ţară, cărora încă *troianuri*[1] li zicem, rămâind de atuncea den om în om acel nume, carele se trage şi până astăzi, — măcar că foarte puţini sânt carii le ştiu, drept ce li zic troianuri. Iar acesta este adevărul, că de oştirea acelui mare Împărat, Traian Ulpie, sânt rădicate acestea; şi nu numai aici, ci şi printr'alte ţeri aşa au făcut, cum s'au zis, pentru ca să rămâie neamului omenesc pomenire de mari şi de puternice faptele lui. Iară, de va fi şi altcinevà făcut ca acelea, din Romanii Voevozi sau Împăraţi mai înnainte vreme, cum şi poate fi făcut (că toţi puternicii stăpânitori ca acelea nevoiesc a lăsà pe urmă de mari faptele lor pomenire), aceia nu o ştiu, pentru că, dela acest Împărat încoace, asemenea acelora nemai făcându-se, nici a să mai pomenì vedem; unde rămâne, de vor fi făcut şi alţii, iară pre numele acestuia au rămas de a se numì şi a se pomenì într'acestaşi chip.

Aşà deci Traian acesta, începând războiul întâiu cu Dachii, 16 ani... s'au tras, — într'acele vremi crăind[2] pe aici Decheval, care erà foarte om viteaz şi meşter la ale războaielor, pre-

---

[1] Nu vine însă dela Traian.

[2] Fiind Craiu.

cum și Dion îl scrie, în Istoria vieții lui Traian, ce face[1], și bogat, și mulțime de oameni aveà. Precum și lesne este a socotì și a crede neștine[2] că așa va fi fost, de vreme ce, afară dintr'altă vreme trecută mai de 'nnainte, câte și câte războaie grele și bătăi sângeroase făcuse între dânșii! Care Decheval și în vremile ce împărățià Domitian la Roma, la anul dela Învierea Domnului 99 (?), cu mari puteri s'au sculat împrotiva lor, și nu puține rele și stricăciuni au simțit Ținuturile Romanilor de dânsul. Apoi de 16 ani năprestan[3] cu o Împărăție mare și puternică ca aceia a Romanilor, cum se pomenește, — câtă putere și câtă avuție au trebuit să aibă, de au putut stà atâta împotrivă și a răbdà?

Însă, în cea de apoi, văzând Traian că în lung se trage acest războiu, și gândind că multe se pot întâmplà dintr'acea zăbavă (mutător foarte tuturor acestora fiind norocul), el însuși, cu toată romana putere-i, s'au sculat de au venit spre Dachia, și, viind până la margenile Dunării, din jos de Cladova, s'au apucat de pod de piatră stătător peste Dunăre, căruia, și până astăzi, și dincoace de Dunăre, și dincolo, i se văd margenile și începăturile cum au fost și drept ce loc au fost. Mai veade-se, zic, și, când scade apa la mijloc, și alte colțuri, ca nește picioare de zid; lângă care pod este și cetatea Severinului, dincoace, mai sus oareșice, care erà făcută de Severu Împărat[4], mult încoace mai pe urmă decât Traian împărățind acela, la anul dela Hristos 213 [-211]; însă acuma spartă și mult veche se vede.

Acel pod mare minune și mare lucru au fost, și aiavea semn este de nespusa putere ce au avut acea Împărăție. De care pod mulți istoresc[5], și mulți între alte minuni ce se vedeà ale lumii îl numărà, și de meșteșugul lui, cum l-au făcut, și de altele cât de multe au trebuit până a-l

---

1 În grecește, pe acele timpuri.
2 Cinevà.
3 Necurmat.
4 Și aceasta e o greșeală. Severin vine dela numele întemeietorului satului de lângă cetate, *moșul* Severin.
5 După grecește: istorisesc.

face; iară de cheltuială, cu cât s'au făcut, este necrezut de a se şi spune. Zic scriitorii de acest minunat pod, şi alţii mulţi scriu. Iară şi Ioan Ţeţu [1], în cartea Istoriilor lui, puţin mai pe larg şi făptura lui cum au fost, spune, şi căzută laudă îi dă. Însă şi Dion, carele istoreşte ale lui Traian toate, mai pre larg de acest pod scrie aşà.

Cuvintele lui acestea sânt: «După acestea, Traian podul de piatră peste Dunăre a se face au grijit, care toate alalte ale lui faceri mari departe le-au întrecut ale acelui pod. Stau tot de patru laturi cioplite pietre picioarele lui, a cărora înnălţime de 150 de picioare este, fără temeliile lor; iară, lăţimea, de 60 de picioare cuprinde; şi de la unul până la altul sânt depărtate picioarele de 170, şi coprinse dela unul până la altul cu colaci.» Acum dară, cât va fi fost de lung şi ce pod va fi fost, socotească cine pohteşte şi este grijuliv [2] ca de acestea a şti. Aflatu-s'au în Ardeal (poate fi dusă de aici) şi o piatră, care au fost la capul podului pusă, şi scrisă de acest pod, cu... slove letineşti însă, care va să zică:

Providenţia lui Avgust, adevăratului Pontifex.
Puterea romană, ce nu se supune supt jug, —
Iată că răpeşte şi Dunărea.

Acest pod şi în banii acelui Împărat Ulpie Traian se puneà: de-o parte de monetă, băteà chipul lui, şi de ceialaltă parte tipăriă podul cu... slove..., carii aşa tâlcuiesc:

Sfatul şi Norodul roman prea-bunului Domn aceasta au grijit a tipărì, întru pomenirea minunatului pod, iproci.

Care şi până astăzi într'acea monetă (adecă într'acei bani) se vede, vrând în tot chipul acela să lase pomenire nemoartă de mari faptele lui în veaci.

Aşa deci, făcând podul, au trecut şi el pe dânsul în ceastă parte, săvai [3] că nici-cât au şezut el acolo zăbovind, până a

[1] Tzetzes, compilator bizantin.
[2] Doritor, cu grijă.
[3] Deşì. De fapt: «dacă vreai».

se face podul, că lucrurile războiului se află în odihnă şi în lene, ce dese bătăi cu vrăjmaşii săi făceà, şi prăzi, arsuri şi alte rele pre tot locul se vedeà. Decheval încă nu într'un loc şedeà, nici fără de mare grijă se află, ce şi el, cu toate puterile câte aveà, tare se apără, şi de multe ori şi izbândià; ce, nicio potrivire, nicio asămănare având Crăia lui către Împărăţia romană, el din zi în zi tot mai slăbià, că nici cu niciuna detocma[1] erà ca până în săvârşit să se poată bate şi să poată stà împotrivă.

Aceale deci şi el cunoscând tocma atunce mai bine, zic cum că au trimes de câtevà ori la Împăratul Traian ca să se împace, cum şi alte dăţi făcuse, ci încă şi toată biruinţa[2] să o închine Împărăţiei lui, puind armele lui jos[3], şi haraciu să leage[4], şi pre toţi robii romani, câţi aveà prinşi, să-i sloboază (că mulţi aveà, şi din oameni mari prinşi robi). Iară nici cum n'au vrut să-i priimească atuncea acele cereri şi făgăduinţe, zicând că, nu numai atuncea umblă să înşale şi să adoarmă Împărăţia, îngrozindu-se de dânsa, ce şi alte dăţi de multe ori ca acelea au şi ispitit şi au şi făcut; iar, apoi, de niciuna nu s'au ţinut. Pentru căziceà că şi alte dăţi aşa făcuse, biruindu-se de Romani, şi căzând la pace, şi tari legături cu ei legând, apoi, numai că treceà cât de puţină vreme, atuncea numai decât împrotiva lor se sculà.

...Şi altă dată au oştit Traian împotriva lui, şi prea tare şi groaznic războiu au avut cu el, atâta cât, măcar că Romanii au biruit şi mulţime de vrăjmaşi au omorât, iară şi dintr'înşii încă atâţia au fost de mulţi răniţi într'acel războiu, cât, nemai având cârpe bărbiarii[5] de a legà ranele, şi, auzind Împăratul, însuşi ale lui haine nu şi-au cruţat, ce le-au dat de-i legà, şi cetăţile cu destulă osteneală i le luà.

Însă, văzând Decheval că şi de Scaunul Crăiei lui se apropie,

---

[1] De o potrivă.
[2] Stăpânirea.
[3] Depune armele.
[4] Să se învoiască a dà haraciu (tribut).
[5] Ei înlocuiau la hirurgie pe medicii de astăzi.

să-l gonească, atuncea au trimis soli de pace la Traian, cu multă rugă, făgăduind că și armele și meșteșugurile cu care bătea cetăți și războaie, și pre meșterii aceia să-i deà, și apoi și ce va poftì el să facă. Și, așa, viind și el însuși la Împăratul, la pământ plecându-se, s'au închinat Împăratului. Așà, deci, în Italia Traian întorcându-se, solii lui Decheval cu dânsul i-au adus, pre cari înaintea a tot Sfatului lui roman ducându-i, armele lor acolo și-au lepădat, și, mânile strângându-și în chipul robilor, mult și cu multe cuvinte s'au rugat, și, așà, pace făcându-și, iar li-au dat armele, și s'au dus.

Însă Decheval, nu prea mult trecând, iară de nouă hiclenìi se apucà, tocmelele și legăturile silind și stricând; însà, cunoscând el că n'are d'atocma putere de față [1] ca să se bată, au început, pe ascuns, a viclenì pe Traian să-l omoare,— că de el foarte se temeà și se îngroziă, cunoscându-l mare și tare ostaș. Într'acestaș chip dară au început vicleșugul: știind el că de acel Împărat lesne se apropie omul și, cine và [2], grăiește cu dânsul, el au aflat oameni ca aceia cari să zică că au fugit, și, apropiindu-se de el, să-i grăiască, și, de vor puteà, să-l omoare. Așa dară, mergând dintr'aceia unul, s'au cunoscut cum îmblă cu vicleșug de se apropie de Împăratul. Așa deci, prinzându-l și dându-i strânsoare [3], au mărturisit lucrul, și cum că au trimis Decheval, iproci.

Atuncea deci, a doa oară sculându-se Traian, cu mai mare și mai multă decât întâiu putere, ca să-l înțearce de toate acele nestâmpărări și vicleșuguri ale lui, au mers asupra lui, și s'au jurat, zicând că, până nu va desrădăcinà și pe el și pe tot acel rod [4] de oameni, nu se va lăsà, — cum, în cea de apoi, au și făcut.

Însă Romanii, temându-se, și de aceia așa au făcut, adecă, ca nu cumvași vr'odată, când ar începe a scădeà și a se

---

[1] La îndămână.
[2] Vroiește.
[3] Torturându-l.
[4] Neam.

mai plecà Împărăția lor, ei, aflând vreme, ca niște nedomoliți și nedomesneci vrăjmași, pururea nevindecați către Romani, ar fi gata să facă răscumpărare tutulor câtora au pățit dela dânșii, și ei ar fi silit, nu numai a surpà de tot Împărăția romană, ci și numele roman să-l stingă și să-l piarză dupre fața pământului, de ar fi putut, cum și alți mulți au silit a face, ci n'au nemerit.

Așa dară, sculându-se Traian cu toată puterea, și mai în lăuntrurile țerii întrând odată și altă dată, mare și tare războiu cu Decheval având, nu puțină dintr'amândouă părțile vărsare de sânge s'au făcut. În cea de apoi, însă, Decheval, biruindu-se, au fugit, trăgându-se către Beligradul[1] Ardealului, căci acolo erà și Scaunul Crăiei lui. Ci nici acolo nu s'au putut mântuì, că iată oastea romană, trecând munții Carpatii (că așà acești munți toți carii curmează țara aceasta de către Ardeal se chiamă, dupre cum scriu gheografii), și, acolo, arzând și sfărâmând, nici acel Decheval au mai putut scăpà; ci, pre el prinzându-l, zic cum să-l fie omorât, alții[2] zic cum el însuși să-și fie făcut moarte, dupre atâtea nenorociri ce i se întâmplase și vedea că tot și cu totul se pierde, și cum că tot va cădeà în mâna lor pre urmă, ci viu să nu fie.

Atuncea deci, începând mai vârtos și cu d'adinsul a cercà și avuțiile lui, zic cum multă sumă și mare bogăție să se fie aflat acolo în cămările polatelor[3] lui; și multe și ascunse zic că au fost, care le-au descoperit și le-au ivit[4] unul dintr'ai lui oameni, pentru că foarte ascunse le ținea, acest feliu de meșteșug de a le ascunde varvarul aflând: adecăte, zic că acolo, în apa ce treceà pre lângă polate, abătând întâiu apa de a curà, printr'alt loc, mare foarte groapă făcând, și cu lespezi pardosindu-o, și pe de-asupra bine toc-

---

1 Bălgradul, Alba-Iulia. De fapt către Hațeg: Scaunul lui Decebal era Sarmisagetuza, pe locul Grădiștii de azi.

2 Cari au dreptate.

3 Palatelor; sing.: polată. Se mai zice in Ardeal.

4 Le-a scos la iveală.

mindu-o, iar au dat apa preste acea groapă, ca o peştere mare făcându-o, şi acolo mult foarte într'însa aur, argint şi alte scule ce ştià că de apă nu se strică, au pus; care ascunzătoare foarte cu nevoie erà să se afle, mai vârtos că nimeni nu o ştià. Pentru căci, când o aŭ făcut, robi au adus de o au săpat, şi apoi pre toţi aceia au pus de i-au omorât, ca să nu iasă cuvântul şi acea taină la nimeni afară. Ci, iată că nicio taină, nicio ascunzătoare lumească, dupre nemincinos Cuvântul Domnului, la Luca, cap. 8, nu e care să nu se afle şi la iveală să nu iasă. Alţii zic că le-au ivit acelea şi le-au spus un boier mare roman, ce în mulţi ani l-au fost ţiind acel Decheval acolo rob. Aceasta dară poate fi, că, domirit şi mare la minte om fiind, şi ca acelea multe va fi iscodit, ca să ştie şi să poată cunoaşte până în câtă putere aveà acea Crăie de se puneà aşa tare împrotiva romanei Împărăţii de a se luptà şi de a se apărà. Deci, şi acelea spuindu-le şi aflându-le, le-au luat Romanii, şi, câte au cunoscut că ar fi fost de zăticnire lor, toate le au stricat şi le au dărâmat.

Aşa deci Traian, supuind şi desăvârşit domolind toată Dachia, şi socotind ca să o tocmească într'acel chip dela care să nu mai aibă alte turburări, nici să li mai vie alte griji, au poruncit de prin prejururile biruinţilor [1] sale de au adus Romani lăcuitori, de i-au aşezat aici, şi dintr'a sa oaste au lăsat câţi au trebuit de a-i lăsà, ca să se aşeze aici, rămâind lăcuitori acestor ţeri, cari şi până astăzi se trag, cum' vom arătà, dintr'aceia.

Însă, nu că doară din Dachi niciunul n'au mai rămas, cât doar, pustiindu-se de tot, şi nemai rămâind nimeni cine a lăcuì aceste pământuri, au pus Traian şi au aşezat Romani,— ce numai a lor Crăie să nu mai fie, nici capete dintr'înşii poruncitori să nu rămâie, nici al lor nume de stăpânire să nu se auză, ci numai de Romani. Iar şi din ei

[1] Provinciilor.

alții au mai rămas, că iată și Lichinie[1] de neam dac se trage, cum scriu mulți, însă de proști oameni erà; iar, mai apoi, la Roma mergând și la mari oameni slujind, fiind poate și om de slujbă, așà au ajuns de mare, cât și pre Constanția, sora lui Costandin Împărat, celui Mare, au luat, — pre carele și soț Împărăției l-au făcut, și împrotiva lui Maximin tiranului l-au trimes cu oaste, și la Tars l-au biruit. Însă nici din pieptul acestui Lichinie au lipsit tirania, că și către alții crud erà, iară către creștini nesățios gonitor și muncitor[2].

Însă Marele Costandin nu l-au lăsat așa; ci, împreună cu fiu-său Crispu, cu mare oaste împrotivă-i au mers, și, și el cu oaste eșindu-li înnainte, la Odriiu[3] având mare războiu, l-au biruit foarte pe Lichinie. Fugind el deci în Vitinia, iar începeà a strânge oaste; însă, văzând că nu-i va merge, trimite pre soția sa la frate-său Costandin, de-i face pace și-i iartă viața, însă cu această tocmeală, ca fără dregătorie să șază să se odihnească, la Solun[4] dându-i loc. Iar el, rău fiind învățat și neastâmpărat în rele, trecând câtăva vreme, iar începeà a se mișcà spre turburări și a-și strânge oameni asemenea lui. Însă ai lui Costandin ostași, fiind la Solun păzitori, acolo l-au ucis și l-au stins și pre acel tiran, ca pre Dioclitian, Maxenție și Maximin, curățind lumea de împuțăciunea tiranilor. Acest dar Lichinie, cum zisem, au fost de feliu Dac; săvai că foarte puțini rămăsese (zic istoriile), de atâta mari de ani, ce într'înșii atâtea grele oști și nespusă mulțime de vrăjmași au stătut și au bălăcit, pre cari cu sabie și cu foc i-au stâns. Și încă, din câți și rămăsese, cum s'au zis, doară cu viața numai ce erà, că alt tot supt nemilostivii ostași se mistuise și se topise.

---

1 Candidat de Împărat în veacul al IV-lea.
2 Prigonitor și chinuitor.
3 Adrianopol.
4 Solun e Salonic.

[REZUMAT, DE N. IORGA.

Cucerirea Daciei... 106.

PĂRĂSIREA DACIEI DE AURELIAN, PE LA 270. — *Pleacă şi se aşează peste Dunăre ostaşii, dregătorii, târgoveţii cei săraci. — Oameni sălbateci la apucături, cu feţe necunoscute, răsar pe drumurile cele mari ale şesurilor, în cete mari: Germani bălani, Huni urâţi şi Avari cu chip mărunt, osos, cu piele galbenă, ca Ungurii de azi. Trimeşii lor vin în văi, prin poiene, de cer bir.* Voevozii *de Ţinut, de vale, cari stăpânesc peste satele cu* juzi, *se învoiesc a plătì, pentru ca ai lor să aibă linişte. Când* barbarii *se întrec cu cerutul ori cu ameninţarea, îi pândesc prin strâmtori şi locuri grele, şi câştigă biruinţi, astăzi de mult uitate.*]

CAP. III.

Întemeierea Domniei Ţerii-Româneşti, de când au descălecat Românii.

(DIN LOGOFĂTUL STOICA LUDESCU.)

Însă d'întâiu s'au coprins [Ţara-Românească] de Românii carii au purces dela Romani, şi au venit spre Miazănoapte[1]. Deci, trecând apa Dunării, au descălecat la turnul Severinului[2], alţii în Ţeara-Ungurească, pre apa Oltului, şi pre apa Mureşului, şi pre apa Tisei, ajungând şi până la Maramureş[3]. Iar cei ce au descălecat la turnul Severinului, s'au tins pre supt poalele muntelui, până în apa Oltului; alţii s'au pogorât pre Dunăre în jos, şi, aşà, împlându-se tot locul de ei, au venit până la marginea Nicopoii.

Atunce s'au ales dintr'înşii boiarii carii au fost de neam mare, şi puseră Banoveţ un neam ce le ziceà Basarabi, să li fie lor cap, adecă Mari-Bani[4]. Şi aşezară întâiu să fie Scaunul la

---

1 N'a fost o *descălecare*, ca în Moldova, ci Voevozii din dreapta şi stânga Oltului şi toţi juzii s'au unit, de voie ori de silă, prin căsătorii ori prin înfrângeri, supt Voevodul văii Argeşului, care-şi aveà Curtea la Argeş (Curtea-de-Argeş, adecă: Curtea-*din*-Argeş). Atunci acesta şi-a zis «Domn a toată Ţara-Românească».

2 Severinul a fost cetate ungurească, unde stăteau Bani de hotar, pe cari i-au scos Domnii.

3 Mare greşeală. Numai duşmanii noştri spun, din interes, că am venit din Balcani în vremi târzii.

4 Şi aici e greşit. Banoveţi s'au zis fraţii Craioveşti, feciorii lui Neagu, boier de Craiova, pentru că luaseră Bănia pentru neamul lor.

turnul Severinului, al doilea Scaun s'au pogorât la Strehaia[1], al treilea Scaun s'au pogorât la Craiova. Şi, aşà fiind, multă vreme au trecut, tot ei oblăduind acea parte de loc.

Iar, când au fost la cursul anilor dela Adam 6798 (1290), fiind în Ţeara Ungurească un Voevod ce l-au chemat Radu Negru Voevod, mare-herţeg pre Almaş şi pre Făgăraş[2], rădicatu-s'au de acolo cu toată casa lui, şi cu mulţime de noroade, Români, Papistaşi, Saşi, de tot feliul de oameni: pogorându-se pre apa Dâmboviţei, început-au a face ţeară nouă[3].

Întâiu au făcut oraşul Câmpulung; acolo au făcut şi o biserică mare şi frumoasă şi înaltă. De acolo au descălicat la Argeş, şi iar au făcut oraş mare şi şi-au pus Scaunul de Domnie, făcând Curţi de piatră, şi case domneşti, şi biseарică mare şi frumoasă[4]. Iar noroadele ce pogorâse cu dânsul, unii s'au tins pre supt munţi, ajungând până în apa Siretului, şi până la Brăilă; iar alţii s'au tins în jos preste tot locul, de au făcut oraşe şi sate până în marginea Dunării şi până în Olt.

Atunce şi Băsărăbeştii, cu toată boierimea ce erà mai înainte preste Olt, s'au sculat cu toţii de au venit la Radul-Vodă Negru, închinându-se, să fie supt porunca lui, şi numai el să fie Domn preste toţi[5]. De atunce s'au numit ţeara de-i zic Ţeara-Românească.

Iar tituluşul[6] Domnului s'au făcut precum arată mai jos:

---

1 Se poate ca la Strehaia, unde au fost Curţi domneşti lângă mănăstirea de azi, să fi fost un vechiu Voevod.

2 Aceste două ţeri s'au dat lui Vladislav-Vodă ca ducat, de Unguri, pentru ajutor.

3 Aşà-şi închipuià Ludescu, văzând că se află Saşi şi alţi catolici la Câmpulung. În acest oraş e îngropat, de bună seamă, lângă tatăl sau bunicul său, Nicolae Alexandru Voevod, fiu al lui Basarab, întemeietorul, un Radu-Vodă de pe la 1380. I se zice Negru, din confuzie cu Neagoe, ctitorul dela Argeş.

4 Cea mai veche biserică argeşeană e Sân-Nicoară, ale cării ruine se văd încă pe o culme stăpânitoare.

5 Aceasta se făcuse încă supt Basarab-Vodă, puţin după 1300.

6 Titlul.

Întru Hristos Dumnezeu cel bun-credincios şi cel bun-de-cinste şi cel iubitor de Hristos şi singur biruitor, Io[1] Radul Negru Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn a toată Ţeara-Românească şi herţeg al Almaşului şi al Făgăraşului[2].

Acesta este tituluşul Domnilor, de atunce începându-se, pân' acum, precum adevărat se vede că este scris la toate hrisoavele ţerii.

Şi în acestaşi chip tocmitu-şi-au Radu-Vodă ţeara cu bună pace, că încă nu erà de Turci împresurată, şi au domnit până la moarte, îngropându-l la biserica lui din Argeş. Şi au domnit ani 24.

De aice se începe povestea altor Domni, cari au venit pre urma Negrului-Vodă, precum arată mai jos:

Mihaiu-Vodă au domnit ani 19.

Dan-Vodă au domnit ani 23. Acesta au fost frate cu Mircea Vodă bătrânul, şi l-au ucis Şişman-Vodă, Domnul Sârbilor, când erâ cursul anilor 6864 (1356[3]).

Alexandru-Vodă au domnit ani 27.

[De fapt, şirul Domnilor munteni e acesta: Iancu (Ivancu) Tâhomir 12..—13.. Basarab I-iu c. 1330—c. 1340. Alexandru I-iu c. 1340—16 Novembre 1364. Vladislav I-iu 1364—c. 1380. Radu I-iu c. 1380—. . . Dan I-iu . . . .—1386.]

Mircea-Vodă bătrânul. Acesta au avut mare războiu cu Baizit-bei dela Nicopoie[4]. Făcutu-s'au acest războiu pre apa Ialomiţii[5]; biruit-au Mircea-Vodă pre Turci, şi făr' de număr au perit, trecând Baizit-bei Dunărea fără vad; şi alte multe războaie au avut cu Turcii.

---

[1] *Io* îşi ziceau Domnii noştri, pomenind întâiu, după datina Bulgarilor, pe Ioan, cel d'intâiu Ţar al acestora.

[2] Aşà a fost titlul, dar n'avem acte dela Radu.

[3] De fapt, la 1393.

[4] De fapt, marele Sultan Baiezid, zis Fulgerul.

[5] Şi acolo odată; altă dată la Rovine, în şesul doljean.

CAP. IV.

Luptele lui Mircea-Vodă cu Turcii.

(din Mihail Moxalie).

Atunce se sculă multă mulţime de Turci, şi începură a prădà şi a luà ţări şi cetăţi: luară şi Amorea şi Draciul[1], până la Dalmatia, şi toată ţara Arbănaşilor[2]; şi începură a scădeà putearea creştinească, că nu aveà nime puteare să le stea înainte. De-acii se duseră şi la Sârbi, şi feaceră acolo războiu mare, şi mult sânge s'au vărsat, şi mulţi fără număr au perit. Atunce un voinic, anume Miloş Cobilici, viteaz şi bărbat bun, deci meşterşuguì de se apropiè şi spintecă cu un hangeariu pre Murat-beghi[3], şi, aşà, perì.

Pre acea vreame ucise şi Şuşman, Domnul Scheailor[4], pre Dan Voevod, Domnul rumânesc.

De-acii se rădică Baiazit-beg, feciorul lui Murat, de se lovirea cu Lazar, Domnul sârbesc[5], şi-l biruì de-l ucise, şi plecă Ţara Sârbască supt sine, să-i dea dajde, şi le puse Domn pre Stefan Dispot, ani 6897 [1389]. De-acii se rădică Baiazit cu Turcii spre Rumâni. Deci, se loviră cu Mircea Voevod, şi fù războiu mare, cât se întunecà de nu se vedeà văzduhul de mulţimea săgeatelor. Şi mai pierdù

---

1 Morèa şi Durazzo.

2 Albanezilor.

3 Sultanul Murad I-iu († 1389).

4 Bulgarilor.

5 I se ziceà: Cneaz.

Baiazit oastea lui cu totul. Iară Paşii şi Voevozii periră toţi: atunce perì Costantin Dragovici[1] şi Marco Cralevici, aşà, de se vărsà sânge mult, cât erà văile crunte. Deci, se spărè Baiazit, şi fugì, de trecù Dunărea, şi puse socotitori pre la toate vadurile, şi prinse pre Şuşman, Domnul Şcheailor, de-l tăiè, ani 6903 [1395]. Atunce luară Turcii ţara Şcheailor cu totul 6905 [1397].

Jicmon[2], Craiul unguresc, adunâ toată tăria de spre Apus: Domnii, Voevozii, boiarii, Neamţii şi Frâncii[3], şi pre uscat, şi pre Dunăre, cât nu se vedeà apa de mulţimea corabiilor: Mircea Voevod cu Rumânii, şi dela Manoil Paleolog veniră corabii multe, pline de voinici[4] de în Ţarigrad, şi de în Veneţia 30 de corabii. Deci, mergeà Craiu' pre uscat în jos pre Dunăre cu hvală[5] mare şi cu oşti tocmite, înplătoşaţi, poleiţi, şi scripia' de-ţi păreà că răsare soarele.

Şi, când sosi în cetatea de Necopoe, el vreà să ieà Necopoia, iară Baiazit strânse Turcii cu totul de spre Răsărit şi păziră, curând de se loviră făţiş cu cei de spre Apus, şi fù sfadă mare în multă vreame. Ce învenseră Turcii pre Unguri, iară Craiu' scăpă într'o corabie. Iară Baiazit i-au gonit până la Dunăre, şi mulţi se necară în Dunăre. Deci, Craiu', cu câtă hvală venise, cu mai mare ruşine se întoarse, că-şi pierdù voinicii cu totul, şi lăsă oase de oameni, cât nu-şi putea' arà oamenii pre acei câmpi.

[URMAREA DIN LUDESCU.]

Făcut-au şi sfânta mânăstire Cozia, şi sfânta mânăstire Cotmeana[6], când erà anul 6891 [1382].

Şi au domnit Mircea-Vodă ani 29, şi au murit în Domnie [Ianuar 1418], şi s'au îngropat la mânăstirea lui, la Cozia.

---

1 Al lui Dragases (Dragoş).
2 Sigismund.
3 Francezii.
4 Ostaşi.
5 Falâ.
6 În Argeş.

CAP. V.

Întemeiarea Țerii Moldovei și Alexandru-cel-Bun.

(DIN GRIGORE URECHE.)

După răsipa țerii de'ntâiu,... mai apoi, după multă vreme, când feciorii cei de Domni den munții unguresti, pogorând după vânat, și au nemerit la apa Moldovei, văzând locuri desfătate, cu câmpi deschiși, cu păduri dese și cu ape curgătoare, îndrăgind locul, au tras pre ai săi dela Maramurăș, și pre alții au îndemnat de au venit. Și au descălecat întâiu supt munte [1], apoi, inmulțindu-se, mai și crescând înainte, nu numai apa Moldovei sau Siretiul li-au fost hotar, ce până la Nistru și până la Mare s'au lățit [2]. Mai apoi și războaie făceau, ca să-și apere țara și pământul său de către Schiți și Goți [3], și de către alți vecini ce erau prin pregiur. Ce, având purtători de grijă pre Domnii lor, cari-i rădicase dintre sine, de multe ori în Țeara Leșească au întrat, și multă pradă și izbândă au făcut. Den câmpi pre Tatari i-au scos [4]. Așijderea și Muntenilor, nu numai nevoie și groază le făceau, ce și Domniile le schimbau, și pre cine vreau ei, primeau. Pre Ardeleni nu-i lăsau să se odihnească,

---

1 De fapt intâiu s'a așezat Voevod maramurășean, supus Craiului unguresc, Dragoș. Iar—fiul lui, Sas, care i-a urmat, murind,—Bogdan Voevodul, tot din Maramurăș, a venit pe la 1360 fără voia Craiului și a ținut țara in voie, ca Domnie slobodă.

2 Pe la 1400.

3 Ureche crede că *descălecatul* e mult mai vechiu.

4 Ei erau domnii câmpului.

ce pururea le făceau nevoie, şi cetăţi multe le luase, şi le lipise către ţara Moldovei, — carele toate la rândul său se vor arătà.

Mai apoi, şi cu Turcii, cari se vedeau că, ca o negură, toată lumea acopereau, războaie minunate făceau; de multe ori i-au şi biruit. Mai apoi, de i-au şi supus supt jugul lor, de câtevà ori i-au asudat, rocoşindu-se [1], şi nu fără multă moarte şi pagubă în oameni, până a se aşezare.

Între acei feciori de Domni, ce au nemerit locul acesta, au fost şi Dragoş-Vodă, feciorul lui Bogdan-Vodă [2], carele erà din Domnii Râmului, ce venise dela Maramurăş, şi se vedeâ mai de cinste şi mai de folos decât toţi. Pre carele cu toţii l-au ales şi l-au pus Domn, mai mare lor şi purtător de grijă. Şi, dacă l-au pus Domn, au luat pildă de pre capul acelei hieri nesâlnice, zimbru, ce... l-au vânat, şi puseră de au făcut pecetea ţerii Moldovei, de trăieşte până într'această vreme, în mânile celui ce-l alege Dumnezeu a fire Domn ţerii, de se pune pre cărţile Domnului, pentru tocmelile şi aşezările lăcuitorilor, şi de ascultarea şi certarea celor ce fac strâmbătăţi între lăcuitorii ţerii.

Şi au domnit doi ani Dragoş-Vodă, şi s'au săvârşit. Şi, întru această începătură, au fost Domnia ca o căpitănie. Pre acesta semn, de 'ntâiaşi dată ce se arătă Domnia fără traiu [3], se puteà cunoaşte că nu va fi aşezare bună între Domnii Moldovei; ce, cum au fost prea scurtă viaţa Domnului d'intâiu, aşa şi Domnii ce vor fi pre urmă, adesea se vor schimbà, şi multă neaşezare va fi între Domnii Moldovei.

---

[1] De a se răsculà.

[2] Fals.

[3] Adecă unde a stăpânit prea puţin *Bogdan* (nu Dragoş). — Iată adevăratul şir al Domnilor: Bogdan, 1360—c. 1364: Laţcu, c. 1364—c. 1372; Iurii (Iuga) Coriatovici, c. 1372—Decembre 1377 ; ? Ştefan I. 1377, 1378—137...; Petru I, c. 1378—c. 1393; Roman I, c. 1393—c. 1394; Ştefan I (sau II), c. 1394—1400; Iuga, 1399—1400.

După Dragoș-Vodă au stătut Domn fiul său, Sas-Vodă, și au domnit patru ani, și s'au săvârșit.

Și au rămas Domn fiu-său, Lațco-Vodă, și au domnit opt ani.

Iară, după Lațco-Vodă, au domnit Bogdan-Vodă, șese ani.

După Bogdan-Vodă au domnit Petru-Vodă, feciorul lui Mușat[1], 16 ani.

Iară, după Mușat, au domnit frate-său, Roman-Vodă, trei ani.

După Roman-Vodă au stătut la Domnie Ștefan-Vodă. . ., și au domnit șepte ani.

Iară ce se va fi lucrat în zilele acestor Domni, nu se află scris nemică, cât au domnit ei, 46 de ani; cunoaște-se că poate au fost neașezați, și de curând, și n'au avut cine scrie; nice vecinii, cari nemică n'au lăsat neînsemnat, n'au știut nimic despre dânșii, să fie scris...

După Domnia lui Ștefan-Vodă au domnit Iuga-Vodă, apoi Alexandru-Vodă, carele se va pomenì mai jos.

Făcut-au [Alexandru-Vodă] doaă mănăstiri mari în Moldova: Bistrița și Moldovița, și le-au înzestrat cu multe sate, și vecini, și cu hălăștaie, și cu veșminte scumpe înăuntru, și cu odoare. Și, deaca s'au văzut luminat în cinstea Domniei, în doi ani a' Domniei sale, fiind mai întreg și mai cuminte decât cei trecuți înaintea lui, și multe râvnind și nevoind spre cele de folos sufletului său, adus-au, cu mare cheltuială, din țeara păgână, sfintele moștii ale marelui mucenic Ioan Novi, și le-au pus întru a sa vestită cetate, ce este la orașul Sucevei, cu mare cinste și pohvală[2], de ferirea Domniei sale și de paza Scaunului său [1400]. De vei cercà la Cărțile Bisericii[3], vei aflà scris viața Sfinției Sale, Miercuri și Joi, în săptă-

---

1 Al Mușatei. Așà o chemà pe maică-sa, care moștenise drepturile de stăpânire ale Casei lui Bogdan-Vodă.

2 Laudă.

3 La Cazania, Evanghelia învățătoare a Mitropolitului Varlaam.

mâna Rusalelor: atunce îl slăveşte toată ţara noastră, în sfânta Mitropolie în Suceava, unde-i zac sfintele moştii.

Şi, cu darul de înţelepciune ce aveà dela milostivul Dumnezeu, prăvind şi văzând cinstea lumii, cum se cade a se purtare Craii, Împăraţii şi Domnii, în podoabe şi în obiceie de cinste, socotit-au şi la această ţeară, măcar că n'au mai fost căutat-o alţii ce au fost Domni de mai nainte, întâia dată au trimes la Patriarhia dela Răsărit de au luat blagoslovenie, şi au făcut Mitropolit, şi i-au dat Scaun o sfântă mănăstire în oraşul Sucevei, să fie Mitropolie, lângă Curtea domnească, dându-i multe sate, şi ocini [1], să fie de posluşanie sfintei Mitropolii. Dat-au şi o samă de Ţinuturi în eparhia Mitropolitului, făcându-l epitrop legii.

Mai făcut-au şi al doilea episcop, după Mitropolit, la sfânta mănăstire în oraş în Roman, şi-i dete eparhie o parte de de Ţinuturi, pe supt munte, în gios.

---

1 Moşii moştenite.

CAP. VI.

Bogdan-Vodă și începuturile Domniei lui Ștefan-cel-Mare.

(DIN GRIGORE URECHE)

[*Domnii, dela Alexandru-cel-Bun:* Ilie sau Iliaș, 1432-1434; Ștefan II, 1434-1435; Ilie cu Ștefan II, 1435-1443; Ștefan II, 1443-1447; Roman II, 1447-1448; Alexandru II, 1448, Iulie-August; Petru II, 1448-1449; Alexandru II, 1449; Bogdan II, 1449-1451; Petru III, 1451-1457; Alexandru II, 1451-1455.]

Domnind Alexandru-Vodă [cel tânăr, fiul lui Ilie și nepotul celui bătrân Alexandru] țeara, s'au sculat asupra lui, Bogdan-Vodă, în anul 6962 [1453], Avgust în 22[1], și s'au lovit cu... Alexandru-Vodă, la Tămășeni, aproape de târgul Romanului, și, după multă nevoință, au biruit Bogdan-Vodă pre Alexandru-Vodă...

Și multă moarte s'au făcut în oastea lui Alexandru-Vodă, și într'acel războiu au perit oameni de frunte: Oance, Logofătul-cel-Mare, și Coste Andronic, și alții.

Cronicarul lătinesc această poveste o scrie, și zice că acest Bogdan-Vodă au venit cu oaste asupra lui Alexandru-Vodă, cum s'au pomenit mai sus, și l-au gonit în Țeara Leșească, după ce au domnit patru ani.

Alexandru-Vodă, dacă au fugit în Țeara Leșească, cu Doamnă-sa și cu coconii săi, au poftit dela Craiu agiutor[2]; și au trimis Craiul pre Ioan Sinavschi cu Țeara Ru-

---

[1] De fapt, 12 Octombre 1448.

[2] După mamă erà și rudă cu Craiul.

sească [1], și au împins pe Bogdan-Vodă, și au apucat Hotinul, și Neamțul, și Suceava, și au așezat pre Alexandru-Vodă Domn la Scaun.

Iară Bogdan, fără zăbavă, adunând oaste de pe unde au putut, au venit, și au scos pre Alexandru-Vodă den Scaun, și iar au stătut Bogdan-Vodă Domn în Scaun. Deci, Alexandru-Vodă au năzuit la Leși, și au făcut jalobă la Craiu pre Bogdan-Vodă. Iară Craiul au făcut sfat ce va face cu această țară mișcătoare și neașezată. Sfătuiau unii de ziceau să scoață Domnii, să nu-i mai lase să hie, și să pună giudețele sale [2], și să o împarță, să o facă Ținuturi [3]. Iară alții ziceau, cari erau împotrivă, că mai bine este a se apărà de Turci de după păretele altuia decât de după al său.

Și, așà, aleseră pre Ozdrovot [4] și pre Conietpolschi, cu oaste, pentru pohta a o samă de Moldoveni, să ducă pre Alexandru-Vodă la Scaun; cari au scos Voevozia rusească, și au avut și de Moldoveni gloate mari. Și, dacă au întrat în Moldova, cu trei oști: Moldovenii, cu Domnul lor, cu Alexandru-Vodă, și un polc de Podoleni [5], cu Buciațchie, și altă parte de oaste erà cu Conietpolschi, oastea au trecut Nistrul la Hotin, supt cetate. Că erà cetatea Hotinul pre mâna oamenilor lui Alexandru-Vodă. Iară Bogdan-Vodă erà atunce la Lipovăț [6].

Leșii, deaca au înțeles de dânsul, au vrut să treacă Prutul, să-i deà războiu. Iară Bogdan-Vodă n'au vrut să deà războiu, socotind să-i bage la locuri strâmte, și, zăbovindu-i, să-i flămânzească. Așà, i-au purtat den loc până la apa Bârladului; iară el ținea pădurile, și trimiteà cu înșelăciune soli că và să se plece lui Craiu și să facă pace, giuruindu-i 7.000 galbeni să-i deà pre an, și încă și alte multe daruri giuruià, numai Craiul să-l apere de Turci.

---

1 Cu oștile din Rusia, provincia polonă de peste Nistru.
2 Judecătorii săi.
3 Palatinate.
4 Ozdrowanski.
5 Din Podolia, altă provincie polonă la Nistru.
6 În codrii Vasluiului.

Crezând Leşii acela cuvânt, au lăsat să hie pre îngăduinţa lui, şi s'au întors. Iară Bogdan-Vodă se ascuţià ca să-i poată vânà unde ar puteà. Ce, simţind aceste oamenii lui Alexandru-Vodă, au spus Leşilor să nu se încrează, ci să se păzească. Iară Leşii, fiind de înşelăciune coprinşi, nu băgară în seamă, până au fugit un diac a' lui Bogdan-Vodă la oastea leşească, de li-au spus. Atunce boiarii lui Alexandru-Vodă sfătuiau să încungiure pădurea şi să hălăduiască de meşterşugurile lui Bogdan-Vodă, că în pădure supusese [1] oaste. Dară Leşii, fiind dârji, n'au vrut să asculte, ce au întrat să treacă pădurea, şi au trimis înainte carele cu pârcălabul de Hotin, şi cu dânsul toţi Moldovenii, şi cu Podolenii.

Când au fost în mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan-Vodă la carele Leşilor. Şi, apărându-se Leşii, abia au scăpat, cu multă pagubă şi perire. Apoi, vrând să între şi cealaltă oaste leşească, atunce s'au ivit toată oastea lui Bogdan-Vodă, cu multe steaguri şi buciune, şi fără călărime, iară multă pedestrime.

Văzând aceasta Leşii, ei s'au tocmit de războiu, şi au băgat în mijloc pre Alexandru-Vodă. Şi s'au tâmplat acest războiu a şese zi după pacea ce se făcuse la Crasna [1451]; şi s'au bătut de'nainte de apusul soarelui până a înoptat, perind dintr'amândoaă părţile, până au năvălit şi gloatele de pedestrime, care au făcut la strâmtoare mare vărsare de sânge în Leşi, tăind cu coasele vinele cailor. Unde hatmanii leşeşti, vrând să îmbărbăteze pre ai săi, şi-au pus şi ei capetele, ales Petru Ozdrovot, şi Neculai Porava, şi Buciaţchi.

Şi biruià Bogdan-Vodă, de n'ar fi dat agiutor Moldovenii lui Alexandru-Vodă, care trecuse pădurea cu Podolenii, pre cari îi trimisese cu carele. Aceia s'au vârtejit [2] la războiu, de au dat inimă celorlalţi, ce erau peitori [3], şi au împins

---

[1] Ascunsese.

[2] S'au întors în luptă.

[3] Să piară.

pre oastea lui Bogdan-Vodă, de unde au prins a fugire, și împluse pădurile. Și, așà, cu vitejia iar a Moldovenilor, au rămas izbânda la Leși, cei ce pierduse războiul, — dintre cari mulți aleși perise în războiu: Nievorschie, Biescovschie, Davidovschie, și alți mulți ca aceștia.

Deci Alexandru-Vodă, cunoscând că nu se va puteâ așezà la Scaun, că pre vrăjmașul său, pre Bogdan-Vodă, măcar că de acea dată l-au fost înfrânt, iară nicio pagubă nu-i făcuse,—că Bogdan-Vodă și cu oamenii săi, cumu-și erau învățați a ținere pădurile, măcar că se rășchirase din războiu, prin păduri, iarăși s'au strâns și s'au tăbărât, nepierzând nădejdea, și să lovească pre Leși, știindu-i că sânt slăbiți de tot ajutorul,—înțelegând de aceasta Leșii, de'mpreună cu Alexandru-Vodă, și văzându-se slabi, nu erà nădejde de al doile rând să se lovească cu Bogdan-Vodă. Că nemică lui Bogdan-Vodă nu-i stricase, că den oastea lui puțini perise; iară dela Leși cu totul perise.

Deci, văzând că nu le slujește norocul, nu s'au apucat de Scaun, nici au așteptat de al doile rând războiul, temându-se să nu-i lovească Bogdan-Vodă fără veste, cu oaste tocmită[1], și vor petrece mai rău decât întâiu. Ce numai s'au bulucit[2], d'impreună cu Alexandru-Vodă, și cu toții s'au tras mai degrabă spre Țeara Leșească.

Iară Bogdan-Vodă, văzându-se curățit de vrăjmașii săi, s'au așezat în Scaun.

După doi ani a' Domniei lui Petru-Vodă Aron, rădicatu-s'au dela Țeara Muntenească Ștefan-Vodă, feciorul lui Bogdan-Vodă [1457], cu mulțime de oaste muntenească, și den țeară adunați, și au întrat aici, în țeară; și, silind spre Scaunul Sucevei i-au ieșit înainte Petru-Vodă Aron, la sat la Joldești, pre Siretiu, la Tină, și și-au dat războiu în zioa de Gioi-Mari, Aprilie 12, și au înfrânt Ștefan-Vodă pre Petru-Vodă Aron. Și nu se lăsă Petru-Vodă cu atâta, ci iar s'au

1 Gata.
2 Strâns laolaltă.

bulucit[1], al doile rând, la Orbic, de s'au lovit cu Ştefan-Vodă; şi iar au izbândit Ştefan-Vodă, că au prins pre Petru-Vodă Aron, şi i-au tăiat capul, după ce au fost Domn doi ani, — de-şi răsplătì moartea tătâne-său, lui Bogdan-Vodă.

Ştefan-Vodă au strâns boiarii, şi mari şi mici, şi altă Curte măruntă, împreună cu Teoctist Mitropolitul, şi cu mulţi călugări, la Direptate[2]; şi i-au întrebat pre toţi: este cu voia tutulor să li fie Domn? Atunce toţi, cu un glas, au strigat: «În mulţi ani dela Dumnezeu să domneşti!». Şi, cu voia tutulor, l-au rădicat Domn, şi l-au pomăzuit de Domnie Teoctist Mitropolitul. Şi de acolo au luat Ştefan-Vodă schiptrul ţerii Moldovei, şi au mers la Scaunul domnesc, la Suceava.

Deci, Ştefan-Vodă, gătindu-se de mai mari lucruri să facă, nu cercă să aşeze ţeara, ce de războaie se gătì; că au împărţit oştii sale steaguri, şi au pus hotnogi[3] şi căpitani,— care toate cu noróc i-au venit.

---

[1] Adunat.

[2] Unde se aduceau, în margenea Sucevei, la îndeplinire osîndele.

[3] După ungureşte. Asemenea căpetenii de oaste se întâlnesc mai târziu. Ştefan aveà în oaste: viteji, voinici, hânsari şi asupra lor căpitani.

CAP. VII.

Luptele lui Ştefan-cel-Mare.

(DIN GRIGORE URECHE.)

Fiind Ştefan-Vodă om războinic, şi de-a pururea trăgându-l inima spre vărsare de sânge, nu se zăbovì vreme multă, după ce se aşeză la Domnie, ce, în al cincile an al Domniei sale, în anul 6969 [1461], râdicatu-s'au Ştefan-Vodă cu toată puterea sa, şi s'au dus la Ardeal, de au prădat Ţara Săcuiască. Nice au avut cine să-i iasă împotrivă, ce, după multă pradă ce au făcut, s'au întors cu pace înapoi, fără de nicio sminteală.

Iar în al şesele an a' Domniei lui Ştefan-Vodă, în anul 6970 [1462], Iunie în 22, au lovit pre Ştefan-Vodă cu o puşcă într'o gleznă, la cetatea Chiliei[1].

. . . .

În anul 6973 [1465], în luna lui Ghenarie 23, adunând Ştefan-Vodă multă oaste de ţeară, vrând să răscumpere cetăţile care le luase păgânii dela alţi Domni, pogorât-au cu toată puterea sa spre cetatea Chiliei, şi, sosind Miercuri spre Joi, la miazănoapte, au încungiurat cetatea. Insă Joi nu s'au apucat de harţă, iară Vineri, de dimineaţă, au început a batere cetatea, şi, aşà, toată ziua s'au hărţuit, până seara. Iară, Sâmbătă, se închinară cei din cetate, şi au intrat Ştefan-Vodă în cetatea Chiliei; şi acolo, petrecând trei zile,

[1] El încunjurase cetatea ,pe care ostaşi unguri o ţineau pentru Domnul muntean.

veselindu-se şi lăudând pre Dumnezeu, îmblânzeà oamenii în cetate.

De acolo şi la Cetatea-Albă au tras, şi, multă năvală făcând, au dobândit şi Cetatea-Albă. Şi, aşà, amândouă cetăţile cu multă vărsare de sânge le dobândì; carele le-au întărit cu bucate şi cu slujitori [1]. Au lăsat pre Isaia şi pre Buhtea pârcălabi, ca să le grijească; iară Ştefan-Vodă s'au întors la Scaunul său, la Suceava.

Iară în al zecele an a' Domniei sale, în anul 6974 [1466], Iulie 10 [Iunie 4], au început Ştefan-Vodă a zidire mănăstirea Putna, întru lauda lui Dumnezeu şi a Maicei noastre Născătoarei de Dumnezeu.

Mateiaş [Corvin], Craiul unguresc [2], bizuindu-se puterii sale şi meşterşugului său, cu care pre mulţi den vecinii săi i-au surpat şi i-au supus,—carele de multe ori războaie făceà cu Turcii, şi cu noroc izbândià,— neavând niceo pricină direaptă asupra lui Ştefan-Vodă, ce numai ca să-l pună să fie supt ascultarea lui, ca să-i fie cuvântul deplin, când de multe ori se lăudà Mateiaş Craiu, că, câte războaie face Ştefan-Vodă, toate cu puterea lui le face, şi de supt ascultarea lui face izbândă, şi, vrând, de ce se lăudare, ca să arate că-i adevărat, au trimis soli la Ştefan-Vodă, să i se închine. Iară Ştefan n'au primit.

Deci, văzând Mateiaş Craiu volnicia lui Ştefan-Vodă că nu o poate supune, au strâns multă oaste a sa, şi, agiutor luând dela alţii, au purces, în anul 6975 [1467], şi au ieşit în Moldova, şi ziceà că cu cale merge, să ducă la Scaun în Moldova Domn pre Petru-Vodă. Şi au ieşit la Trotuş, Noiemvrie 19; de acolo au mers la Roman, Noiemvrie 29, şi acolo s'au odihnit până a şepte zi, prădând şi jăcuind. Iară a opta zi, Dechemvrie în 7, au aprins târgul Romanul, şi au purces spre Suceava, să apuce Scaunul.

---

1 În veacul al XVII-lea, ostaşi ţerani. — Cetatea-Albă n'a luat-o Ştefan; încă de pe la 1410 ea erà a Moldovei.

2 Tată-său, Iancu, vestit viteaz, erà Român.

Și, mai apoi, socotì să nu rămână vre-un unghiu nepipăit de dânsul, au lăsat calea de spre Suceava, unde-l aștepta Ștefan-Vodă, și au luat spre Baie, unde au sosit Luni, Dechemvrie 14. Și acolo la Baie, cum nu vreà aveà nicio grijă de nicio parte, își lăsă oastea fără nicio pază, la băuturi și la jacuri. De care lucru având Ștefan-Vodă știre, și prinzând limbă [1], Marți, Dechemvrie 15, au aprins târgul asupra lor, când ei erau fără de nice o grijă. Și, fiind ei beți, i-au lovit Ștefan-Vodă cu oastea tocmită, în revărsatul zorilor, de au făcut multă moarte și perire în Unguri. Că ei, nefiind tocmiți de războiu, nemică de arme nu s'au apucat, ce de fugă. Nice urma să ieà, carii scăpa', că, fiind noapte, de nu știau încotro vor face, în toate părțile rătăceau. Deci, îi vâna' țeranii în zăvoaie și prin munți, unde vre-o 12 mii periți s'au aflat. Mai apoi, și singur Craiul, rănit de săgeată foarte rău, abia au hălăduit prin potici, de au ieșit la Ardeal.

Așà norocește Dumnezeu pre cei mândri și falnici, pentru să arate lucrurile omenești cât sânt de fragede și neadevărate; că Dumnezeu, nu în mulți, ce în puțini arată puterea Sa, ca nime să nu se nădăjduiască în puterea sa, ce întru Dumnezeu să-i hie nădejdea, nice fără cale războaie să facă,— că Dumnezeu celor mândri se pune împotrivă.

Pre acea vreme, având Ștefan-Vodă prietenie cu Leșii, au trimis din dobânda [2] sa și Craiului leșesc, prin solii săi.

Iară Mateiaș, Craiul unguresc, dacă au scăpat, de iznoavă gătise oaste ca să vină asupra lui Ștefan-Vodă; ci, venindu-i alte greutăți de spre Țeara Ceșească [3], s'au întors la Cești cu oastea sa.

Atunci, și Craiul leșesc, înțelegând că và să meargă Mateiaș Craiul asupra lui Ștefan-Vodă, au trimis soli că-i va dà agiutor, de-i va trebuì, împotriva lui Mateiaș Craiu; și i-ar fi dat, de nu s'are fi părăsit de acel gând [4] Mateiaș Craiu.

---

1 Veste.

2 Prada.

3 A Cehilor, Boemia.

4 De nu s'ar fi răsgândit.

Pe acea vreme, în 25 a' lui Noiemvrie, s'au săvârşit Evdochia, Doamna lui Ştefan-Vodă.

. . . .

Într'acelaşi an, după războiul lui Ştefan-Vodă ce au avut la Baie cu Mateiaş Craiul, s'au rădicat Ştefan-Vodă cu toată puterea sa: voind să-şi răscumpere strâmbătatea ce-i făcuse Ungurii, cu Mateiaş Craiu, când venise la Baia, s'au dus la Ardeal, şi multă pradă şi robie au făcut în Ţeara Săcuiască, neavând cine-i stà împotrivă, şi cu pace s'au întors înapoi, fără nicé o zminteală.

Nu peste multă vreme, au încetat vrajba între Craiul unguresc şi între Ştefan-Vodă; că, văzând ei că vrăjmaşul lor şi a toată creştinătatea, Turcul, le stă în spate, şi asupra volniciei[1] tutulor întinde mrejile sale ca să-i cuprinză, şi arătându-se prieten, cu multe cuvinte înşelătoare, şi către unul, şi către altul, ca să-i zădărească şi să afle cap de price[2], să înceapă zarvă, socotind că, între acele amestecături, i se vor închinà lui, pentru să le dea agiutor, şi, mai apoi, îi va plecà supt giugul său; ci, văzând aceate înşelăciuni, Mateiaş Craiu şi cu Ştefan-Vodă s'au împăcat, şi s'au aşezat; şi încă, după pacea aşezată, şi legături tari ce făcură amândoi, au dăruit Mateiaş Craiul pre Ştefan-Vodă cu doaă cetăţi mari la Ardeal, anume Balta[3] şi Ciceul.

Venit-au mulţime de oaste tătărească, şi au întrat în ţară să prade, în anul 6978 [1469]. Iară Ştefan-Vodă, prinzând de veste, le-au ieşit înainte, la o dumbravă ce se chiamă la Lipinţi[4], aproape de Nistru; şi s'au lovit cu oastea sa, Avgust 20; şi, dând războiu vitejeşte, i-au risipit, şi multă moarte şi perire au făcut într'înşii, şi pre mulţi i-au prins vii, şi le luă tot pleanul[5]. De care lucru cunoscând Ştefan-

1 Libertăţii.
2 Început de gâlceavă.
3 Cetatea de Baltă (adecă din Baltă).
4 Lipnic.
5 Prada.

Vodă că agiutorul nu de aiurea i-au fost, ci numai dela Dumnezeu și dela Prea-Curata Maica Sfinției Sale, și cu mare laudă și izbândă s'au întors înapoi la Scaunul său, la Suceava.

Deacă s'au întors Ștefan-Vodă dela acel războiu cu izbânda ce au făcut, de au bătut pre acei Tatari, spre lauda aceia au mulțămit lui Dumnezeu, și au sfințit mănăstirea Putna, carea erà zidită de dânsul (Septemvrie în trei), spre lauda Prea-Curatei Fecioarei Mariei, Maicei Domnului nostru Isus Hristos. La care sfințenie multă adunare de călugări au fost, și singur Teoctist Mitropolitul, și Tarasie episcopul, împreună cu Iosif arhimandritul și egumenul Putnei. Zic că au fost la liturghie arhiepiscopi, preoți și diaconi, 64, la jertfelnic.

Într'acele vremi, au întrat zavistie între Ștefan-Vodă și între Radul-Vodă, Domnul muntenesc. Pre obiceiul firii omenești: de ce are, de ce poftește să aibă mai mult, nu sosià [1] lui Ștefan-Vodă, ale sale să le țină și să le sprijinească, ci, de lăcomie, cele ce nu erau a' lui, încă vrà să le cuprinză. Strâns-au țeara și slujitorii săi, și au întrat în Țeara Muntenească, de au prădat marginea, Fevruarie în 27, și au ars Brăila. Marți, în săptămâna albă.

Radul-Vodă, Domnul muntenesc, văzând atâta pradă în țeara sa, ce-i făcuse Ștefan-Vodă, n'au vrut să lase să nu-și cerce [2] strâmbătatea sa, Ci adese se tâmplă, cela ce và să-și întoarcă bătaia, de doă ori îl bat; că, strângând oastea sa, și vecinească, au venit asupra lui Ștefan-Vodă. Iară el, ca un leu gata spre vânat, de sârg s'au pornit, și la Soci le-au ieșit înainte; și, dând războiu vitejește, Martie în 7, veleat 6979 [1471], nu mai puțin de vitejia Moldovenilor, carii erau gata, au să moară, au să izbândească, decât de meșterșugul lui Ștefan-Vodă, Radul-Vodă au pierdut războiul, cu multă pagubă de ai săi. Că pre toți i-au tăiat, și toate steagurile

[1] Nu ajungeà.
[2] Răzbune.

Radului-Vodă le-au luat, și pre mulți i-au prins vii, și pre toți i-au tăiat. Numai ce au lăsat vii pre doi boieri de cei mari, pre Stan Logofătul și Mircea Comisul.

Ștefan-Vodă, având inima aprinsă spre lucruri vitejești, îi păreà că, un an ce n'au avut treabă de războaie, că are multă pagubă, socotind că și inimile voinicilor, în războiu trăind, se ascut, și truda și osteneala cu care se deprinsese oastea, e a doa vitejie. Strâns-au de iznoavă oaste, și au luat pre Basarabă Laiotă, ca să-l ducă în Țeara Muntenească, să-l pună Domn.

Ian socotește că supt un copaciu bun câți se mistuiesc; sau câtă laudă își adaoge, nu numai purtătorul, ci și țeara, când năzuiau la dânsul și la țeară și Domnii cei streini, să-i ducă la Domnie; și, cu ajutorul lui, erau cu nădejde că vor izbândì!

Și, întrând Ștefan-Vodă în Țeara Muntenească, se gătì să deie războiu Radului-Vodă. Deci, văzând Radu-Vodă că nu-i va puteà stà împotrivă, au dat dosu' cu oastea sa, și s'au dus la Scaunul său, la Dâmbovița[1].

. . . .

Dacă au sosit Ștefan-Vodă la margine, Noiemvrie în 8, au împărțit steagurile oștii sale pre Milcov, și de-aici s'au împreunat cu Radul-Vodă [6981=1473] Noiemvrie în 8, Gioi, la locul ce se zice Cursul Apei, și, dând războiu vitejește de ambe părțile, s'au bătut acolo până în seară. Așijderea și Vineri și Sâmbătă, până în seară. Iar, noaptea, spre Duminecă, au lăsat Radul-Vodă toate ale sale în tabără, și au fugit cu toată oastea la Scaunul său, la Dâmbovița. Iară Ștefan-Vodă s'au pornit după dânsul cu toată oastea, și, într'această lună în 23, au încungiurat cetatea Dâmbovița. Și într'aceia noapte au fugit Radul-Vodă din cetate, lăsându-și pre Doamna sa Maria, și pre fiica sa Voichița, și tot ce au avut, și s'au dus la Turci. Iară Ștefan-Vodă, în 24 a' acestei luni, au dobândit cetatea Dâmbovița, și au întrat într'însa, și au luat

[1] Cetatea Dâmboviței, București.

pre Doamna Radului-Vodă; şi pre fiică-sa Voichiţa o au luat şie Doamnă, şi toată averea lui, şi vistieriile lui, şi hainele lui cele scumpe, şi toate steagurile lui. Şi acolo s'au veselit trei zile, şi de acii s'au întors la Suceava, dând laudă lui Dumnezeu. Iară pre Basarabă Laiotă l-au lăsat Domn în Ţeara Muntenească; şi au domnit o lună.

Iară Radul-Vodă au năzuit la Turci, ca să-şi scoată agiutor dela Împăratul turcesc, şi să-şi răscumpere Domnia cu puterea lor.

Radul-Vodă, dacă au luat agiutor dela Turci, au întrat în Ţeara-Românească cu 15 mii de Turci, fără alţi leficii[1] ce-i adunase, şi au dat războiu lui Băsărabă-Vodă, Gioi, în 23 Dechemvrie, şi l-au răzbit cu toată oastea lui; carele, văzându-se împresurat de toţi vrăjmaşii săi, au năzuit iarăşi la Moldova, la stăpânul său, Ştefan-Vodă.

Atunce Turcii s'au pornit pe urma lui Băsărabă-Vodă, şi au venit până la Bârlad, şi au stătut ca un zid, Vineri, Dechemvrie 31, şi, aşà, au slobozit năvrapii[2] săi de au prădat toată ţara; şi de acii s'au întors prin Ţeara Muntenească.

. . . .

În anul 6982 [1474], Octomvrie întâiu, au luat Ştefan-Vodă cetatea Teleajnei[3], şi au tăiat capetele părcălabilor, şi pre muierile lor le-au robit, şi mulţi Ţigani au luat, şi cetatea au ars-o.

Într'aceastăşi lună, în 5 zile, au fost războiu în Ţeara Muntenească cu Ungurii, şi cu Ţăpăluş-Vodă[4], şi, cu agiutor dela Dumnezeu, au izbândit [Băsărabă] Ştefan-Vodă, şi au bătut pe Unguri şi pe Ţăpăluş cu războiu.

Într'aceiaşi lună, în 20, a răzbit şi pe Băsărabă.

În anul 6983 [1475], Sultan Mehmet [al II-lea], Împăratul turcesc, întrarmând oaste, 120.000 de oameni, şi oaste tătăreas-

---

1 Lefegii, ostaşi cu leafă.
2 Azapi, oaste de avangardă turcească.
3 Vălenii-de-Munte, probabil.
4 Basarab-cel-Tânăr, fiul celuilalt.

că şi muntenească, să meargă cu Radul-Vodă, [Basarab-Vodă], au trimis asupra lui Ştefan-Vodă. Iară Ştefan-Vodă, având oaste gata, 40.000, şi Leşii ce-i venise într'agiutor cu Bucetchi, 2.000, dela Cazimir Craiul, şi Ungurii ce-i dobândise dela Mătiaş, Craiul unguresc, 5.000, — le-au ieşit înainte, din sus de Vasluiu, la Podul-Înalt. Pre carii i-au biruit Ştefan-Vodă, nu aşà cu vitejia, cum cu meşterşugul.

Că întâiù au fost învăţat de au fost pârjolit iarba preste tot locul, de au slăbit caii Turcilor cei gingaşi, şi, apoi, agiutând şi puterea cea dumnezeiască, cum se vra tocmì voia lui Dumnezeu cu a oamenilor, aşà i-au cuprins pe Turci o negură, cât nu se vedeau unul cu altul. Şi Ştefan-Vodă tocmise puţinei oameni de spre lunca Bârladului, ca să-i amăgească, cu buciune şi cu trâmbiţe, dând semn de războiu. Atunce oastea turcească, întorcându-se la glasul buciunelor, şi împiedecându-i şi apa şi lunca, şi acoperindu-i şi negura, tăiau şi sfărâmau lunca, să treacă la glasul buciunelor. Iară din dos i-au lovit Ştefan-Vodă cu oaste tocmită, în 10 zile a' lui Ghenarie, unde nice erà loc de a-şi tocmire oastea, nice de a se îndreptare; ci, aşà, ei în de sine tăindu-se, mulţi au perit; şi mulţi prinseră vii pedestrime; ci şi pre aceia, pre toţi i-au tăiat, unde, pe urmă, movile de cei morţi au strâns, şi mulţi Paşi şi săngeaci[1] au perit; şi pe feciorul lui Isac [sau Isa]-Paşa, după ce l-au prins viu, l-au slobozit; şi puştile[2] le-au dobândit, şi steaguri mai multe de una sută au luat.

Dacă i-au bătut pe Turci, au luat în gios dela Podul-Înalt pin pădure, şi au ieşit unde purcede apa Smilei, în Ţinutul Tutovei; acolo, în legea lor, au dat laudă lui Dumnezeu că s'au văzut ieşiţi la lume[3].

Iară Ştefan-Vodă pornitu-s'au după dânşii cu Moldovenii săi şi acei 2.000 de Leşi, şi au gonit pe Turci până i-au trecut Siretiul, la Ionăşeşti, unde se chiamă Vadul Turcilor

---

1 Căpetenii, cu steag, de cetăţi şi Ţinuturi mai mici.
2 Tunurile.
3 Lumină.

şi până astăzi. Şi acolo, de-asupra Siretiului, la movila cea mare a Tecuciului, au odihnit trei zile.

Atunce, întorcându-se Ştefan-Vodă, şi mergând pre apa Bărladului în sus, şi plăcându-i locul între Bârlad şi între Vasluiu, întru acea laudă şi bucurie de izbândă cu noroc, ce au biruit pre Turci şi pre Munteni, au început a zidire biserica sfântului Ioan Prediteci[1], în târg în Vasluiu, dând laudă lui Dumnezeu. Pre urmă au făcut şi case domneşti, cum se cunosc şi până astăzi. Şi, odihnind Ştefan-Vodă acolo cu oştile sale, şi râvnind cu nevoinţă a se zidire biserica, şi alte lucruri ce arată că au făcut mai pre urmă, şi întorcându-se agiutorul Craiului leşesc cu multă dobândă, au trimis Ştefan-Vodă solii săi de i-au dus 36 steaguri, arătând vitejia ce au făcut, şi i-au mulţămit de agiutor.

. . . .

În anul 6984 [1476], văzând Sultan Mehmet câtă pagubă au avut în oastea sa de Ştefan-Vodă, au socotit singur să meargă să stropşească ţeara Moldovei, şi să-şi ieà cetăţile înapoi, Chilia şi Cetatea-Albă, carele fusese mai nainte pre mânile lor[2]. Şi, aşà, au purces cu mulţime de Turci; unde Ştefan-Vodă mult s'au nevoit să nu-i lase să treacă Dunărea; ci n'au putut, că Tatarii de o parte, Turcii, de altă parte năvălind, i-au căutat numai a dare cale Turcilor. S'au apucat de Tatari, şi, prè-lesne biruindu-i, i-au gonit până la Nistru. Vreà dà războiu şi Turcilor; ci, văzând atâta Turcime cu Împăratul, şi mulţime de oaste, cu pedestrime şi cu puşti, — şi încă îl sfătuiau boierii să se deie la loc strâmt: de nu-i vor puteà biruì, încai să se apere şi să nu aibă zminteală —, întorsu-s'au, de au întrat spre munţi, unde şi-au ales loc de războiu la strâmtoare, la Valea-Albă, unde se chiamă acmu Războienii, de pre acela războiu ce au avut Moldovenii cu Turcii. Şi, pedestrindu-se oastea ca să nu nădăjduiască de fugă, ci numai la arme, şi-au dat

1 Înnainte-Mergătorul.

2 Nu fusese, ci pe mânile Muntenilor şi Ungurilor.

războiu Luni, Iulie în 26, și, multă vreme trăind războiul neales [1], de ambe părțile osteniți, și Turcii tot adăogându-se cu oaste proaspătă, iară Moldovenii obosiți, și neviindu-le agiutor nice de o parte, au picat, — nu fieștecum, ci până la moarte se apărau, nice biruiți de arme, ci stropșiți de mulțimea Turcilor. Au rămas izbânda la Turci, și atâta de mulți au perit, cât au nălbit poiana de trupurile celor periți, unde au fost războiul. Și mulți din boierii cei mari au picat, și vitejii cei buni au perit cu totul atunce. Și fù scârbă mare în toată țara, și tuturor Domnilor și Crailor de pin pregiur, dacă au auzit că au căzut Moldovenii supt mâna păgânilor.

Într'acel războiu au căzut Ștefan-Vodă de pe cal gios; ci Dumnezeu l-au ferit de nu s'au vătămat.

Iară Turcii s'au întors spre Suceavă, și au ars târgul, și apoi s'au învârtejit [2] înapoi, prădând și arzând țeara.

Iară, dacă au ieșit neprietenii din țeară, au strâns Ștefan-Vodă trupurile celor morți, movilă, și au zidit de-asupra oaselor o biserică, care trăiește până astăzi la Războieni, întru pomenirea acelor suflete.

După poticala lui Ștefan-Vodă ce au pierdut războiul, de sârg au strâns oaste ce au putut degrabă, și s'au dus după Turci, și i-au agiuns trecând Dunărea, în vreme de miazăzi, și, lovindu-i fără veste, i-au stricat, de au plecat a fugire, lăsând pleanul și tot ce au fost prădat. Iară Ștefan-Vodă le-au luat pleanul tot, și s'au întors înapoi cu izbândă.

În acel războiu, ce au fost la Valea-Albă, au fost și Băsărabă-Vodă, cu Muntenii, într'agiutor Turcilor, pre carele toți Domnii de pin pregiur îl cuvântau de rău, zicând că n'au fost într'agiutor Crucii și creștinilor, ci păgânilor și dușmanilor.

. . . .

În anul 6989 [1481], Iulie în 8, fost-au războiu în Țeara

[1] Nehotărît.
[2] Întors.

Muntenească, de s'au bătut Ştefan-Vodă cu Ţăpăluş-Vodă la Râmnic; şi, cu mila lui Dumnezeu, şi cu ruga Preacistei, şi a tuturor sfinţilor, şi cu ruga marelui mucenic Procopie, au biruit Ştefan-Vodă, şi mulţi Munteni au perit, şi toate steagurile le-au luat, şi mulţi boieri au picat; şi pre Ţăpăluş încă l-au prins viu, şi i-au tăiat capul. Dela Ştefan-Vodă încă au picat oameni de frunte, boieri. Şi au pus Ştefan-Vodă Domn Ţerii Munteneşti pre Vlad-Vodă Călugărul, carele, mai apoi, au făcut vicleşug asupra lui Ştefan-Vodă, pentru că didese agiutor Turcilor, când au mers de au luat cetăţile şi au prădat ţeara.

Iară Ştefan-Vodă, după războiul cu noroc ce au făcut, cu mare laudă s'au întors la Scaunul său, la Suceava.

[ALTĂ POVESTIRE :]

Şi i-au venit veste dela starostii [1] de Crăciuna, ce-i zic acmu Putna, că Radul [Ţăpăluş]-Vodă vine cu oşti asupra lui Ştefan-Vodă, fără veste. Şi întristându-se Ştefan-Vodă, cu cine aveà, cu ai săi, au răpezit la oşteni, de-i strângeà de sârg. Atunce au sosit şi Şendrea Hatmanul [2], cumnatul lui Ştefan-Vodă, cu o samă de oşti ce au fost rămas înapoi; şi, îndată, şi Costea Paharnicul, cu alte oşti, ce gonise pre Turci de-i trecuse Siretiul, au sosit. Şi, având bucurie Ştefan-Vodă de ai săi, cum se aflară toţi pregiur el, la loc de nevoie şi de grijă, îndată au răpezit pre Şendrea Hatmanul înaintea oştii munteneşti, cu puţintei slujitori [3], ca in chip de strajă. Şi, dând de oastea Radului-Vodă, fură biruiţi de Munteni; şi acolo au perit şi Şendrea Hatmanul, mai gios de Râmnic, unde mult s'au pomenit Movila Şendrii; şi l-au dus de l-au îngropat în biserica din Dolheşti, lângă tată-său [4].

Înţelegând Ştefan-Vodă că, adevărat, Radul-Vodă cu

---

1 Pârcălabii.

2 Portar de Suceava. Se zic Hatmani de pe la 1560-70.

3 Aşa se ziceau pe vremea lui Ureche ţeranii cari nu dau bir, dar făceau oaste.

4 Se vede încă mormântul.

oastea sa îi vine asupră..., au trecut Siretiul, şi mai sus de Râmnic şi-au dat războiu vitejeşte, şi de âmbe părţile multă vărsare de sânge s'au făcut. Şi, cu vrerea lui Dumnezeu, rămas-au izbânda la Ştefan-Vodă; iară Muntenii pierdură războiul. Dat-au Ştefan-Vodă voie oştii sale să prade în trei zile cât vor puteà în Ţeara-Românească; şi, prădând oştenii, adus-au multă dobândă.

Şi, zăbovind Ştefan-Vodă acolo până a se strângere oştile toate, aducând şi pre mulţi din boierii Ţerii-Româneşti, şi alţi oameni de frunte, acolo au pus pre ai săi boieri şi oameni de cinste de au vorovit şi au tocmit, de au despărţit din Milcovul cel mare o parte de pârău, ce vine pre lângă Odobeşti şi trece de dă în apa Putnei,—şi acela până astăzi este hotar ţerii Moldovei şi Ţerii-Româneşti. Iară mai înainte erà price între amândouă ţerile: că Ţeara Muntenească vrâ să fie hotarul său până în apa Trotuşului; iară Moldovenii nu-i lăsau, până au vrut Dumnezeu de s'au tocmit aşà.

Şi au luat Ştefan-Vodă cetatea Crăciuna, cu Ţinut cu tot, ce se chiamă Ţinutul Putnei, şi l-au lipit de Moldova, şi au pus pârcălabii săi, pre Vâlcea şi pre Ivan.

Zic unii să se fie arătat lui Ştefan-Vodă sfântul mucenic Procopie, îmblând de-asupra războiului călare şi întrarmat, ca un viteaz, fiind într'agiutor lui Ştefan-Vodă şi dând vâlhvă oştii seale. Este de crezut acest cuvânt, că, dacă s'au întors Ştefan-Vodă cu toată oastea sa, cu mare laudă, ca un biruitor, la Scaunul său, la Suceava, au zidit biserică întru numele sfântului mucenic Procopie, la sat la Badeuţi [1], care trăieşte şi până astăzi.

. . . .

În anul 6992 [1484], Sultan-Baiazit, Împăratul turcesc, cu mare oşti au întrat în ţeară, şi au bătut Chilia şi Cetatea-Albă, încă şi cu Vlad-Vodă Călugărul, Domnul muntenesc, cu Muntenii, ce au mers într'agiutor Turcilor, cum

[1] În Bucovina.

ŞTEFAN-CEL-MARE

s'au zis mai sus că au făcut vicleşug asupra lui Ştefan-Vodă, a stăpânu-său, de au dat agiutor Turcilor; şi, Miercuri, în 14 a' lui Iulie, au luat cetatea Chilia, în zilele lui Ivaşcu şi a' lui Maxim, pârcălabii.

Aşijderea, într'aceştaşi an, Avgust 5 [=4], au luat şi Cetatea-Albă, în zilele lui Gherman şi Ioan, pârcălabii, şi ar fi apucat şi alte cetăţi, că Ştefan-Vodă la gol[1] nu îndrăzneà să iasă, ci numai la strâmtoare nevoià, de le făceà zminteală. Ci, văzând Turcii agiutorul lui Ştefan-Vodă dela Ţara Leşească ce venise, sau însuşi Craiul, cum scriu unii, că au tras de la Rusia şi dela Litfa[2] ţara toată, de se strânsese oameni de treabă mai mult de 20.000, şi, trecând Craiul cu dânşii Nistrul, supt Halici, au venit la Colomeia[3] de şi-au pus tabăra, unde şi Ştefan-Vodă au mers de s'au împreunat cu Craiul, în anul 6993 [1485], Septemvrie 1. Şi toate ce au avut mai de treabă au hotărât; mai apoi şi ospătat-au pre Ştefan-Vodă, şi 3.000 oameni i-au dat de oaste, cu carii s'au întors Ştefan-Vodă la Moldova; şi, împreunând oastea cea străină cu a sa, pre multe locuri au zmintit pre Turci, de le-au căutat[4] a ieşire din ţeară.

Aşà, Ştefan-Vodă au curăţit ţeara de vrăjmaşi; iară cetăţile care le-au luat Turcii, Chilia şi Cetatea-Albă, nu au putut să le mai scoată dela Turci, că ei, mai înainte de ce au ieşit din ţeară, le-au grijit cu oameni, cu puşte şi cu bucate[5] de-agiuns, şi, aşà, au rămas pre mâna Turcilor până astăzi.

. . . .

Ci, până a se sfătuire Ştefan-Vodă cu Craiul leşesc, unde se adunase, la Colomeia, iară din gios venise Hroet[6] cu Turcii până la Suceava, şi au ars târgul (Septemvrie 19, Luni şi Marţi); şi, de acolo, s'au întors, prădând şi arzând ţara.

---

1 La loc deschis.
2 Litvania.
3 In Galiţia.
4 Au fost siliţi.
5 Provizii.
6 Hromot; un pretendent la Scaunul Moldovei.

Ștefan-Vodă, într'acestași an, dacă au scos vrăjmașii din țară, și dacă au răcit vremea și caii Turcilor au slăbit, au lovit pre Malcociu [1] la Cătlăbuga, în 16 zile a' lui Noemvrie, de au topit toată oastea Turcilor.

. . . .

În anul 6994 [1486] venit-au Hroiot cu oaste dela Unguri asupra lui Stefan-Vodă, căruia i-au ieșit Ștefan-Vodă cu oaste înainte la Șcheie, pre Siretiŭ [2]; și, dând războiu vitejește de âmbe părțile, într'o Luni, Martie în 6, au pierdut Hroiot războiul și oastea, mai apoi și capul; însă cu mare primejdie lui Ștefan-Vodă, că i s'au pornit calul de au căzut gios, cât puțin au fost să încapă în mânile vrăjmașilor săi. Mai apoi, Hroiot, fiind prins viu de Ștefan-Vodă, i-au tăiat capul.

. . . .

Albert, Craiul leșesc, fiind ales de țară Craiu, după Cazimir, tată-său, au uitat prieteșugul tătâne-său ce aveà cu Ștefan-Vodă. Nu făceà oaste împotriva păgânilor, carii în toate părțile fulgerau și trăsneau cu armele lor ca tunetul, vărsând sângele creștinilor și stropșind volnicia [3] tuturor, înmulțind legea lui Mehmet cea spurcată; ce gândì ca să-și arate vetejia asupra Moldovei, socotind că prea lesne o va supune, știind că de multe ori se agiutară Moldova de la Craii leșești. Și, strângând oaste acel Craiu, au scos cuvânt că va să meargă la Turci, să ieà și să dezbată Cetatea-Albă și Chilia, care cetăți le luase dela Ștefan-Vodă Sultan-Baiazet; și încă adăogè de spărià pre ai săi zicând că Turcii, mestecați cu Moldovenii, vor să treacă la Podolia. Și le-au dat știre ca toți să încalice și să se împreune cu dânsul la Liov, și au trimis soli la Ștefan-Vodă de i-au dat știre să se găteze să meargă cu dânsul, să bată Chilia și Cetatea-Albă, și să-i găteze stații și hrană de oaste. De care lucru au părut bine lui Ștefan-Vodă, și cu bucurie mare au primit

---

1 Begul turcesc peste Chilia și Cetatea-Albă : Balì-beg fiul lui Malcociu.
2 În Ținutul Romanului.
3 Nimicind libertatea.

pre soli, căci au făcut oaste asupra vrăjmaşului său. Numai ce au zis că va venì acolo la loc cu oastea sa, supt Chilie.

. . . .

De aceasta Ştefan-Vodă prinzând veste dela Unguri, cum Olbreht vă să-i vie asupră-i cu oaste, că nici Ungurii nu erau bucuroşi să cază Domnia Moldovei pre mâna Leşilor, măcar că Laslău, Craiul leşesc, ce-i zicea leşeşte Vladislav, erà frate lui Olbreht, Craiului leşesc, ce se numeà ungureşte Albert, — trimis-au Ştefan-Vodă soli la Craiul leşesc pre credincioşii boierii săi, pre Tăutul Logofătul şi pre Isac Visternicul, ca să poată cunoaşte cevà dela Craiu, ce i-i voia să facă. Carii nimică n'au cunoscut. Căce Craiul, cumu-şi îmblà cu înşelăciune, ascunzând cuvântul, pre soli cu bucurie i-au primit, şi darurile ce-i trimisese Ştefan-Vodă cu mulţămită le-au luat; şi solilor iarăşi acelaşi răspuns au dat: cum este mergător la Turci. Mai apoi şi solii săi au trimis iar la Ştefan-Vodă, să-i întărească cuvântul; iară el au întors oastea spre Pocuţia.

Înţelegànd Ştefan-Vodă cum Craiul se apropie cu oaste de margine, iar au trimis soli înaintea lui Craiu, pre Tăutul Logofătul şi pre Isac Visternicul, cu multe daruri; şi l-au tâmpinat peste Nistru, şi i-au închinat darurile, şi iarăşi cu dragoste le-au primit[1]. Şi de-acii au trecut Nistru', pe la Mihălceni [=Mihalcea], în ceastă parte, cu toată oastea sa, şi au venit la Coţmani. Acolo şi-au descoperit toată viclenia cea ascunsă: că au prins pre Tăutul Logofătul şi pre Isac Visternicul, de-i băgă în obeze, şi i-au trimis de i-au închis la Liov.

Iară Ştefan-Vodă, dacă au înţeles de aceasta (dentru iscoadele ce aveà între oastea leşească, să ştie de Craiul, încotro merge cu oastea leşească), cum Craiul l-au viclenit şi vine asupra lui, şi au trecut şi Nistru' cu 80.000 de oaste pre scrisoare, fără altă adunătură, de sârg au trimis în toate părţile, în ţară, să-i strângă la târgul Romanului. Iară Albert au şezut cu oastea şepte zile la Coţmani. Ci, până a se strânge oaste lui Ştefan-Vodă, şi până i-a venì agiutor,

[1] A fost *o singură* solie.

că și Craiul unguresc i-au trimis 12.000 de oaste, cu Birtoc, Voevodul Ardealului, ce erà cuscru lui Ștefan-Vodă[1], și de la Radul-Vodă[2] încă i-au venit agiutor oaste muntenească, Și, până a se strângere oastea toată la un loc, iară Albert au purces cu oastea dela Cotmani, și au lovit la Șipinți. Deci, văzând Ștefan-Vodă că-l împresoară vrăjmașii săi, au tocmit străji, și au trimis împrotiva Leșilor ca să ție vadul la Prut, la Cernăuți.

Iară Ștefan-Vodă, în 27 de zile a' lui Avgust, Duminică, au ieșit din Suceava spre târgul Romanului, cu toată oastea lui. Și într'acea zi i-au adus limbă[3] streaja lui, șese Leși; dintr'aceia, pre trei au trimis la Împăratul Turcului, iară pre trei i-au spânzurat. Deci, Craiul leșesc au venit cu toată puterea sa la cetatea Sucevei, Duminică, Septemvrie 24, iară Marți în 26, de către seară, au început a batere cetatea. Și, așà, au bătut-o trei săptămâni, și zioa, și noaptea, și nemică n'au folosit, nădăjduind că i se va închinà țara, pentru că li se supărase cu Ștefan-Vodă întru atàte războaie fără odihnă și fără măsură ce făceà, de cu toții se bătea'.

Iară țara socotià că, de nu li-i îndemână cu al său, deară cu străinul mai multă neîngăduință li va fi[4]! Și încă, văzând atàta pradă și răsipă ce făceà oastea leșească în țară, de îmblà prin păduri de căutà prăzi și jacuri, siliau toți de se strângeau la Roman, unde li erà viliagul[5]. Așà țara strângându-se, iară din cetate cât puteà se apără; și ce răsipiau Leșii cu puștele zioa, iară noaptea tocmià și întărià, de erà munca lor în zădar. Iară pre afară, unde și aflà Leși răsipiți drept hrană[6], îi legà, îi tăià, de nu erau volnici să iasă nice într'o parte; mai mult stricà șie decât

[1] Ca unul ce se coborà din neamul Voevodului Dragoș, de'naintea lui Bogdan-Vodă cel d'intâiu.

[2] Radu-cel-Mare, fiul lui Vlad Călugărul, pus de Ștefan în Scaun.

[3] Veste, oameni cu știri.

[4] Bună învățătură pentru toate timpurile și la toate nevoile.

[5] Chemarea.

[6] Ca să-și caute hrana.

celor închiși, că în toate zilele li se adăogià lipsa și flămângiunea.

. . . .

Văzând Craiul atâte cuvinte rele de dânsul[1], dela oastea sa, se temù ca să nu-l părăsească și să fugă, și el să cază în mânile vrăjmașilor săi. S'au agiuns cu solii frăține-său, lui Vladislav, Craiul unguresc, ca să-i împace, — căci sosise și agiutorul unguresc la Ștefan-Vodă. Și, așà, Birtoc, Voevodul Ardealului, ce venise cu agiutorul unguresc, au trimis solii săi la Albert Craiu, să-i spuie că va venì singur pentru pace; și pre Ștefan-Vodă cu multe cuvinte l-au rugat să facă pace cu Craiul leșesc. Și, așà, au întrat la mijlocul lor[2], și s'au dus la Craiul leșesc de i-au împăcat într'acest chip: ca să se întoarcă pre urma[3] pe unde au venit, să nu mai strice țeara pre alt loc. Și au dăruit Ștefan-Vodă cu multe daruri pre Birtoc, Voevodul Ardealului; și s'au întors de au trecut iarăși în țara lui.

Atunce Olbreht, Craiul leșesc, fiind de inimă rea bolnav, au dat semn de întors înapoi, de care semn toți erau bucuroși să-l auză, să se întoarcă dela atâta flămângiune la casele lor. Și, în 19 zile a' lui Octomvrie, Gioi, s'au întors Craiul dela Suceava; și n'au mers pe calea ce venise, ci pe altă cale, pe unde erà țeara întreagă[4], spre codrul Cozminului.

Simțind Ștefan-Vodă că Leșii n'au mers pe unde venise, ci spre codrul Cozminului merg, îndată au trimis după Craiu, de l-au pohtit să nu ieà spre codru, ci pre urma pre unde au venit; că apoi, văzând țeara paguba ce se va face de oastea leșească, nu va puteà răbdà, ce vor vreà să-și apere ale sale; de unde poate să se ațâțe de iznoavă vre-un lucru rău, carele va strica și pacea. Ci Craiul mai bucuros erà de-a dreptul să meargă să iasă în țeara sa; n'au băgat seamă, ci și-au păzit calea spre codrul Cozminului.

---

1 Despre dânsul.
2 A mijlocit între ei.
3 Pe calea.
4 Neprădată.

Deci, Ștefan-Vodă, înherbântat de războiu, socotind că are vreme de a-și răscumpărare[1] strâmbătatea de pre cela ce n'au călcat numai pacea cea veche ce au avut Domnii Moldovei cu Craii leșești, ci și giurământul și pacea ce legase atunce de curând, tocmind să se întoarcă pre unde venise; deci, îl ațâță și agiutorul ce-i venise de tutinderea[2], și oastea sa toată, gata, strânsă și odihnită, văzând dobânda de pre cei flămânzi și slăbiți[3],—au trimis înainte ca să apuce calea la codrul Cozminului, să taie pădurea. să o ințâneze[4], ca să o poată pornì să cază asupra oștii, dacă vor întrà Leșii în pădure. Iară singur Ștefan-Vodă, cu toată oastea, au tras după dânșii, și cu doă mii de Turci. Și, a patra zi, i-au agiuns întrând în pădure, Gioi, 26 Octomvrie, și, luând agiutor dela Dumnezeu, și cu ruga Sfinției Sale Precistei și a sfântului marelui mucenic Dimitrie, i-au lovit din toate părțile, și, năruind copacii cei ințânați, asupra lor, multă oaste leșească au perit, unii de oșteni, alții de țerani, ce le cuprinsese calea ca cu o mreją, și alții de copacii ințânați.

Așà, pierzând puștele, și lăsând steagurile, carele toate le-au adunat Ștefan-Vodă—iară Leșii, cine încotro au putut, așà s'au risipit prin pădure, unde puțini au scăpat afară. Și singur Craiul, cu puținei ce rămăsese, strângându-se, s'au adunat într'un ocol, la sat la Cozmin, și de acolo, bulucindu-se, au ieșit la Cernăuți. Iară oastea lui Ștefan-Vodă cu dânșii de asemenea mergeà, bătându-se și tăindu-se, cât nice acei puținei Leși ce ieșise din codru nu vreà fi scăpat, de nu s'are fi încurcat ai noștri în carele crăiești și boierești, de le-au îndelungat[5] vremea de fugit.

Și acolo au venit veste lui Ștefan-Vodă cum vine și altă oaste leșească într'agiutor lui Craiu. Și atunce au chemat

---

1 A-și răsplătì.
2 Pretutindeni.
3 Că poate prădà, adecă, pe aceștia.
4 Spre a-i oprì căderea.
5 Prelungit.

pre Boldur Vornicul, şi i-au dat oaste, şi l-au trimis împrotiva acei oşti, şi au zis să le deà războiu. Şi, aşà, Boldur Vornicul, luând oaste de agiuns, au trecut Prutul împrotiva acei oşti, Sâmbătă seara; şi Duminică dimineaţă, Octomvrie 29, li-au dat războiu, şi îndată i-au risipit cu agiutorul lui Dumnezeu şi cu nărocul lui Ştefan-Vodă. Şi multă vărsare de sânge s'au făcut atunce în oastea leşească, la sat la Lenţeşti, unde se cunosc ocopurile[1] Leşilor, făcute de atunce, şi până astăzi. Şi nemică n'au ştiut Craiu de venirea oştii aceia, nice de perirea ei.

Şi, într'aceiaşi Duminică, trecând Craiul Prutul la Cernăuţi, i-au lovit o sumă de oaste a lui Ştefan-Vodă, de i-au răsipit şi i-au tăiat, cât abia au scăpat însuşi Craiul cu puţineà oaste de a sa. Şi, de acolo, trecând Craiul spre ţara sa, prin multe locuri au lovit Moldovenii, ales pre Craiul şi pre cei scăpaţi dintr'acel pojar, de au perit mai toţi. Că Mazurii[2], întorcându-se să deà războiu şi să apere pre Craiu şi pre cei scăpaţi, dat-au asupra lui Boldur Vornicul, de care s'au pomenit mai sus că erà trimis cu oaste împrotiva oştii leşeşti ce veneà agiutor lui Craiu; şi mare perire au făcut într'înşii, la sat la Şipinţi, cât puţini au scăpat în oastea ce erà strânsă lângă Craiu. Şi, aşà, Craiul, cu multă nevoie strecurându-se, au trecut la Sniatin[3], şi de acolo au slobozit oastea pe acasă, câtă rămăsese; iară el s'au dus la Liov.

. . . .

Iară Ştefan-Vodă, după izbânda cu noroc ce au făcut la acel războiu, s'au întors înapoi la Scaunul său, la Suceava, cu mare laudă, ca un biruitor, mulţămind lui Dumnezeu şi Maicii Precistei. Şi au sfinţit şi au înfrumuseţat biserica ce au fost zidită de dânsul pre numele sfântului marelui mucenic

---

1 Şanţurile.

2 Oastea provinciei Mazóvia.

3 În Pocuţia.

Dimitrie, dând laudă Sfinției Sale, în târg, în Suceava, ce este înaintea Curților domnești, care trăiește și până astăzi.

. . . .

După aceia, dat-au Ștefan-Vodă cuvânt în toată țara, oștenii să se strângă la Hârlău, la ziua Sfântului Nicolai. Și, adunându-se într'acea zi cu toții la Hârlău, făcutu-le-au ospăț tuturor boierilor și tuturor vitejilor săi; și cu daruri scumpe i-au dăruit pre dânșii. Și de acolo i-au slobozit de au mers cineși pre acasăși, învățându-i pre toți să deà laudă lui Dumnezeu, pentru că toate puterile sânt dela Dumnezeu, de sus.

În anul 7006 [1498], Martie în 11, au întrat Malcoci în Țara Leșească cu multă mulțime de Turci; și n'au fost cine li stà împrotivă. Ce multă pradă și robie au făcut, și agiuns până mai sus de Liov 25 de popriști [1]; și de acolo s'au întors, prădând țeara și arzând; că se vedeà că după acel războiu fără noroc ce făcuse Leșii cu Ștefan-Vodă, va fi perirea lor.

Într'același an, 7006 [1498], Iunie 22, Ștefan-Vodă, vrând să-și întoarcă despre Leși strâmbătatea sa, strâns-au țara, și au întrat la Podolia și la Rusi [2]. Trecut-au și de Liov, până la Lanțut orașul, la apa Visloca, toate satele arzând și prădând. Ars-au orașul Premisla [3], Radumnea, Prevolsca, Lanțutul, și o cetate: Terebul, și multe averi au luat dintr'însa, și mulți joimiri au scos, și pre toți i-au tăiat, și mai mulți au ars în cetate. Și cetatea Buceciul [4] multă nevoie au avut; și Podhaețul au ars.

Și mulți oameni, bărbați, și muieri, și copii, i-au luat robi, mai mult de o sută de mii, ce i-au așezat Ștefan-Vodă în țeara sa, de și până astăzi trăiește limba rusească în Moldova, ales pre unde i-au descălecat.

---

1 Popasuri.
2 În Rusia, provincie polonă.
3 Przemysl.
4 Buczacz.

Iară Ştefan-Vodă, prădând şi arzând ţara, s'au întors înapoi cu mare dobândă, şi fără nice o zmintealǎ au trecut Nistrul în ceasta parte, la Halici, şi au prădat şi pe de ceasta parte. Şi au venit la Scaunul său, la Suceavă, cu mare bucurie şi biruinţă.

În anul 7008 [1499 ?], în luna lui Martie în 12 zile, Olbreht, Craiul leşesc, văzând prada şi stricăciunea ce-i făcuse Ştefan-Vodă în ţara lui, nu vrù să lase, ci au strâns oaste şi au întrat în ţară, şi au prins a prădare şi a stricare ţara până la Botoşeni. Iară Ştefan-Vodă, dacă au înţeles, strâns-au de sârg oştile sale, şi au ieşit înainte acei oşti leşeşti, de i-au dat războiu la târg la Botoşeni. Şi, cu voia lui Dumnezeu, au pierdut Leşii războiul, şi rămase izbânda la Ştefan-Vodă, cu multă vărsare de sânge din oastea leşească. Mulţi au perit, şi mulţi au luat vii în robie.

În anul 7009 [1501; de fapt, 1499], Ştefan-Vodă, lăsând inima cea neprietinească, s'au împăcat cu Craiul leşesc, şi mare tocmală au legat. Nu că doară s'au temut de puterea lor —, care se ispitise, şi războiu făcuse şi cu Leşii, şi cu Turcii, şi de multe ori îi biruise, că, şi cu alţi megieşi de pin pregiur având sfadă, niciodată nu s'au plecat, — ce pentru să cunoască toată Creştinătatea că n'au fost pentru dânsul începătura, că n'au rădicat el întâiu asupra lui Craiu, ce Craiul, fără cale şi fără ştire, au venit asupra lui, de unde s'au întors cu ruşine. Mai apoi, ca să arăte că mai mult poate să strice el lui Craiu, au întrat de i-au ars târgurile, şi i-au lovit podanii[1]; nice au avut cine să-i steà înainte, ce cu mare dobândă s'au învârtejit în ţara sa, în Moldova. Şi, de au venit Craiul cu oaste în Moldova, dobândă au adus lui Ştefan-Vodă, că s'au împlut de jacurile leşeşti. Aşijderea, de au mers Ştefan-Vodă în Ţara Leşească, cu plin s'au întors în ţara sa. Iară la pace prea-lesne se priimì, ca să-l

[1] Ţeranii birnici.

cunoască că, fie la ce îl vor cercà, este gata, și la pace, și la gâlceavă.

Dece, pacea o au legat într'acesta chip, ca să-i fie de agiutor împrotiva fiecărui neprieten. Iară pribegii de âmbe părțile să nu-i priimească. Iară, de s'are întâmplà vre unui Domn a' Moldovei să iasă, de nevoia Turcilor, în Țara Leșească, să-l priimească, și în tot chipul să nevoiască să-l așeze la Domnie. Așijderea, Domnii Moldovei de-a pururea să aibă urechi deschise de spre Turc, să deà știre lui Craiu de gândurile lor. Iară giudecata celor cu strâmbătate dela margine să se facă de âmbe părțile la margine.

. . . .

Ștefan-Vodă, fiind ca un leu gata de apucat, ce nu-l poate nime îmblânzì, și lui odihna altuia îi păreà cu pagubă, au întrat cu oaste în Țara Leșească, și au prădat Pocuția, și o au luat, și ziceà că acel olat[1] l-au luat Leșii dela Moldoveni fără cale. Atunci Craiul, după ce au făcut sfat pentru Pocuția, ce o luase Ștefan-Vodă, au strâns oaste pe bani, și o au trimis de au întrat în țară, și multă pagubă au făcut. Și atâta s'au fost supărat la ai noștri, până s'au rugat cu toții lui Ștefan-Vodă de au ieșit dela Pocuția. Însă mai mult de boală ce au avut, de podagrie; și cetățile ce luase, le-au întors[2].

În anul 7012 [1504], nu multă vreme dacă s'au întors Ștefan-Vodă dela Pocuția la Scaunul său, la Suceava, fiind bolnav și slab de ani, ca un om ce erà într'atâția ani, în patruzeci și șepte, tot în războaie, și ostenele, și neodihnă, în toate părțile, de se băteà cu toți, și, după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare jăle au răposat Marți, Iulie în 2.

---

1 Ținut.

2 Nu e nicio dovadă de aceasta.

CAP. VIII.

Luptele lui Vlad Țepeș, Domnul Țerii-Românești, cu Turcii[1].

(DUPĂ GHEORGHE ȘINCAI.)

Războiul care l-au avut Mahomet II în anul de acum [1462] cu Vladislav V, Domnul Valahiei, singur Halcocondila[2] l-au scris de amăruntul, dară el încă meastecă lucruri de mai mulți ani laolaltă. Eu, drept aceaia, între semnul osebirii ( ) voiu pune anul în care s'au întâmplat, la fieștecare lucru; apoi, la sfârșit, voiu spune ce zic și alți avtori despre lucrurile de el scrise.

Așà dară zice Halcocondila:

«Iară, în iarna care urmà (din anul 1461-2), în Odriiu [=Adrianopol] rămâind Mahomet II, chemă la sine pe Vlad, fiul lui Dracula, povățuitorul Dachiei, pentru că pe fratele lui cel mai tânăr (pe Radul IV cel Frumos) îl aveà la sine (doară din anul 1445)..., ținându-l la o masă cu sine. Ci mare price au fost întru început între Împăratul și pruncul acesta...; că, după ce s'au înturnat în Curtea împărătească, l-au surgunit la Caramanul.

«Ci, după scurtă vreame (în anul 1456), Împăratul au dat

---

1 *Domnii Munteni dela Mircea încoace:* Vlad I, 1394-1395; Mihail I, 1418-1420; Dan II, 1420-Iunie 1431; Radu II, Pleșuvul, 1422-1427; Basarab II, Laiotă, Iunie 1431; Alexandru I, 1431-1435; Vlad II, Dracul (Drăculea), 1435-Decembre 1446; Dan III, sau Danciul, 1446-1447; Vladislav II, 1447-primăvara lui 1456.

2 Cronicar bizantin de pe acea vreme.

Domnia Valahiei lui Vlad, fratelui pruncului acestuia, carele, cât s'au făcut Domn, îndată au ales voinici întrarmaţi cu suliţe, şi i-au orânduit păzitori lângă sine. După aceia, au chemat pre boiarii cei mai de frunte din ţară, de carii se temeà ca nu cumvà să se scoale asupra, de s'ar mutà Domnia, ci pre toţi i-au omorât şi tras în ţapă, nici pruncilor, nici muierilor, nici şerbilor lor părtinindu-le. Atâta ucidere au pătrat[1] bărbatul acela, câtă nu s'au mai auzit între oameni. Pentru că, ca să se întărească Prinţipatul Valahiei, se zice despre dânsul că, în scurt tâmp, ca la 20.000 de bărbaţi, muieri şi prunci au omorât, şi pre ostaşii ceï frumoşi şi buni, pre carii îi alesease să fie lângă sine, i-au îmbogăţit din bunurile acelora pre carii îi omorâse.

«Aşà dară, în scurt tâmp, bărbatul acela foarte mare înoire au făcut în Valahia. Preste aceastea, pre mulţi Unguri, despre carii gândià că întru aceaia vor lucrà ca trebile Valahiei să cură bine, cu preà mare dare sau tribut i-au încărcat, nepărtinind vr'unuia.

«Gândind acuma că Prinţipatul Valahiei destul de tare iaste, s'au sfătuit cum s'ar puteà deşdinà[2] de Împăratul. Ci se temeà de Românii din Valahia, ca nu cumvà, pricepând că vreà să se deşdine de Turci, să aducă pre Unguri împrotiva sa. Aceastea aşà se lucrà. Iară, în iarna aceia (din anul 1461-2), cât au auzit aceastea Împăratul Mahomet II, foarte s'au mâniat, şi au trimis pre Catavolin [Katabolinos], scriitoriul Curţii, bărbat de cinste, şi Grec, ca să-l îndeamne să meargă la Poartă, că, de va mearje, va dobândì mare graţie[3] şi mai multe daruri şi bunătăţi, cu care nu va întreace pre Împăratul, numai de va rămâneà credincios. Iară lui Hamza, ce s'au numit Ieracofor[4], carele erà prefect[5] Vidinului, i-au poruncit ca, pre ascuns, dacă ar puteà cu

---

1 Din latineşte: săvârşit.
2 Dezbinà, desface.
3 Milă.
4 Şoimar, păzitorul şoimilor împărăteşti.
5 Beg.

înșelăciune face, să ducă pre Vlad la sine, că-i va face lucru prea plăcut.

«Drept aceaia, Hamza, înțelegându-se cu scriitoriul, s'au vorovit întru aceia ca scriitoriul să facă de știre când se va înturnà și-l va petrece Vlad, și, așà, să-l prindă în leațul lui [1]. Au și înștiințat Catavolin pre Hamza despre timpul când va pornì înapoi, și Hamza au pus leaț lui Vlad. Ci Vlad au petrecut pre Catavolin cu oameni bine întrarmați, și, căzând în laț, au biruit pre ostașii lui Hamza; și, prinzând pre mulți, încă și pre Hamza, întâiu le-au tăiat mânile și picioarele, apoi i-au tras în țapă. Și pre Hamuza l-au tras în cea mai înaltă țapă. După aceastea, strângându-și oastea, și trecând Dunărea în Ținutul Împăratului, au omorât foarte multe muieri și prunci, și, arzând toate câte i-au venit înainte, s'au înturnat în Valahia.

«Auzind aceastea Împăratul Mahomet II, și-au strâns toată oastea, și, în primăvară (din anul 1462), au purces asupra Valahiei. Se zice că oastea aceasta a Împăratului au fost foarte mare, și a doao cu mărimea după aceaia carea o adusease asupra Țarigradului Împăratul acesta. Oastea aceastea s'au împărțit la Filipopoiu [2], și o parte au mers pre pământ, alta pre Marea Neagră, până la sbocătura [3] Dunării, cu 25 de corăbii mari și cu 150 de luntri; de acii, pre Dunăre în sus, până la Vidin, și, unde ieșia' din luntrii, toate le ardea'. Ars-au atunci și Brăila, târgul cel prea-vestit al Valahiei. Mai toate olatele țerii aceștia sânt de lemn, pentru aceaia lesne se aprind.

«Dachii sau Munteanii, auzind că Împăratul mearge asupra lor, pruncii și muierile le-au ascuns, pre unele în muntele Brașov, pre altele într'un oraș ce-l încunjurà și întărià un loc, pre cealelalte în păduri. Iară bărbații urma' pre povățuitoriul [4] Vlad: carele au despărțit oastea în doao, și o parte

---

1 Cursă.
2 Filipopol.
3 Vărsarea; din ital.: *sboccatura*; neologism.
4 După grecește: Domn.

o au ţinut cu sine, ceaialaltă o au trimis în coantra povăţuitoriului Bogdaniei ceii Neagre (adecă a lui Ştefan-cel-Mare, Domnul Moldovei), ca să-i steà împrotivă, de cumvà ar năvălì acesta în Valahia. Pentru că se sfădise Domnul Moldovei cu Vlad. Şi, drept aceaia, erà războiu între dânşii. Prinţul Moldovei, prin solii săi, îndemnase pre Împăratul Mahomet II să se bată cu Vlad, că el încă va ajutà, unindu-şi oştile; şi, plăcându-i Împăratului făgăduinţa, i-au poruncit să se unească cu navarhul sau admirariul[2] şi să bată cetatea Chiliei, carea erà în marginea Dunării şi erà a lui Vlad. Au plinit voia Împăratului Prinţul Moldovei, şi, împreună cu navarcul, bătând Chilia mai multe zile, nu o au putut luà, ci s'au fugărit amândoi dela dânsa. Deci, Prinţul Moldovei merjeà să prade Valahia, ci s'au oprit de partea ce erà trimisă să apere ţeara de dânsul.

«Vlad, cu cea mai mare parte a oştilor sale, merjeà prin păduri, privind încătrău purceade oastea Împăratului. După ce au trecut Împăratul în Valahia, întâiu nu o au ars, ci merjeà, fără de grijă şi fără de pază, către cetatea în carea aşezase Românii muierile cu pruncii. Pentru că niminea îi stà împrotivă; numai pre cei ce se depărta' de tabără, îi tăia' Românii. Dela Unguri încă nu venise ajutoriu. Drept aceia, Vlad au trimis la dânşii, zicându-le: ş. c. l. Ungurii, auzind vorba solului, au ascultat, şi au strâns oaste, întru a căreia strânjere cuprinzându-se Ungurii, Împăratul au purces mai înlăuntru, şi acuma toate le ardeà şi le prădà, câte le venià înainte. Călăreţii împărăteşti ducea' în tabără câte puţini robi, dară mai mulţi peria' dintre dânşii, când se depărta' de tabără.

«Zic unii că Vlad în persoana sa au mers în tabăra turcească, de au cercat şi văzut cum stau toate; ci nu se veade a fi adevărat ca Vlad să se fie pus pre sine întru atâta primejdie, având el destui prin carii au putut face aceasta. Doară numai pentru aceaia au scornit aceasta, ca cu atâta mai îndrăzneţ să se areate Vlad. Totuşi, Vlad se

1 Amiralul.

apropià zioa de tabăra împărătească, și însemnà cu ochii corturile ostașilor și ale Împăratului, și piațul[1] taberii.

«Vlad aveà călăreți mai puțini de zeace mii; sânt carii zic că numai șeapte mii au avut. Cu aceștea, într'o noapte, au năvălit în oastea împărătească, și mare frică au băgat în Turci, carii credea' că nu știu ce oaste mare străină au venit asupră-le.

«Când au întrat Vlad în tabăra cea turcească, întâiași dată l-au întimpinat oastea din Asia, dară bătaia n'au ținut îndelung, căci, fugărindu-se Asianii, s'au tras înapoi. Iară Vlad, având cu sine lampade[2] și faclii aprinse, în rând merjeà către cortul Împăratului. Ci ostașii lui au greșit, și au mers la corturile povățuitorilor[3] Mahomet și Isac, unde vitejeaște s'au purtat, omorând cămilele și dobitoacele, și, stând în rând la bătaie, foarte puțini au perit, dară carii s'au depărtat dela rând, îndată s'au tăiat prin Turci. Pedestrașii carii era' lângă Mahomet-Pașa, fiind tari voinici, vitejeaște s'au bătut. Mai pre urmă, toți Turcii s'au suit pe cai, și bătaia îndelung au ținut acolo. Deci, înturnându-se Munteanii, se grăbia' către cortul Împăratului, ci, găsind gata pre păzitori, nu îndelung s'au oștit. După aceia, s'au înturnat spre piațul taberii, și, prădându-l, au omorât pre căți au aflat acolo, și, în revărsatul zorilor, au ieșit din tabără, tocma puțini perzând în noaptea aceia. Din oastea împărătească, precum zic, încă puțini au perit.

«După ce s'au făcut zio, Împăratul au ales ostașii cei mai buni, și, trimețând cu dânșii pre Alì-Begul fiiul lui Mihail, i-au poruncit să gonească pre Munteani; carele, ajungându-i, s'au lovit cu Vlad, și mulți au tăiat din oastea lui, iară ca ca la doao mii au prins vii, pre carii, ducându-i la Împăratul, pre toți i-au tăiat.

«De aci Împăratul au pornit către cetatea în carea Vlad aveà Scaunul său (în Târgoviște) și, unde rămăneà, tot-

[1] Locul; germ.: Platz.
[2] Lumini.
[3] Vizirilor și begilor.

deauna aveà bună grijă de oaste. Iară, sosind la cetatea aceaia, Munteanii au deşchis porţile, fiind gata a primì pre Împăratul. Ci Împăratul au trecut pre lângă cetate, şi nu o au bătut, gândind că este deşartă. Drept aceaia, mergând mai încolo, au ajuns la o vale, carea se lungià stadiuri 17 şi se lăţià stadiuri 7; într'însa se vedea' furci şi ţape încărcate de bărbaţi, muieri şi prunci, pre carii îi omorâse acolo: numărul lor erà ca la doaozeci de mii. Groaznic lucru, adevărat! Căci se vedea' în furci şi ţape şi prunci traşi din pântecele mamelor lor. Întru ale cărora coşuri se încuibase paserile! Aşà, călătorind Împăratul cu oastea sa, Vlad cât de colo îl petreceà, prinzând şi tăind pre călăreţii şi azapizii[1] carii se depărta' de oastea împărătească.

«Ci inima lui Vlad stà împrotiva Prinţului Moldovei, carele, precum se vestise, iarăşi băteà cetatea Chil ia, ce er a lui Vlad. Drept aceaia, au lăsat ca la şease mii de ostaşi ca să sprijânească pre Turcii carii se vor depărtà de oastea lor, şi el au purces asupra Prinţului Moldovei. Iară oastea cea lăsată, după ce au purces Vlad, bucurându-se şi vrând să-şi facă nume, îndată au năvălit preste oastea turcească. Ce, văzând Împăratul Mahomet II, şi-au întrarmat toată oastea, şi pre Iusuf-Paşa l-au trimis să tragă pre Munteani la războiu; de abia au ajuns Iusuf la Munteani, şi s'au fupărit de dânşii. Când fugià Iusuf, l-au întimpinat Omar, fiul lui Turacan, carele şi el erà trimis de Împăratul asupra Munteanilor, şi, înfruntându-l şi spăriindu-l cu mânia Împăratului, l-au întors din fugă, şi amândoi au biruit pre Munteani, tăind dintr'înşii ca la doao mii, ale cărora capete, luându-le în suliţe, le au dus în tabără la Împăratul. Pentru carea faptă pre Omar l-au dăruit Împăratul cu Prinţipatul Tesaliei.... Aşà s'au sfârşit îndrăznirea Munteanilor, când au năvălit a doao oară preste tabăra turcească.

«Împăratul mulţi robi au dus din Valahia, şi oastea lui au mânat mai bine de 200.000 de cai şi boi; şi, trecând Dunărea, au lăsat în ţară pe Dracula (Radul IV cel Fru-

1 Prădătorii.

VLAD ŢEPEŞ

mos), fratele Prințului Vlad, poruncindu-i ca să vorbească cu Munteanii și să cuprindă țeara, și să ajute pre Turcii din vecinătate. Iară Împăratul Mahomet II s'au înturnat oblu în Odriu. Vlad, văzând că Munteanii au trecut la frate-său, și știind că nu va isprăvì ceva bine, pentru că pe prea mulți omorâse mai nainte, au fujit la Unguri.»..

Mai adaog acii și cuvintele lui Duca[1], carele scrie așà:

«In anul dela Plăzmuirea Lumii 6970 [1462], Mahomet II au poruncit Voevodului Valahiei, prin apocrisariul[2] său, să meargă la el, să-i facă cinstea obicinuită, să-i ducă 500 de prunci și tributul de 10.000 de galbeni pe an. I-au răspuns Românul că banii îi are gata, dară pruncii nu-i poate dà, și cu mult mai cu neputință este să meargă el de față.

«Auzind aceasta, tiranul s'au mâniat, și au trimis pre unul dintre cei mai de frunte, cu secretariul, să aducă tributul, că de cealelalte va grijì el. Aceștea, mergând în Valahia, au spus porunca; iară Voevodul, prinzându-i, i-au omorât cu neomenesc, amar și rușinos feliu de moarte, trăgându-i în țapă. După aceaia, au trecut în Ținutul Dräștiorului[3], și au robit mulți oameni, pre carii, așișderea, i-au tras în țapă. Pre povățuitoriul Hamza, carele trecuse în Valahia, cu zeace mii de ostași, ca să-și arate vitejia, încă l-au învins, tăind pre unii și prinzând pre ceaialalți, pre carii iarăși i-au tras în țapă, dinpreună cu Hamza.

«Înțelegând aceastea tiranul, au strâns preste 150.000 de ostași, și, primăvara, pornind din Odriu, au venit la Dunăre, unde s'au tăbărât până ce s'au adunat toate oștile. Valahul, întru aceaia, au poruncit supușilor săi de s'au tras la locuri strimte și în păduri; și, arzând țearinile, dobitoacele le-au mânat la munți, spre Unguri și Alani, iară el s'au așezat cu oastea în desimea codrilor. Și, venind tiranul cale de șeapte zile, nici oameni, nici dobitoace, nici de mâncat, nici de beut au aflat. Iară, după ce au sosit la un loc cu apă

[1] Alt cronicar bizantin de pe acea vreme.
[2] Grec.: trimesul,
[3] Silistrei.

şi desfătat, veade pari nenumăraţi şi împlântaţi, carii, în loc de poame, se atârna' de trupuri, şi, în mijloc, veade pre Hamza, îmbrăcat în vison[1], mohorât şi înţăpat. Spăimântându-se de vedenia aceasta tiranul, în noaptea când s'au tăbărât, şi-au ocolit oastea cu şanţ, şi au rămas în ocol. Ci Valahul, de cu noapte, au năvălit în cornul cel drept al taberii, fără de veaste, şi, până ce s'au luminat, prea mare ucidere de Turci au făcut, tăind nenumăraţi; Turcii, pe întunearec, necunoscând pre nemici[2], pre sine se tăia'.

«După ce s'au făcut zioa, Românii s'au înturnat în tabăra sa; iară tiranu', cu ruşine, s'au înturnat în Odriu.»...

Mai cu ruşine au fost ce au lucrat Matias I Corvinul, Craiul Ungariei, despre carele aşà scrie Bonfinie:

«Seziceà că Craiul mearje în Valahia, să scoată pre Dracula din mânile Turcilor, după carele măritase o frăţie[3] a sa. Într'acolo mergând, nu ştiu pentru ce pricină, nefiind aceasta cunoscută cuivà, pe Dracula l-au prins în Ardeal, şi, ducându-l rob în Buda, zeace ani l-au ţinut în temniţă; iară pre celalalt Dracula, pre carele îl pusease Turcul în Valahia[4], l-au întărit şi el, preste aşteptarea tuturor.»

---

[1] Purpură; grec.
[2] După italieneşte: inimici, duşmani.
[3] Vară?
[4] Radu-cel-Frumos.

PARTEA a II-a.

Istoria Moldovei dela moartea lui Ștefan-cel-Mare până la Ion-Vodă-cel-Cumplit.

A. Bogdan Orbul, fiul lui Ştefan-cel-Mare (1504-17).

(DUPĂ GRIGORE URECHE.)

7017 [1509]. După multe solii ce trimisese Bogdan-Vodă la Craiul leşesc pentru soră-sa Elisafta, pre care o au cerşut, şi văzând că nu và să i-o deà, au socotit că are vreme să-şi răscumpere ruşinea sa de spre Craiul leşesc cu sânge nevinovat, şi au început a strângere oaste.

Ce, văzând Craiul unguresc vrajba ce întrase între dânşii, şi simţind că Bogdan-Vodă face oaste asupra Leşilor, au trimis sol, pre Ştefan Teleţni, ca să-i poată împăcà. Ci nimic n'au folosit, că Bogdan-Vodă au pripit cu oastea, şi au trecut apa Nistrului, Vineri, Iunie 29, şi au întrat la Rusi în Podolia, şi, Sâmbătă, au sosit la Cameniţa. Şi, de acolo, au slobozit oastea să prade ţara, dându-le vină că n'au lege, pentru strâmbătăţi ce fac; alta, pentru că và să-şi răscumpere Pocuţia; a treia, şi pentru sora lui Craiu, Elisafta, ce i-o giuruise Alexandru Craiu. Deci, arzând şi prădând ţara, s'au tras la Liov [=Lemberg], şi au bătut târgul, şi puţin de nu l-au dobândit; şi zic că singur Bogdan-Vodă au lovit cu suliţa în poarta Liovului, care semn se cunoaşte şi astăzi, şi nice Leşii nu tăgăduiesc. Şi au prădat împregiur, şi au ars pretutinderea; şi au ars Rohatinul oraşul, şi multă avere au luat. Atunce au luat şi clopotul cel mare dela Rohatin, şi l-au pus la Mitropolie în Suceavă. Şi mulţi ţerani şi boieri au robit, şi Domnii lor încă i-au prins. Şi cu mare izbândă s'au întors la Scaunul său, la Suceavă, fără de nicio zminteală. Şi robilor ce-i adusese din Ţeara Leşească li-au împărţit hotar în ţara sa.

. . . .

Așijderea, pre acea vreme, Bet-Gherei[1], feciorul Hanului, au întrat în Moldova de au prădat țara până la Iași. Și au ars târgul, și Ținutul Cârligăturii, și au agiuns și până la Dorohoiu, și până la Ștefănești. Iară alții au prădat în gios, la Lăpușna și la Chigeciu[2]. Și, de sârg vrând să iasă cu robii, multe suflete în Nistru au înecat, și robi, și de ai săi. Iară Bogdan-Vodă trimis-au pre Corpaciu, Hatmanul său[3], cu o mie de slujitori, și, nesmintindu-se, au dat războiu, și au căzut de ai noștri 700, iară 300 au scăpat, anul 7021 [1513], Avgust 25. Iară Tatarii, cu pagubă mai multă de apă, decât de oaste având, s'au întors la Perecop.

B. Ștefan-Vodă-cel-Tânăr [Ștefăniță], fiul lui Bogdan [1517-27].

Iară în anul 7026 [1518], Avgust 18, au întrat Albu [=Alp]-Sultan cu Tatarii dela Perecop, și au trecut Nistrul fără veste, și au tras spre Prut, de s'au suit pân' la Șerbanca, den sus de Ștefănești, și s'au apucat a prădare țara. Ce, norocul cel bun a' lui Ștefan-Vodă, s'au prilejit cu oaste gata în gura Corovei, din gios de Ștefănești, și au dat veste și țerii de sârg să se strângă. Și, dacă s'au bulucit, s'au suit în sus. Și au trimis Ștefan-Vodă pre Petre Cărăbăț Vornicul, și cu toți Josenii[4]. Și, dacă au trecut Prutul, cu agiutorul lui Dumnezeu, Luni dimineața, în revărsatul zorilor, fără veste au lovit pre Tatari, neavând ei grijă de una ca aceia. Și, cu norocul lui Ștefan-Vodă, i-au răzbit, și mulți Tatari au perit, și mulți în Prut s'au înecat, și în Ciuhru[5] s'au fost înglodând; si pre mulți au prins vii, așijderea și pre doi Mârzaci mari, anume Tamiș și Bicaz. Și pre câți au rămas, i-au gonit peste câmp, tăindu-i și săge-

---

1 Ghirai. Ghiraizi se ziceau toți Hanii tătărești.

2 Codrul Chigheciului, în părțile Fălciiului.

3 Adecă Portar de Suceava. Numele de Corpaciu, luat din cronicele polone, e schilodit. Pe atunci Luca Arbure era Portar de Suceava.

4 Din Țara-de-jos, cu centrul în Bârlad.

5 Râul Ciuhur.

tându-i, pân' la Nistru; unde, fiind obosiți caii lor, mulți în Nistru s'au înecat. Numai Sultanul[1] cu puținței au scăpat, însă, și el, rănit în cap. Așà, s'au întors cu multă pagubă și peire, și rușine; și, câți au scăpat, și acei, pedestri și fără arme.

Iară Ștefan-Vodă s'au întors cu mare laudă. Și au poroncit tuturor boierilor să se strângă în Hârlău, la zioa sfântului mucenic Dimitrie. Și acolo, dacă s'au adunat, ospețe și bucurie mare au fost, și pre toți viteżii i-au dăruit Ștefan-Vodă. Și, după aceia, și-au luat șie Doamnă.

C. Petru-Vodă Rareș [1527-38; 1541-6].

Într'acestași an [7036 = 1529], după ce au prădat Petru-Vodă Țara Săcuiască, trimis-au Ianoș, Craiul unguresc, soli la Petru-Vodă, de l-au pohtit să-i hie într'agiutor împrotiva [a] o seamă de Domni unguresti, cari nu vreau să i se plece, și-i giuruì orașul Bistrița, cu tot Ținutul dintr'acea țară; și altele îi făgăduià că-i va dà, numai de-i va supune supt ascultarea lui.

Văzând Petru-Vodă pohta lui Ianoș Craiu, una pentru giuruință, alta pentru prieteșugul ce-l aveau împreună, îndată au gătit oaste, și au trimis pre Grozav, Vornicul cel Mare, și pre Barbovschi Hatmanul, carii erau mai credincioși din boierii săi. Și au învățat o seamă de oaste să treacă pre drumul Brașoului, iar o seamă de oaste pre drumul Sucevei, să între mai sus în Țara Ungurească. Iară Ungurii, degrabă deșteptându-se ca din somn, simțind că-i împresoară vrăjmașii, de sârg s'au gătit de războiu. Și nu așà de oastea den sus se grijiau, ca de cea den jos, auzind că vin asupra lor. Și, sculându-se mulți domni din Ardeal, și alții carii erau gata să moară pentru moșiile sele, și, multe puști și arme luând cu sine, s'au apropiat, den sus de Bra-

[1] Sultan, rom.: Șoldan, se chemà un prinț tătăresc.

șou, oaste de oaste. Și, înherbântați, ascuțind unul spre altul armele, și se arătau vrăjmașilor săi bulucindu-se cineși la ai săi; și, gătindu-se Săcuii de războiu, iară Moldovenii, știind agiutor numai dela Dumnezeu, așà, s'au lovit cu dânșii. Și, dând războiu vitejește, multă moarte s'au făcut de âmbe părțile. Mai apoi, văzând Ungurii atâta peire, au pierdut războiul, lăsat-au toate armele și puștele: cu ceia ce aveau nădejde să-și mistuiască capetele, au dat dos a fugire. Și mulți den domni au picat la apa Bârsei. Iară, după războiu, multă pradă făcând, s'au întors cu izbândă la Domnul lor, Petru-Vodă [1].

Iară cei den sus, ce au întrat pe drumul Sucevei, nu mai puțină izbândă au făcut, prădând și arzând. Și cu pace s'au întors.

Auzind Ianoș Craiu ce s'au lucrat, mult s'au bucurat. Și, pre lângă giuruința de'ntâiu, ce-i giuruise Bistrița, și alte orașe au mai dat lui Petru-Vodă. Atunce Petru-Vodă trimis-au să ieà acele cetăți ce-i făgăduise. Iară Bistrițenii nu suferiră nice cum să aibă ei străini mai marii lor, și încă îndemnară și alte cetăți, adecă Brașoul și altele d'impregiur, lepădându-se de Ianoș Craiu.

. . . .

În anul 7037 [1530], Avgust, într'aceste războaie cu noroc simețindu-se Petru-Vodă, gândit-au să facă războiu și cu Leșii. Și, puind pricină, ca să nu zică că-i fără cale, trimis-au soli de poftì ca să-i întoarcă moșia [2] sa Pocuția, care o au fost vândut Domnilor, moșilor săi [3]. Ce Leșii nu socoteau că cere cu cale, ce zădărește loc de price. Nice-i dederă ce au poftit; ce s'au întors solii fără ispravă.

Dece Petru-Vodă, văzând că cu rugămintea nu poate scoate moșia sa, gândì cu sabia să o ieà. De care lucru

---

1 Lupta s'a dat în ziua de 22 Iunie 1529, la Feldioara, cu Sașii cari țineau cu Ferdinand, regele Romanilor, ales și el, ca și «Ianoș», Ioan Zápolya, și încoronat, Craiu unguresc.

2 Moștenirea.

3 Lui Petru-Vodă și lui Alexandru-cel-Bun.

aprinzându-se de mânie inima lui Petru-Vodă, de sârg au strâns oaste de războiu, şi au întrat în Ţara Leşească de au prădat Pocuţia, şi arse satele şi târgurile împregiur: Colomèa, Sniatinul, Tismeniţa, pân' la Haliciu, pretutinderea. Şi cu mare izbândă s'au întors înapoi, fără de nice o zminteală.

Într'aceia, auzindu-se la Craiu această pradă ce au făcut Petru-Vodă, au trimis Craiul pre Tarnovschi Hatmanul cu oaste. Atunce semn mare s'au arătat pre cer, şi au stătut multă vreme; şi atunceşi au trecut Leşii Nistrul spre Pocuţia, ca să scoaţă pre Moldoveni, pre carii îi lăsase Petru-Vodă să ţie oraşele, să fie de apărare. Şi în douăsprezece locuri au avut războiu.

Ce, văzând ai noştri mulţimea de a lor, au trimis la Domnul său, Petru-Vodă, să le vie într'agiutor, că au nevoie de oastea leşească. Şi, fiind supt Obărtin [Obertyn] oastea leşească, au sosit şi Petru-Vodă cu oastea sa cea odihnită. Atunce, înţelegând Tarnovschi Hatmanul pentru Petru-Vodă, mult au stătut în gânduri ca să lase tabăra, cu puşte cu tot, şi el să fugă. Mai apoi, legând tabăra, de ruşine s'au apucat de războiu (că, de multe ori, unde pierde omul nădejdea, şi de frică, mai apoi, se întoarce în vitejie); şi, multă vreme bătându-se, cu mare vărsare de sânge de âmbe părţile, însă mai mult Moldovenii, cu multe rane încruntaţi, n'au mai putut suferì, ce au dat cale Leşilor, şi s'au dat înapoi [22 August 1531].

Tarnovschi, Hatmanul leşesc, după izbânda ce făcuse, au lăsat oastea la Pocuţia, şi el s'au dus la Craiul. Temându-se să nu mai vie Moldovenii să prade, au fost socotit Leşii să între ei mai nainte să prade în Moldova. Şi, aşà, au întrat o samă de Leşi să prade; de[n] carii puţini au hălăduit[1], că, prinzându-le de veste Moldovenii, au dat asupra lor de i-au tăiat şi i-au risipit.

Într'aceia, Ianoş, Craiul unguresc, văzând aceste amestecături între Leşi şi între Moldoveni, îmblà la mijloc cum và să-i împace. Ce nemică n'au folosit, — că nu i-au putut

[1] Scăpat.

împăcà, pân' n'au mai întrat oastea leşească să prade, pre carii i-au acoperit oastea moldovenească la Tarasăuţi, de n'au scăpat nime den ei. Atunce, de iznoavă, Ianoş Craiu, îmblând la mijlocul lor, i-au împăcat până în cinci luni. Iară, mai apoi, au mai delungat pacea până la un an.

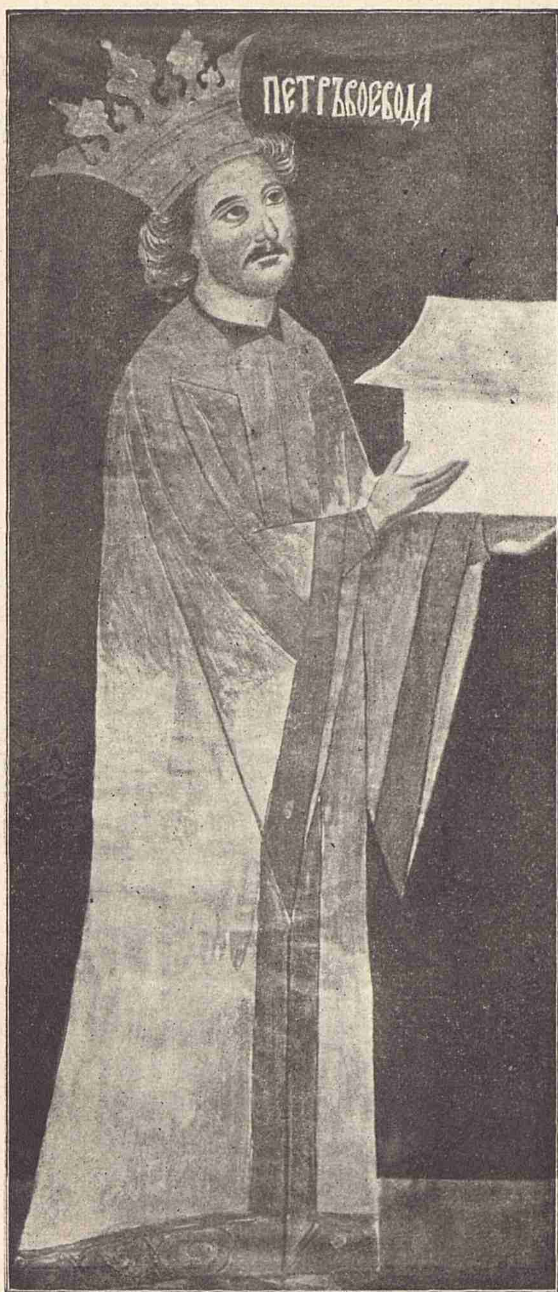
Îndelungându-se pacea din zi în zi între Leşi şi între Moldoveni, nu răbdară Leşii carii erau cu oaste la margine de pază, ce au întrat în ţară, la Moldova, de au prădat şi au ars la Cernăuţi, şi alte sate, până la Botoşeni, neavând Moldovenii nice o grijă, fiind pace legată. Văzând Moldovenii această călcare de lege şi ameţitură, nu suferiră, ce cu toţii se gătiră să între la Podolia să prade, şi şi-au dat cuvânt să-şi potcovească caii, c'au fost iarna goală şi gheţoasă. Şi, dacă au mers, au ars Cervona şi Iagelniţa, şi s'au apucat de Ciarnocojinţi.

. . . .

Văzând Petru-Vodă că l-au împresurat vrăjmaşii de toate părţile[1], şi ai săi l-au părăsit toţi, lăsat-au Scaunul, şi s'au dat spre munţi; unde, cunoscând că nice acolo nu se va putè mistuì, au socotit să treacă la Ţara Ungurească. Şi, aşà, aflându-şi cale deschisă pren târg pren Peatră, au trecut pre lângă mănăstirea Bistriţei; şi, lăsându-se ca să poată cevaşi odihnì în munte, de-asupra mănăstirii, văzut-au unde ca un roiu den toate părţile încungiurată mănăstirea, ca să-l poată prinde. Dece, cunoscând el aceste, au încălecat pre cal, şi, singur, au fugit să hălăduiască, în 18 zile Septemvrie, întrând în munte într'adânc. Fără drum, fără povaţă, au dat la strimturi ca acele, de nu era' nice de cal, nice de pedestru; ce i-au căutat a lăsare calul.

Şi, aşà, în şese zile, învăluindu-se pren munte, flămând şi trudit, au nemerit la un părâu în gios, au dat peste nişte păscari, carii, dacă i-au luat sama, cu dragoste l-au primit. Iară Petru-Vodă, înfricoşându-se de ei, s'au spăimântat. Iară ei cu giurământ s'au giurat înainte-i cum îi vor hi cu direptate, şi nemică să se teamă. Iară el le-au dat lor 70 de galbeni,

[1] Sultanul Soliman întrase în Moldova la 1538, şi boierii il trădaseră pe Rareş.

PETRU RAREȘ

bani de aur. Şi, văzând ei galbenii, cu bucurie i-au luat, şi l-au dus la otacul lor, de l-au ospătat cu pâne şi cu peşte fript, ospăţ păscăresc, de ce mânca' şi ei. Şi, dacă au înserat, l-au îmbrăcat cu haine proaste de a' lor, şi i-au dat comănac în cap, şi l-au scos la Ardeal. Şi, fiind oaste ungurească de strajă la margine, i-au întrebat pre dânşii: ce oameni sânt? Ei au zis: «Sântem păscari». Şi, aşà, au trecut pren straja ungurească, şi nimene nu l-au cunoscut. Dece păscarii l-au dus la casa unui boierin unguresc, carele au fost având prieteşug mare cu Petru-Vodă; ce, pre domnul nu l-au aflat acasă, numai pre giupăneasa lui. Şi, pre taină, spuseră ei de Petru-Vodă; carea, înţelegând de Petru-Vodă, cu dragoste l-au primit la casa ei, şi i-au făcut ospăţ. Iară un voinic oarecine, ce fusese aprod la Petru-Vodă, prilejindu-se într'acel sat, fiind scăpat şi el dintr'acele răutăţi, îi spuseră lui de păscarii aciia ce venise den munte, şi, ştiind el că Petru-Vodă au întrat în munţi, şi nimică de dânsul nu se ştie, şi, cugetând întru inima sa, cum ar puteà înţelege cevà de Domnul său, au mers la păscari să-i întrebe. Şi, dacă i-au văzut, îndată au cunoscut pre Domnul său, Petru-Vodă; şi au căzut de i-au sărutat picioarele. Atunce, văzând Petru-Vodă pre credincioasa sluga sa, mult s'au bucurat şi s'au mângâiet, şi multe cuvinte de taină i-au vorovit. Şi, îmblânzindu-i-se inima, au adormit puţintel. Nice zăbavă multă făcând, până a odihnire Petru-Vodă, iară acea giupâneasă au gătit leagăn[1] cu cai, şi doisprezece voinici întrarmaţi. Şi, dacă l-au deşteptat, au şezut în leagăn numai cu acel aprod, şi au mers pe locuri fără de drum, până au sosit la casa unui boiarin unguresc, care şi acela erà prieten lui Petru-Vodă.

Şi acela, dacă l-au văzut, cu dragoste l-au primit şi l-au ospătat, şi îndată i-au gătit leagăn cu şese cai, că loc de zăbavă nu erà, că den urmă prinsese de veste oastea ce erà la straja ungurească, cum Petru-Vodă au trecut pentre dânşii şi nu l-au cunoscut, şi s'au pornit după dânsul a-l

[1] Trăsură.

cercà, ca să-l poată agiunge. Ce Dumnezeu, cela ce-i ocârmuitor tuturor celor ce i se roagă cu credință, au acoperit pe Petru-Vodă, și i-au dat cale deschisă.

Și, mergând cu nevoință, au sosit la Ciceu; și, Sâmbătă, în răsărita soarelui, Septemvrie 28, au întrat Petru-Vodă în cetatea Ciceului, și au închis porțile. Iară cei ce-l goneau den urmă, văzând că au hălăduit Petru-Vodă d'inaintea lor, s'au întors înapoi.

Acolo, plângere și tânguire erà de Doamna sa, Elena, și de fiii săi, de Iliaș și Ștefăniță, și de fiică-sa Ruxanda, și de alți căsași, pentru multă scârbă ce le venise asupră-le, știindu-se den câtă mărire au căzut la atâta pedeapsă. Decii, Petru-Vodă au întrat în biserică de s'au închinat, mulțămind lui Dumnezeu că l-au izbăvit de mânile vrăjmașilor săi.

Iară Sultan Suleiman, Împăratul turcesc, cu oastea sa, în urma lui Petru-Vodă, la Moldova, multă pradă și scădere făcând țerii, și călcând-o, au agiuns până la Suceavă, cu mare urgie și pedeapsă tuturor lăcuitorilor.

. . . . ,

Călcând Ungurii prieteșugul ce-l aveà cu Petru-Vodă, după ce s'au așezat la Domnie al doile[1], venit-au hochim [=poruncă] împărătesc dela Sultan Suleiman la Petru-Vodă, ca să meargă asupra Ungurilor, și să prinză pre Mailat, Voevodul Ardealului[2]. Și i-au trimis într'agiutor pre Ciubali-Beiu[3], cu oaste turcească, și pre Radul-Vodă[4] cu Muntenii. Și, vrând Petru-Vodă să plinească poronca Împărăției, au purces cu toată oastea sa, împreună cu Radul-Vodă cu Muntenii, și cu Ciubali-Beiu cu Turcii, și au trecut pre la Oituz la Ardeal. Și, mergând cu toții asupra lui Mailat, Voevodul Ardealului, și încă n'au agiuns la Făgăraș, acolo i-au tâmpinat Mailat Voevodul, cu oaste ungurească. Și, dând războiu vitejește

[1] Fusese Domni la mijloc Ștefan Lăcustă, pus de Turci, și Alexandru Cornea, ridicat de boieri. Împăcat cu Turcii, Petru venì din Constantinopol în Ianuar 1541.

[2] Român de neam.

[3] Chiuciuc-Balibeg.

[4] Paisie, fost călugăr la Argeș. Erà fiul lui Radu-cel-Mare.

de âmbe părţile, Iunie 20 [7049=1541], pierdut-au războiul Ungurii, şi pre Mailat l-au prins viu Petru-Vodă, şi l-au băgat în obeze, şi l-au trimis la Împărăţie. Şi, aşà, Petru-Vodă, prădând şi arzând în Ţara Ungurească, s'au întors înapoi fără de nice o sminteală.

După ce au prins Petru-Vodă pre Mailat, Voevodul de Ardeal, şi l-au trimis în obeze la Sultan Suleiman, la al doile an, în 7050 [1542], Septemvrie 12, iar au venit hochim dela Împăratul Turcesc la Petru-Vodă, să meargă să prade în Ţara Ungurească, pentru multe neîngăduinţe şi amestecături ce se aţiţau. Şi, plinind poronca Împărăţiei, aveà şi Petru-Vodă mare scârbă pre Unguri, pentru multe nevoi ce-i făcuse, încă de când erà închis în cetatea Ciceului, de nu-şi erà volnic cu nemică; mai apoi, şi prieteşugul ce-l aveau împreună, îl călcase. Rădicatu-s'au cu toată puterea sa, şi au întrat în Ţara Ungurească, de au prădat şi au ars până' la Cetatea-de-Baltă. Acolo au şezut şese zile, şi, multă pagubă făcând Ţerii Ungureşti, s'au întors pe la Bistriţa, fără de nice o zminteală. Şi, trecând muntele, au ieşit pren Câmpulung, şi s'au dus la Scaunul său, la Suceavă.

D. Ion-Vodă cel Cumplit, fiul lui Ştefăniţă (1572-4).

Ion-Vodă, dacă se văzù străinat de mila Împăratului turcesc[1], socotì ca să ţie ţara cu sabia; şi îndată trimisă la Cazaci de i-au poftit, cu leafă, să-i vie într'agiutor. Şi au s râns ţara; către care cu multe cuvinte blânde se rugà, ca să le poată întoarce inimile spre dânsul, şi arătà nesaţul Turcilor şi lăcomia lor (iară nesaţul şi lăcomia lui nu vedeà), zicând că Turcii toate schimbările fac pentru mâzdă de-i îngreuiază, ca să-i sărăcească şi să-i slăbească; şi li arătà cum poate de lesne să depărteze mâna Turcului

---

[1] Nu voise a creşte birul ţerii, pe care şi Ştefan-cel-Mare îl dase.

de dânşii, de vor vreà şi ei. Că pre Leşi îi are spre sine plecaţi; Cazacii s'au adeverit, cât li va dà ştire, cât vor venì, la carii au şi trimis, şi cărora nu li pot stà înainte nice odată Turcii. Numai ţara ce-i lipseşte; că, de se vor plecà şi ei să fie într'una, nice oaste nu vor trimite Turcii, ce vor face ţerii pre voie. Iară, despre sine, să nu-l ţie ca pre un vrăjmaş, ci ca pre un prieten şi părinte; iară, de au făcut cuivà şi înalgiosul[1], tot pentru Turci au făcut, să li între în voie şi să-i împle, şi nu i-au putut săturà; deci, pre cât l-au cunoscut cu rău, să-l cunoască mai mult spre folosul lor.

Aşà, Ion-Vodă, împlând pre toţi cu nădejde, cu glasuri mari strigară că lângă dânsul vor perì toţi, — cum s'au şi tâmplat.

Ion-Vodă, dacă au luat credinţa ţerii, se gătì de războiu, şi în toată ţara trimis-au de sârg să iasă la oaste. Trimis-au şi la Hendric[2], Craiul leşesc, poftind agiutor de oaste să-i deà; ce, de acolo nu s'au folosit. Că Craiul s'au mântuit: că are legătură cu Turcul ţara lor mai mult de o sută de ani, neclintită. Iară Cazacii, cumuşi sânt gata de a se amestecare la toate, neîntrebând de nime, s'au adunat 1.200 de oameni, şi au venit la Ion-Vodă. Pre carii, vâzându-i Ion-Vodă, nu într'alt chip, ce cum ar hi văzut îngeri din Cer cu veste de izbândă pogorâţi. Şi cu multe daruri capetele ce era', le-au dăruit Ion-Vodă.

Dacă au strâns oastea toată şi s'au bulucit la un loc toţi, i-au venit veste că Petru-Vodă şi cu Alexandru-Vodă[3] au întrat în ţară, cu mulţi oameni, şi Munteni, şi Unguri[4], şi Turci. Au ales Ion-Vodă cap dintre Càzaci pre Sfirschi, cu o samă de Cazaci şi cu oaste de ţară, şi i-au trimis înainte

---

1 Amestecătură, nedreptate: înalt-josul.

2 Henric de Valois.

3 Petru Şchiopul, fost Domn muntean, numit acum în Moldova. Alexandru, fratele său, erà Domn al Ţerii-Româneşti.

4 Din Ardeal.

de strajă, să vază cu ochii; iară el, cu altă oaste, au purces după dânşii. Iară Sfirschi, cu Cazacii şi cu cine mai erau cu dânsul, au nemerit asupra 400 de oameni, ce erau straja lui Petru-Vodă, şi, fără veste, încungiurându-i, pre toţi i-au prins.

Sfirschi, dacă au biruit pre acee strajă, şi au prins veste că Petru-Vodă nu ştie nimică de oastea lui Ion-Vodă, îndată au răpezit oameni de ţară de au dat ştire lui Ion-Vodă, să sârguiască, să vie să-i lovească fără veste, că are vreme acum, de-i voia să-i bată; şi i-au spus că este oaste multă foarte.

Înţelegând aceste Ion-Vodă, cum au putut mai tare au sârguit. Şi, dacă s'au împreunat toţi, împărţindu-se în trei pâlcuri, i-au lovit când ei dormeau fără grijă, dezbrăcaţi, cât nime de nemică nu s'au apucat. Caii lor erau slobozi la păşune, în nădejdea străjii. Aşà, împresurându-i fără veste, şi multă moarte făcând într'înşii, i-au biruit Ion-Vodă. Iară Domnii, Petru-Vodă şi Alexandru-Vodă, amândoi au scăpat, lăsând tot în tabără, şi au năzuit amândoi la Brăila, numai cu trupurile.

Dacă au bătut Ion-Vodă pre Petru-Vodă şi pre Alexandru-Vodă, s'au lăsat în goană după dânşii, şi au slobozit oastea în pradă, de au jăcuit Ţara Muntenească mai mult de jumătate, şi au pus Domn în Ţara Muntenească pre Vintilă-Vodă [1].

Dacă s'au întors den pradă oastea lui Ion-Vodă den Ţara Muntenească, apucatu-s'au de Brăila, de au ars târgul cu totul; numai cetatea ce au rămas. Şi, gătindu-se să bată şi cetatea, să o dobândească, că nu erà mult a o luare, i-au venit veste den urmă că Tatarii au întrat în ţară. Lăsat-au dară cele străine, şi s'au întors la ale sale, să le apere.

Înţelegând Ion-Vodă că Turcii de prin cetăţi şi Tatarii din Bugeag [2] s'au rădicat asupra lui, îndată au trimis cum mai de sârg să se bulucească oastea, de pre unde au fost

---

1 Fratele lui Mihai Viteazul.

2 Partea de jos a Basarabiei de astăzi.

răşchirată, dându-le ştire pentru Turci şi Tatari, ce au încălecat asupra lui. Pre carii, dacă i-au lovit Ion-Vodă cu oastea sa, prea lesne i-au bătut şi pre acìa. Însă, văzând atâta supărare ce aveà de Turci, împlându-se de mânie, cu foc au ars Tighinea şi Cetatea-Albă, şi multă pradă au făcut, şi mult plean şi robi au scos.

Decìi, Ion-Vodă, curăţindu-se de vrăjmaşii lui, au dat puţinel ţerii odihnă, să se răsufle; iară Cazacii nu se leniau, ce câmpii Bugeagului pururea cercau, şi multă pradă făceau.

Călcând Cazacii câmpii Bugeagului, au dat pre o samă de oaste turcească, ce se strânsese şi mergeà să lovească pre Ion-Vodă fără veste. Şi de sârg au trimis Cazacii la Ion-Vodă de au cerşut să le trimiţă agiutor ca să deà războiu acelor Turci. Şi, dacă le-au trimis, prea lesne i-au biruit, şi i-au risipit, cu agiutor proaspăt. Că, până a venire agiutorul dela Ion-Vodă, era' să piarză Cazacii războiul, de mulţimea Turcilor; unde, mai apoi, Moldovenii, odihniţi, dând războiu viteješte, prea lesne i-au spart.

Împăratul turcesc, auzind de simeţia lui Ion-Vodă, şi câtă pagubă i-au făcut, au socotit ca să stropşească ţara Moldovei cu totul, şi pre haìnul[1] său, pre Ion-Vodă, să-l prinză. Şi îndată trimise în toate părţile, la toţi săngeacii, să se găteze de oaste şi să treacă Dunărea asupra lui Ion-Vodă. Iară Ion-Vodă, dacă au înţeles, cu toată oastea sa s'au pornit, şi au supus oastea supt Tighinea, şi au trimis o samă de oaste a sa cu Ieremia, pârcălabul de Hotin, ca să apere trecătoarea Turcilor, să nu treacă Dunărea. Ce cu greu este celor puţini a oprire pre cei mulţi, si celor slabi pre cei tari.

Că, trecând întâiu puştele cu ianicerii şi cu pedestrimea, să apere vasele, aceiaşi toată alaltă oaste turcească au sosit. Unde, văzând Ieremia părcălabul că nu-i poate opri, s'au întors şi au dat ştire lui Ion-Vodă. Şi nice Ion-Vodă altă-

[1] Răsculatul, trădătorul.

zăbavă n'au făcut, ce îndată au purces spre oastea turcească. Însă întâiu au trimis pre Sfirschi cu o seamă de Cazaci și cu 6.000 de oșteni de țară, să prinză limbă. Și fără zăbavă au dat pre oastea turcească, unde nu erau mai puțini de oastea moldovenească. Și, dând războiu, au fugit Turcii, și nice altă limbă au putut luà, fără de un Turc rănit rău, càt n'au putut dela dânsul nemică înțălege.

Apoi singur Ion-Vodă, cu vr'o 600 de oameni, s'au lipit la baltă la Cahul, unde erà oastea turcească. Și s'au suit într'un pisc de deal, să poată cunoaște câtă sumă de oaste va hi la Turci. Ce nemică n'au putut cunoaște, că oastea erà pre văi, de nu se vedeà; numai străjile s'au văzut în patru locuri. Și s'au întors Ion-Vodă înapoi la tabără. Și, atunce, o seamă den boierii cei mari, Murgul Vel[1] Vornic, Bilăi Vel Vornic și Slăvilă Hatmanul, văzând atâte puteri de oaste turcească ce venise cu Petru-Vodă, temându-se ca să nu cază în primejdie, au părăsit pre Ion-Vodă, și au fugit la Turci, de s'au închinat la Petru-Vodă.

Ion-Vodă și-au împărțit oastea în treizeci de pâlcuri, și la tot pâlcul au pus câte o pușcă; și aveà și optzeci de puște-hușnițe[2]. Iară toată oastea lui Ion-Vodă erà 30.000, fără proști[3] și adunătură, ce erau pre lângă Ion-Vodă.

Deci, la începutul războiului, zic că o samă de Moldoveni să se fie închinat la Turci, și Turcii să-i fie pus în fruntea războiului, de s'au oprit focul într'înșii, și au perit cu totul. Deci, Cazacii cu focul, Moldovenii cu fușturile[4], aruncau cât nu se știa' Turcii ce vor face. Și, văzând Turcii pre Moldoveni că vor să moară decât să nu biruiască, cu multe meșteșuguri au nevoit să amăgească pre Moldoveni, să-i ducă asupra puștilor[5]. Ce, văzând Moldovenii meșteșugurile lor, nu-i goniau mult, ce numai până dau dos; că vedeau că

---

1 Mare.
2 Haubițe (Kogălniceanu).
3 Săraci, de rând.
4 Măciucile; lat. fustis, băț. Se zice și : fuștași.
5 Tunurilor.

fuga lor era cu înşelăciune; că de mulţimea lor era tot locul acoperit.

De-acii, lăsând Turcii partea de spre Cazaci, cu toată puterea s'au întors pre Moldoveni şi toate puştele sloboziau asupra lor. Iară Moldovenii stau aşà, cum ar hì gătiţi de moarte, iară nu să izbândească; şi multă moarte s'au făcut de âmbe părţile, că nu erà o călcare pe pământ, ce tot pre trupuri de om. Şi, mai apoi, aşà aproape se băteau, că şi mânule le obosise, şi armele îşi scăpau.

Ca acela prah se făcuse, cât nu se cunoşteau cine de a' cui este; nice de sineţe se auzià, de trăsnetul puştelor, de âmbe părţile; cât nice puşcarii nu mai ştiau unde mai da'. Deci Ion-Vodă au îndireptat pre ai săi denapoia puştelor, să se mai odihnească puţinel; şi Turcii, aşijderea.

Şi, aşà, stând şi privind unii la alţii, au dat o ploaie mare, de au muiat pravul cel de puşte. De-acii, n'au fost Moldovenilor nice de un folos, că li s'au muiat puştele; de unde aveau nădejde de agiutor, s'au scăpat; ce numai de a mâna[1] au căutat a se batere, şi nu se puteau sprijinì de mulţimea Turcilor.

Mai apoi, oaste tătărească proaspătă i-au lovit, de le-au căutat a dare dos ca să scape, şi Tatarii a-i gonire şi a-i aruncare jos. Numai pedestrimea şi oastea cea de strânsură au rămas, şi 300 de Cazaci. Ce, fiind şi Turcii obosiţi, nu năvăliau aşà.

Ion-Vodă, scăpându-se de oastea cea călăreaţă, şi-au dat glas cu Cazacii să se pedestrească[2] toţi. Că pedestrimea moldovenească, ce erau adunaţi mai mulţi în dobândă[3] decât în leafă, erà aproape de 20.000. Şi, năvălind cu dânşii singur Ion-Vodă, au luat puşte cu iurăş[4] dela Turci.

Şi, legând tabăra, s'au dat înapoi, şi s'au tras lângă sat, lângă Roşcani, de s'au îngropat; unde mare nevoie aveau de apă.

1 Cu mânile.
2 Să se coboare de pe cai.
3 Cu toată răsplata în pradă.
4 Asalt.

Iară Turcii, dacă s'au strâns toți, cu cei dela goană, i-au încungiurat mai nainte de apusul soarelui, și toată noaptea i-au străjuit, să nu iasă dentr'acel loc. Iară, dacă s'au făcut ziuă, cu toate puștele au început a batere într'înșii; ce nemică nu le stricau, că se șențuise[1] bine. Unde, trei zile s'au apărat.

Dece, văzând Ion-Vodă că flămânzesc și mor de sete, și pravul cel de puște se împuținează, să fugă, să scape, loc nu erà: numai cu aripi să zboare, iar într'alt chip nu se puteà, că tot locul erà ocolit de Turci. Ce au socotit doară cu blândețe și cu jurământuri să facă cu Turcii, ca să scape de moarte. Și au început a trimitere la dânșii că se va închinà, de vor trimite un om ca acela, să-i jure lui că, de ce va poftì, să-i facă pe voie.

Turcii bucuroși se primiră la una ca aceasta: decât cu arme și cu vărsare de sânge, mai bine cu înșelăciune să-l dobândească. Așà, trimiseră Turcii la Ion-Vodă de-i jurară, pre pofta lui, ca să-l ducă viu la Împăratul; pre Cazaci să-i lase, neatinși, să meargă de unde au venit, iară altă adunătură să-i sloboază să se ducă volnici[2] pe la casele lor, că nu va hi paguba lui, ce a Împăratului,— că robii Împărăției sânt.

Având Ion-Vodă tocmeală și făgăduință mare și jurământ dela Turci că-i vor face pre voie de toate de ce scriu mai sus că au pohtit el, s'au gătit să meargă la Pașa[3], în tabăra turcească, și au împărțit al său mai bun, tot ce au avut, între Cazaci, și de către toți și-au luat iertăciune; și, însuși al triile, au mers la tabăra turcească.

Acolo, dacă l-au dobândit, cu multă mânie de către Pașa, l-au dat, de viu, de l-au legat de coadele a două cămile, și le-au slobozit pren tabără, de l-au sfărmat.

Atunce, zic unii cum să hie zis Ion-Vodă: «Ah! caută

[1] Se închiseseră în șanțuri.
[2] Liberi.
[3] Beglerbegul Rumeliei, Cigala-zadè.

că eu multe feluri de morți groznice am făcut, iară cazně ca aceasta n'am știut să fac!».

Mai apoi, Turcii s'au lăsat la ceiaaltă spuză, de i-au znopit, și i-au zdrobit. Iară Cazacii, văzând la ce le stă lucrul, și viața lor cea sfârșită, au silit ca să între iar în șanț. Ce n'au putut, că șanțul îl cuprinsese Turcii; și, văzând așà, numai ce au întrat în grămada turcească, să piară până la unul. Și acolo, tăind și oborând, au perit toți, până la unul. Așà au nemerit țenchiul[1] său Ion-Vodă, după ce au domnit trei ani.

Dacă au perit Ion-Vodă, s'au pornit Tatarii în pradă peste toată țara, cât n'au fost nice odată mai mare pustietate în țară decât atunce. Că pre toți i-au cuprins pre la casele lor fără grijă. Unde, până astăzi, între Prut și între Nistru, de atunce au rămas pustietate, de nu s'au mai umplut de oameni.

E. Petru-Vodă Șchiopul (1574-9; 1582-91[2]).

De noroc erà Petru-Vodă cu Cazacii, că în Domnia de'ntâiu nu mai aveà odihnă de dânșii; acum, la a doua Domnie, bine nu s'au așezat la Scaun, iată, Cazacii veniau să apuce Scaunul într'aceastași lună, Octomvrie 27 [1582]. Ce, Petru-Vodă, prinzând de veste, li-au ieșit înainte la Prut, la sat, la

---

[1] Sfârșitul.

[2] *Lista Domnilor moldoveni dela Ștefan-cel-Mare înainte*: Bogdan III (Orbul), 1504-1517; Ștefan IV, cel Tânăr (Ștefăniță), 1517-1527; Petru IV, Rareș, 1527-1538; Ștefan V, Lăcustă, 1538-1541; Alexandru III, Cornea, 1540-1541; Petru IV, Rareș, 1541-1546; Ilie sau Iliaș II, 1546-1551; Ștefan VI, Rareș, 1551-1552; Ioan I, Joldea, 1552; Alexandru IV, Lăpușneanu, 1552-1561; Ioan II, Vasilic, Despot, 1561-1563; Ștefan VII, Tomșa, 1563-1564; Alexandru IV, Lăpușneanu, 1564-1568; Bogdan IV, 1568-1572; Ioan III, cel Cumplit (Armeanul), 1572-1574; Petru V (Șchiopul), 1574-1577; Ioan IV, Potcoavă, 1577; Petru V (Șchiopul), 1578-1579; Iancu Sasul, 1579-1582; Petru V, Șchiopul, 1582-1591; Aron Tiranul, 1591-1592; Alexandru-cel-Rău, 1592; Petru VI, Cazacul, 1592.

Bogdăneşti, cu câţi oameni au putut într'acea dată, şi acolo i-au încungiurat.

Fiind Cazacii la strâmtoare mare, căutatu-le-au a se închinare; dentre carii au ales Petru-Vodă o samă de oameni carii i-au părut mai de treabă, de i-au oprit să-i slujească; pre alţii, cu giurământ, i-au slobozit.

În anul 7095 [1587], Ghenarie 8, rădicatu-s'au o samă de Cazaci, ca nişte lupi învăţaţi de pururea la pradă, şi au întrat în ţară, şi multe bucate din Ţânutul Sorocii au luat. Iară Pârvul, părcălabul de Soroca, s'au îndemnat cu hănsarii[1], şi cu alţii câţi au vrut de bună voie, de au mers după Cazaci, şi i-au agiuns la Periaslav. Acolo, Cazacii vrând să nu deà dobânda, iară Moldovenii să scoaţă al său, tare războiu s'au făcut; şi, în două zile bătându-se, abià au spart pre Cazaci. Şi, dacă i-au biruit, pre toţi i-au tăiat: numai unul zic să fie scăpat. Iară, pre câţi au luat vii, i-au trimis la Petru-Vodă; pre carii Petru-Vodă i-au trimis la Împărăţie[2].

---

1 Un fel de oaste, care se întâlneşte încă din al XV-lea veac; erau poate călări.

2 La Turci.

PARTEA a III-a.

Doi Domni munteni:
Neagoe-Vodă și Mihai Viteazul.

A. Neagoe-Vodă (Basarab al III-lea; 1512-1521[1]).

(DUPĂ GAVRIL, PROTUL ATONULUI.)

Iară în muntele Atonului, pre groapa Sfântului, zidì biserică frumoasă, în numele Sfântului Nifon, iar mănăstirea o au îmbogăţit cu multă avuţie, şi multe zidiri au făcut şi înalte. Iată de aceasta până aici.

Iar mănăstirea lui Ariton[2], carea de opşte se chiamă Cotlomuz, carea o'u început a o zidì den temelie Radu-Vodă [-cel-Mare], Neagoe-Vodă o'u săvrăişt, şi cu toate frămseţile şi podoabele o au podobit, den lăuntru şi din afară, iar împrejur o au îngrădit cu zid, şi o au făcut biserica Sfântului Nicolae, făcătorul de minuni, cu turle, chilii şi trapezărie, pimniţa, şi magupiia[3], magherniţa, grădina, şi poarta mică, şi mare, bolniţă, şi ospătărie, şi dohirie[4], jitniţă, şi vistirie, şi alte case de toată treaba. Iar biserica şi chiliile le-au umplut de frumseţe, şi li-au săvrăşit de acoperemânt, iar biserica şi tinda o au acoperit tot cu plumb, şi au pus pe la ferestri cu sticle. Şi o au tărnosit cu blagoslovenia arhiereului şi a protului[5] şi a altor egumeni

---

[1] *Lista Domnilor munteni dela Vlad Ţepeş înainte:* Radu III, cel Frumos, 1462-1474; Basarab II, Laiotă, 1473-1477; Basarab III, cel Tânăr, 1477-1482; Mircea II, 1481, Vlad IV, Călugărul, 1482-1495; Radu IV, cel Mare, 1495-1508; Mihnea I, cel Rău, 1508-1510; Vlad V, sau Vlăduţ, 1510-1512.

[2] Chariton.

[3] Bucătăria?

[4] Cămări de primire.

[5] Celui întâiu între egumenii Atonului.

dela alte mănăstiri. Și făcù cinste mare tuturor, și-i dăruì cu daruri mari, și se duseră carii-și pre la locurile sale, cu mare bucurie, mulțămind lui Dumnezeu.

Așijderea făcù o pristaniște[1] în Ascalun[2], la Mare, să fie de corăbiari, și o corabie mare, alta mică, cu tot ce trebuiește, și o au zidit cu zid împrejur, și au făcut o culă cu arme, și cu tunuri, să le fie de pază. Și alte metohuri cu de toate au zidit și au făcut, și bine le-a tocmit,— den care are mănăstirea mult venit. Și au pus numele ei Lavra cea mare a Țărăi-Muntenești. Iară Lavra a lui Sfeati Atanasie, toată bisearica cea mare, cu oltariul și cu tinzile, le-au înoit, și au împreunat plumbul cel vechiu cu altul nou, și o au acoperit toată de iznoavă, și toată clisearnița au zidit din temelie, și au făcut vase de treaba bisericii, de aur și de argint, și zevese[3] cusute cu sârmă[4] de aur prea înfrămsețate au dat, și au făcut și mertic[5] mare, câte 90.000 de talere de an. Iar în lavra Iverului a lui Sfeti Evtemie, făcătoriul de minuni, pre sus pre ziduri au adus apă cu urloiul ca de două mile de loc de departe, și cu multă bogăție o au îmbogățit.

Iar cinstita a lui Doamna Despina dat-au o zăvase cusută tot cu sârmă de aur și prea înfrămsețată, să o puie înaintea sfintei și făcătoarei de minuni icoanei, în carea iaste scris chipul Prea-Curatei Fecioară și Maicii lui Dumnezeu Maria, carea se chiamă Portăriță,—carea au venit pre Mare la acea mănăstire cu mare minune, cum se află scris de dânsa. Iar la mănăstirea Pantocrator au făcut mari zidituri, ca și la Ivera, și a dăruit multe daruri. În Lavra cea mare a Hilandarului, iară au adus apă, tot ca la Iver. Iar în lăudata mănăstire Vatoped tocmì ca să se deà milă pre an, ca și la lavra lui Sfeti Atanasie, și au pus pre făcătoarea de minuni Icoana a Precistii un măr de aur cu mărgăritar și cu pietri

---

1 Far.
2 Ascalon.
3 Perdele.
4 Fir.
5 Pensie.

scumpe, şi zidì şi pimniţă mare din temelie. Şi au împodobit şi în marea mănăstire Xeropotam,— că au făcut o trapezărie din temelie şi pimniţă. Iar la Sfeti Pavel au zidit o culă den temelie, să fie de strajă.

Ce vom mai înmulţì cuvintele, spuind toate mănăstirile pe rând? Că toate mănăstirile den Sfânt Muntele Atonului le-au îmbogăţit cu bani, cu sate, şi dobitoace încă le-au dat, şi multe ziduri au făcut, şi fù ctitor mare a toată Sfetagora.

Iar, biserica cea mare sobornică din Ţarigrad, au adunat plumbul cel vechiu, şi au cumpărat şi altul nou, încă mai mult, şi o au acoperit toată de iznoavă. Şi toate chiliile den Patrierşie le-au înoit, şi Patrierşia cu bani şi cu multe daruri o au îmbogăţit.

Şi Sfântul munte al Sinaei cu toate vasele bisericii şi cu alte daruri multe le-au îmbogăţit, şi au făcut şi mertic mare.

Iar sfânta cetate a Ierusalimului, Sionul, carele iaste muma bisericilor, aşijderea o au dăruit şi o au îmbogăţit, denpreună cu toate bisericile den prejurul ei.

Şi alte mănăstiri dela Răsărit, toate aşijderea; şi, în Măgura Misiei, mănăstirea Oreiscului, unde sânt moaştele Sfântului Grigorie, făcătoriul de minuni, — tinda bisericii o au zidit şi o au acoperit cu plumb, şi pre tronul cu moaştele au făcut un cerdăcel de piatră, şi l-au zugrăvit frumos, şi l-au poleit; iar pe tronul cu moaştele au pus un covor de mătase, cusut tot cu sârmă de aur. Şi la metohul aceiaşi mănăstiri, carea se chiamă Menorlina, au zidit o casă mare, să fie de odihna mănăstirii; în carea se face toate slujbele ce trebuia. Iar, în Elada, sfânta mănăstire, anume Meteor[1], o au îmbogăţit cu multe daruri, şi multe ziduri au făcut. Aşijderea şi în Paflagonia, mănăstirea anume Trescaviţă, o au îmbogăţit. Şi în Machidonie, mănăstirea ce se chiamă Cusniţa o au miluit. Iar în Măgura Catesca, carea se chiamă acum Cuceina, multe lucruri au făcut. Şi alte biserici la toate.

---

[1] În Tesalia.

Și lăcașurile călugărești hrăniă. Și făcù și acolo ziduri, ca și pre la alte locuri.

Ce vom mai spune deosebi lucrurile și mănăstirile carele le-au miluit? Să zicem depreună: toate câte sânt în Evropa, în Trachia, în Elada, în Ahìa, în Iliric, în Cambania, în Elispond, în Misia, în Machidonie, în Tetalia, în Sirmie, în Lugdonie, în Paflagonia, în Dalmația, și în toate laturile, dela Răsărit până la Apus, și dela Amiazăzì până la Amiazănoapte,—toate sfintele biserici le hrăniă, și multă milă pretutindenea dà.

Și mai vrătos pre cei ci se striina' pen pustii, și pren peșteri, și în schituri, fără de nice o scumpeate îi hrăniă. Și nu numai creștinilor fù bun, ce și păgânilor. Și fù tuturor tată milostiv, asemenindu-se Domnului celui ceresc, care strălucește soarele său și plouă și pre cei buni și pre cei răi, cum arată Sfânta Evanghelie.

Și mai vrătos în Țara-Muntenească mari și minunate mănăstiri au făcut. Și arhimandria [1] sfântului și purtătoriului de Dumnezeu părintelui nostru Nicodim, carea se chiamă Tismana, hramul Adurmirii Prea-Curatei Născătoarea lui Dumnezeu și Pururea-Fecioară Maria,— toată biserica o au acoperit cu plumb, și alte lucruri au obârșit. Iar la mănăstirea den Nucet [Cozia], unde iaste hramul sfântului și marelui mucenic Gheorghie, multe au înoit, și pre făcătoarea de minuni icoană a sfântului mucenic bătut-au însuși Neagoe-Vodă cu cuișoare un măr de aur curat, împodobit cu mărgăritar și cu pietri scumpe. Și au dus icoana cea făcătoare de minuni den Țarigrad, pre care erà sămnat chipul Domnului nostru Iisus Hristos, atotțiitoriul, carea mai nainte o junghiase un Ovreaiu cu hangeariul, și, cum o junghè, îndată ieșì izvor de sânge den locul hangeriului, cât stropì și hainele acelui Ovreaiu. Iară el, de frică, nu văzù că-i sânt hainele stropite de sânge, ce numai ce văzù sângele care erà pre icoană. Și, așà, fiind el cuprins de spaimă ca aceasta, aruncă icoana într'un puț, care erà într'o pimniță, că și el

[1] Mănăstire cu arhimandrit.

în pimniță, într'ascuns, junghiase sfânta icoană. Decii, ieșì afară, ca când n'ar știi el de acea minune nimică. Și, cum ieșì afară, îndată-l timpinară niște oameni, și, daca-l văzură că iaste așà crunt de sânge pre haine, îl prinseră și-l întrebară ce và să fie aceasta. Iar el, văzând hainile crunte, îi fù a mărturisì aiave și el minunea icoanei. Și alergară toți de'npreună la puț, și scoaseră icoana afară. Iar sângele tot izvorià den urma hangeriului, neoprit, atâta, cât și apa aceia se făcuse roșie de sânge. O, mari sânt minunile tale, Doamne Isuse Hristoase, Dumnezeul nostru! Care lucru, deca văzù acel Ovreaiu, crezù în Hristos, Fiiul lui Dumnezeu, și se boteză el, cu toată casa lui; așijderea, și alți Ovreai mulți, carii văzură cu ochii lor acea minune mare, se botezară, — pentru care minune iaste pretutindinilea scrisă și vestită.

Iară mutarea acei icoane, din Țarigrad în Țara-Românească, așà fù: că se arătă în vis Domnului Neagoe-Vodă această sfântă icoană, și-i zise să o mute din Țarigrad în țara sa; care lucru și făcù. Iar Radu-Vodă mult se nevoise mai nainte să o aducă în țara sa, ca și alte sfinte și dumnezeiești icoane și moaște sfinte, ce lui nice cum nu i s'au dat; iar, când îi fù ei voia, atuncea și dumnezeiescul lucru s'au săvrășit, și s'au mutat. Pre care cu mare bucurie și mulțămire o așteptà Domnul Neagoe-Vodă, și cu multă cheltuială o au adus. Și, deaca o au adus, cu dragoste o au priimit, și i-au făcut cununa tot de aur curat, și o au podobit cu mărgăritariu ales și cu alte feliuri de pietri scumpe.

Și sparse Mitropolia den Argeș den temelia ei, și zidì în locul ei altă sfântă biserică, tot den piatră cioplită, și netezită, și săpată cu flori, și au prins toate pietrile pe dinlăuntru, den dos, una de alta, cu scoabe de her, cu mare meșteșug, și au vărsat plumb de le-au întărit. Și au făcut pre în mijlocul tinzii bisericii doisprezece stâlpi nalți, tot de piatră cioplită, și învârtiți foarte frumos și minunați, carii închipuesc doisprezece Apostoli; și sfântul oltariu desupra

prestolului încă făcù un lucru minunat, cu turlişoare vărsate. Iar ferestrile bisericii şi alte oltariului, ceale de desupră şi ale tinzii, tot scobite şi răzbătute prin piatră, cu mare meşteşug le făcù. Şi la mijloc o ocolì cu un brâu de piatră, împletit în trei vițe şi cioplit cu flori, şi poliit,— bisearica, cu oltariu', cu tinda, închipuind svânta şi nedespărțita Troițe. Iar pre supt straşina cea mai de jos, împrejurul a toată biserica, făcù ca o straşină, tot marmură albă, cioplită cu flori, şi foarte scobite şi săpate frumos. Iar acoperemântul tot cu plumb, amestecat cu cositor; şi crucile pre turle tot poleite cu aur. Şi turlele tot cioplite cu flori, şi unile făcute sucite, şi împrejurul boltelor făcute tot steme de piatră cioplită cu meşteşug şi poleite cu aur. Şi făcù un cerdăcel denaintea bisericii, pre patrú stâlpi de marmură, pestriț, foarte minunat, boltit, şi zugrăvit, şi învălit şi acela cu plumb. Şi făcù scara bisericii tot de piatră scobită, cu flori, ci cu douăsprezece treapte, sămănând douăsprezece semințíi ale lui Israil. Şi pardosì toată biserica, tinda şi altariul împreună, şi acel cerdăcel cu marmură albă. Şi o împodobì pre dinlăuntru şi pre din afară foarte frumos, şi toate scobiturile pietrilor din afară le văpsì cu lazur albastru, şi florile le poleì cu aur.

Şi, aşà, vom puteà spune că adevărat că nu iaste aşà mare şi sobornică ca Sionul, carele îl făcù Solomon, nice ca Sfânta Sofia, carea o făcù marele Împărat Iustinian, iară cu frămsețea iaste mai pre desupra acelora.

Şi, cum zise Sfinția Sa Nifon Patriarhul încă Radului-Vodă, că se va mutà Mitropolia den Argeş în Târgovişte, ce Radu-Vodă nu s'au învrednicit a o mutà, iară cu Neagoe-Vodă s'au împlut cuvântul Sfinției Sale şi a lui blagoslovenie. Zidì Mitropolia în Târgovişte, mare şi frumoasă, cu opt turle, şi tot rătunde, cum se satură ochii tuturor de vedearea ei, şi încă mai zidì şi altă bisearică în Târgovişte, den temelie, hramul Sfântului şi marelui mucenic Gheorghie, cu clopotniță naltă pre tindă.

Iară acea mănăstire Cozia, de care am povestit, au înoit

biserica cea veache, și au pus icoane prea frumoase: Sfânta și nedespărțita Troiță, și a Prea-curatei Despuitoare și a lui Dumnezeu Născătoare și pururea Ficioară Maria, și alte poale de analoghiu și odăjdii multe și frumoase. Că acea mănăstire aveà loc fără gâlceavă, și alease de petrecerea călugărească, depărtată de lume, și plină de toate bunătățile; cu munți mari și cu văi îngrădită, și ocolită cu un râu mare, și izvoară mari și multe împrejurul ei, și are toată hrana călugărească, poieni și livezi, nuci și alți pomi roditori fără de număr, vii și grădini. Și acolo cură piatră pucioasă, și tot pământul împrejurul ei iaste pământ roditoriu. Care și noi am văzut cu ochii noștri acel loc și i-am zis: «pământul cel făgăduit».

Iată, într'acesta chip aveà nevoință de dumnezeiescul lucru carele erà la Argeș.

De acum, pentru lungimea, să spunem mai pre scurt și să facem și sfârșitul acestii cărți. Că poruncì Neagoe-Vodă și pohtì să vie toți arhimandriții den Muntele cel Sfânt al Atonului, denpreună cu egumenii dela toate mănăstirile, și scrise și carte. Iar Gavriil Protul, deca văzù cartea și scrisoarea Domnului, aciiși chiemă pre toți egumenii dela toate mănăstirile cele mari: dela Lavra, dela Vatoped, dela Iver, dela Hilandar, dela Xeropotam, dela Caracal, dela bisearica lui Alimpie, dela Haritonul-Cotlomuz, care iaste lavra rumânească, dela bisearica lui Filoftei, dela Xinof, dela Zugrav, carea iaste lavră bulgărească, dela Simensca, dela Dohiar, dela Lavra Rusească, dela Pantocrator, dela Castamonit, dela Sfeati Pavel, și dela Dionisat, dela biserica lui Sfeti Grigorie, și dela Simopetra. Acești egumeni toți veniră la ighimonul[1] Neagoe, în Țara-Rumânească, denpreună cu Gavriil Protul, carele fù zis mai sus.

Decii chemă Domnul și pre Teolipt Țărigrădeanul, care iaste Patriarh a toată lumea, și cu dinsul patru Mitropoliți: dela Seres, dela Sardie, dela Midia și dela Melenic, și veniră

[1] Grec.: Domnul.

și ei, și-i priimì Domnul cu mare cinste. Și chemă și pre egumenii den țara sa, pre toți, și pre tot clirosul.

Și merseră dinpreună cu Neagoe, ighimonul Panonii [1], și cu Macarie, Mitropolitul țerii, la mănăstirea cea noaoă și minunată dela Argiș, și făcură vecernie și colivă, în lauda Adormirii Prea-Curatei Născătoarea lui Dumnezeu, și deade de luară toți oamenii den colivă, dupe obicînă. Apoi făcù cină, ca să se și odihnească oamenii, lăudând pre Dumnezeu. Iar, după cină, tocară, și făcură bdenie [2] toată noaptea Patriarhul și ighimonul, denpreună cu Mitropoliții carii fură ziși mai sus, cu Protul și cu toți egumenii Sfetagorii și ai țerii, și se ruga' lui Dumnezeu cu rugăciuni și cu cântări. Iară alții oamenii zicea' toți: «Gospodi pomilui» [3]; și sfârșiră bdenia când se vărsa' zorile.

Decii, deca trecù un ceas de zi, în luna lui Avgust în 15 zile, traseră clopotele, ca să meargă Patriarhul, cu Mitropoliții și cu tot clirosul denpreună, să târnosească biserica. Iar prestolul în oltariu tocmì-l și-l așeză însuși Neagoe cu mâinile sale spre sfințire, și așeză și făcătoarele de minuni icoane al lui Panțocrator și a' Precistii în biserică la locul lor, împodobite tot cu aur și cu pietri scumpe. Așijderea puse și alte sfinte icoane în biserică, câte încăpură, și în tindă, pentre stâlpi. Și ceale din tindă era' câte cu două fețe, și pe desupra cu bolte săpate cu meșteșug, și poleite. Și era' aceale icoane toate ferecate cu argint curat și poleite cu aur, între care icoane erà și chipul Sfântului Nifon, ferecat tot cu aur și cu pietri scumpe înfrămsețat,—atâta de minunat, cât nu poate mintea omului să închipuiască și să spuie.

Decii, deca târnosiră biserica, și așezară toate lucrurile și le sfințiră, odihniră puținel. Și iar merseră la biserică Domnul Neagoe-Vodă și Doamna lui, Despina, și coconii

---

1 Adecă al Daciei, al Țerii-Româneşti.

2 Denie.

3 Slavoneşte : Doamne miluieşte.

carii îi dăruise Dumnezeu, şi cu toţi boiarii, fiind Patriarhul cu Mitropoliţii, şi cu toţi egumenii şi clirosul în biserică.

Iară, deca sfârşiră dumnezeiasca liturghie, făcù Domnul ospăţ mare şi veselie tuturor oamenilor, şi-i dărui pre toţi, pre cei mari şi pre cei mici, pre săraci şi pre văduve, pre mişei[1] şi pre cei neputearnici[2], şi tuturor câţi li se cădeà milă, le deade.

Iar slujba carea se făcuse fericitului Nifon, se blagoslovì de Theolipt Patriarhul, şi de tot soborul, să se facă pretutindinea, şi tocmiră de făcură şi slujba Sfinţiei Sale cu vecernie, cu utrăne şi cu liturghie.

Şi puseră pre chir Iosif să fie arhimandrit într'acea mănăstire noaoă, şi-l blagosloviră să facă liturghie cu bedernită[3]; aşijderea, toţi câţi vor fi că dânsul, tot să poarte bedernită. Şi blagoslovenie se deade de chir Theolipt Patriarhul şi de tot soborul, cum şi mai nainte se didease şi se făcuse în Tismana cu blagoslovenie lui Filoftei Patriarhul. Şi tocmiră să fie aceastea mănăstiri amândoo cinstite într'un chip, şi arhimandrìi[4], şi Scaune mai mari decât toate mănăstirile Ţărăi Munteneşti; şi se făcù lucrul acesta cu mare legătură şi cu groaznic blestem.

Iar Mitropolia s'au mutat dela Argeş în Târgovişte. Şi, cum zise mai nainte Sfântul Nifon, acum se umplù de Theolipt, Patriarhul Ţarigradului, şi de Macarie Mitropolitul, şi de Neagoe-Vodă, Domnul Ungrovlahii, şi de toţi boiarii cei mari şi cei mici, şi de tot sfântul sobor. Şi aşà se tocmì ca, de acum, nice odată în veaci să nu mai fie Mitropolie în Argeş, ce să fie mănăstire şi arhimandrie; iar în Târgovişte să fie Mitropolie stătătoare, cum s'au aşezat. Şi se făcură aceste lucruri cu mare opreală şi blestem, ca să nu se mai clătească, nici să se mute în veaci, nice de Patriarh, nice de Mitropolit, nice de Domn, nice de boiari, nice odată.

---

1 Săraci.

2 Bolnavi.

3 Cârjă.

4 Mănăstiri cu arhimandriţi.

Aceastea toate se așezară când fù cursul anilor 7025 [1517], luna lui Avgust 17 zile, în zilele credinciosului Domn Io Neagoe-Vodă, și acelui Theolipt, Patriarhul Țarigradului, și a' lui Macarie, Mitropolitul Ungrovlahii, în slava lui Dumnezeu și în frămseațea și lauda a toată Țara Muntenească. Dirept aceaia, făcură laudă Domnului și boiarilor și cuvinte de cinste și a toată Curtea lui și tuturor oamenilor țărăi. Deci, bunul și iubitoriul de Hristos Neagoe-Vodă le făcù mare cinste, și-i dăruì cu multe daruri, și-i lăsă de se duseră toți cari-și pre la locul său.

Iar mănăstirea cea noao den Argeș o îngrădì împrejur cu curte de zid, și înlăuntru' curții făcù multe chilii călugărești; și o înfrămseță cu tot feliul de trebuință. Făcù trapezarie, și maghernița, magupie, și povarnă de olovină[1], pivniță, și clopotniță naltă, și puse clopote mari. Și cu alte frămseți cu de toate o împodobì, și o făcù asemene Raiului lui Dumnezeu. Iar în mijloc erà acea Casă dumnezeiască, stând ca și pomul cela al vieții; ce însă nù așà, că dintr'acela mâncară strămoșii noștri poama morții, iar dentr'aceasta se mănâncă dătătoriul de viață trûp și sânge al Domnului nostru Iisus Hristos, care se junghe în toate zilele, întru iertarea păcatelor și în viața de veaci.

Aceastea făcù bunul credincios Domn Io Neagoe-Vodă.

---

[1] Uleiu.

B. Mihai Viteazul (1593-1601 [1]).

(DIN CRONICA BUZEŞTILOR.)

Când au fost la cursul anilor dela Adam 7101 [1593], venit-au Mihai-Vodă Domn Ţerii-Româneşti, iar în Ţarigrad împărăţeà Sultan Murat, iar în Ţara Ungurească erà Craiu Batori Sigismund [2], iar la Moldova erà Domn Aron-Vodă. Şi într'acea vreme împresurase Turcii Ţara-Românească, cu datorii multe [3], şi cu nevoi foarte grele, încât nu mai aveà să se plătească ţara şi să scape din gurile vrăjmaşilor. Şi începură Turcii a cuprinde Ţara-Românească, şi a-şi

---

[1] *Lista Domnilor munteni dela Neagoe-Vodă Basarab înainte:* Teodosie, 1521; Vlad VI, Dragomir, 1521; Radu V, Bădica, 1521-1524; Radu VI, dela Afumaţi, 1521-1529; Vladislav III, 1523-1525; Moise, 1529-1530; Vlad VII, Înecatul, 1530-1532; Vlad VIII, Vintilă, 1532-1535; Radu VII, Paisie, 1535-1545; Mircea III, Ciobanul, 1545-1553; Petru I, sau Petraşcu-cel-Bun, 1553-1557; Mircea III, Ciobanul, 1558-1559; Petru II, Şchiopul, 1559-1568; Alexandru II, 1568-1577; Vintilă, 1574; Mihnea II, Turcitul, 1577-1583; Petru Cercel, 1583-1585; Mihnea II, 1585-1591; Ilie, 1591; Radu, 1591; Ştefan Surdul, 1591-1592; Alexandru-cel-Rău, 1592-1593.

[2] Pe atunci Ardealul şi părţile dela Tisa erau ţară deosebită, cu Domni unguri. La Buda, Capitala de azi a Ungariei, ca şi la Timişoara, erà câte un Paşă turcesc. Împăratul nemţesc aveà numai părţile de jos, spre râurile Sava şi Drava, şi cele de sus, cu Caşovia şi Pojonul. Numai la 1699 Împăratul a luat Ardealul, iar Banatul la 1718.

[3] Dela bir, pe care noi ne învoisem a-l dà Turcilor, ca să nu ne cotropească, precum au făcut cu Grecii, Sârbii, Bulgarii şi o parte din Unguri, cari n'au mai avut Împăraţi, Crai ori Domni, nici biserică cu turnuri.

face lăcaşurĭ şi meceturĭ[1]. Şi începură a ţipà creştinii de nevoia Turcilor, încât însuşi Mihai-Vodă cu toţi boierii se închisese de răul Turcilor; şi multă vreme creştinii ziceau: doar se vor potoli Turcii de-asupră-li. Iar ei mai mult rău făceà, că începuse a călcare ţara şi legea creştinilor.

Se strânse toţi boiarii, mari şi mici, din toată ţara, şi se svătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeu ţara din mânile păgânilor. Şi, dacă văzură că într'alt chip nu se vor puteà izbăvi, deci ei ziseră: numai cu bărbăţia să rădice sabia asupra vrăjmaşilor.

Decii socotì Mihai-Vodă cum ar avea ajutor şi dintr'alte părţĭ; decii trimese pe Radul Clucearul Buzescul[2] sol la Bator Jicmon ca să se înţeleagă cu dânsul, şi să-i dea ajutor oaste, ca să se poată bate cu Turcii. Trimis-au şi la Aron-Vodă sol pre Stroe Stolnicul Buzescul, ca să-i fie într'ajutor. Şi amândoi fură bucuroşi. Şi îndată trimise Aron-Vodă [Sigismund] pe un boiariu al lui, dând jurământ lui Mihai-Vodă, ca să se ajute unul cu altul. Aşijderea şi Bator Jicmon Craiul încă legă jurământ cu Mihai-Vodă ca să fie nedespărţiţi unii cu alţii.

Deci, când au fost la anul 7103 [1594], Noiemvrie 5, trimise Bator Jicmon o seamă de oşti, puindu-li şi capete: pre Horvat Mihai şi pre Bechiş Iştvan[3]. Şi veniră la Mihai-Vodă în cetate în Bucureşti, şi îndată tăiară pe toţi Turcii câţi aflară acolo. Într'acel războiu fu rănit Stroe Buzescul, la mâna stângă.

După acèa fără zăbavă fură Turcii scoşi afară din ţară, şi rămaseră creştinii izbăviţi din gurile lor. Deci, când fù după războiu a treia zi, purcese Mihai-Vodă, cu Munteanii şi cu Ungurii, la Giurgiu. Şi, ocolind cetatea Giurgiului,

---

[1] Moschei, case de rugăciune turceşti.

[2] Erà Oltean. Mai aveà doi fraţi: Stroe şi Preda. Clucerul erà acel boier care grijià de hrana Curţii, iar Stolnic cel ce purtà seama mesei domneşti.

[3] Ostaşi unguri.

începură a o bate cu tunurile câtăvà vreme. Și, văzând Mihai-Vodă că nu poate să o dobândească, căci că venià Turcilor ajutoriu arme și bucate dela cetatea dela Ruși [1], năpustitu-o-au [2], și iarăși s'au întors în Scaun în București.

Iar Sultan Murat [al III-lea], Împăratul turcesc, dacă au prins de veste, numai decât au trimis pre Mustafà-Pașa Vizirul [3], cu mulțime de Turci, și cu un Domn anume Bogdan-Vodă, fiiul Iancului-Vodă [4], ca să scoață pre Mihai-Vodă de aici din țară, și să puie pre Bogdan-Vodă, Domn.

Și veniră Turcii la Dunăre, la cetatea den Ruși, iar Mihai-Vodă, dacă prinse de veste, el încă grăbì de-și strânse oștile, și purcese asupra Dunării, Ghenarie 8 zile [1595]; și purcese la sat la Pietre. Și, gătindu-se ca să treacă Dunărea, ca să se lovească cu Mustafà-Pașa, venì veste cum au întrat Hanul cu Tatarii [5], în țară și au început a robì și a prădà. Iar Mihai-Vodă foarte se îngrijâ tare, și numai decât se învârtejì îndărăt cu toate oștile, și puse tabăra la sat la Hulubești. Și trimise străji asupra Tatarilor, pre Radu Buzescu cu frații lui: Preda Postelnicul și Stroe Stolnicul și Radul Calomfirescul, cu o seamă de oști alese.

Deci, când au fost la Ghenarie 4, ei se întâmpinară cu Tatarii la sat la Putineiu, și fură biruiți Tatarii de Buzești, perind Tatari mulți, și vii prinzând încă mulți. Iar Hanul, dacă prinse de veste, el încă trimise pre un nepot al lui, cu mulțime de Tatari, și veniră până la sat la Stănești. Iar Buzeștii încă păziră. Și le ieșiră întru întâmpinare, și se loviră la fată, la Ghenarie 16, și fură biruiți acei Tatari. Atuncea au perit și nepotul Hanului, cu mulțime de Tatari. Iar Hanul s'au fost tăbărât la Șerpătești, împreună

[1] Rusciucul bulgăresc de azi. Giurgiul erà de mult turcesc.

[2] Au lăsat-o.

[3] Al doilea după Sultan.

[4] Iancu-Vodă fusese copilul din flori al lui Petru-Vodă Rareș, cu o Sasoaică din Brașov. Fusese Domn în Moldova și-l tăiaseră Leșii, după ce, fiind scos din Domnie de Turci, fugise la ei, ca la niște creștini.

[5] Tatarii stăteau în Crimeia, iar altii se aciuară în Basarabia-de-jos, pe la Chilia, Ismail ori Smil, și Cetatea-Albă.

cu Mustafà şi cu Bogdan-Vodă. Iar Mihai-Vodă, dacă prinse veste despre dânşii, numai decât trimise oşti asupra lor, cu Banul Manta, şi, noaptea, fără de veste-i lovi, de i-au tăiat şi i-au gonit pân' i-au trecut Dunărea.

Mihai-Vodă încă purcesese cu toate gloatele lui, pogorându-se în jos până la Şerpăteşti. Iar Hanul, înţelegând, nu-l aşteptă, ci se despărţi de Mustafà-Paşa şi de Bogdan-Vodă, şi fugiră. Iar Paşa rămase la cetatea dela Ruşi, ca să se mai bată cu Mihai-Vodă.

Iar Mihai-Vodă purcease cu oştile asupra lor, şi trecură Dunărea pre ghiaţă pre la Marotin, şi pripiră de se loviră unii cu alţii, la Ghenarie 25. Şi fură biruiţi Turcii. Atuncea au perit şi Mustafà-Paşa, cu mulţime de Turci. Bogdan-Vodă încă de abià au scăpat. Şi arseră Ruşii şi toată margenea ţerii lor. Şi se învârtejiră [1], cu multă dobândă, la Scaunul lui, la Bucureşti.

Bătând Mihai-Vodă aceste războaie, trimise pre Mihalcea Banul[2], de arseră Dârstorul[3]. Iar Turcii din Hârsova[4] încă ieşiră cu oaste împrotiva Predei Spătariului şi a Radului Comisului[5], şi păziră de se loviră cu Turcii. Şi fură biruiţi Turcii. Gonindu-i pre toţi, îi tăiară foarte rău, şi aprinseră şi Hârsova.

Făcându-se aceaste războaie, iar Horvat şi Bechiş Iştfan[6], căpitanii Ungurilor, avură imputăciune[7] cu Mihai-Vodă. Iar Mihai-Vodă nu-i suferì, ci-i trimise la Bator Jicmon Craiul. Şi Bator Jicmon îi trimise alţi căpitani, pe Chiralbert[8]. Iar Mihai-Vodă îl trimise cu Banul Manta la ce-

---

1 Întoarseră.

2 Care aveà Bănia Craiovei şi oştile Oltului.

3 Silistra.

4 Acum orăşelul este în Dobrogea, luată de noi în războiul din 1877.

5 Comisul aveà grija cailor domneşti.

6 Becheş erà Român de neam, dar ungurit, adecă lepădat de neam şi lege.

7 Pâră.

8 Albert Chirali, Király.

tatea Brăilei[1]. Și, acolo, tocmind oștile, începură a bate cetatea tare, și o sparseră până 'n pământ; și mulți Turci periră.

Făcându-se aceste războaie, și nevoindu-se Mihai-Vodă foarte tare pentru creștini, iar Bator Jicmon, Craiul unguresc, socotise că nu va mai aveà Mihai-Vodă nicio nevoie de Turci, ci făcu svat cu toți Voivozii Ardealului, cum să scază pre Mihai-Vodă de spre Țara-Românească, să fie mai mic, și ascultător de poruncile lui, și să-i oprească țara, cu tot venitul ei. Iar Mihai-Vodă, deacă prinse de veaste, el nu se putù suferi, ci trimise la Bator Jicmon boiari bătrâni, sveatnici, anume: Eftimie Mitropolitul, cu amândoi Episcopii, și pe Mitrea Vornicul și Isav Logofătul și Dumitru Vornicul și Radul Buzescul, și alți mulți boiari de țară, cum Mihai-Vodă să fie ascultător de Bator Jicmon, iar de țară să n'aibă scădeare, ci să și-o ție deplin, și să se ajute unii cu alții, cum le-au fost jurământul d'întâiu. Dintr'acești boiari ce-i trimisease Mihai-Vodă pentru tocmeală, învrăjbitoriul Diavolul umblase în mijlocul lor, de se apucară unii ca aceia, mai mult să facă vrajbă decât pace, cum să scază pre Mihai-Vodă din țară. Iar ceilalți boiari, ce se nevoià să slujească Domnul său în dreptate, de nepriateni fură biruiți; și scăzură pre Mihai-Vodă de spre Domnia țerii și de spre venitul ei, numai să fie tocma cu căpitanii lui[2]. Și alease Bator Jicmon 12 boieri jurați munteani, puindu-i ispravnici[3] preste tot venitul țerii,— și să fie supt porunca lui.

În vremea aceaia, fiind Aron-Vodă Domn Moldovei, trimisu-i-au Bator Jicmon oști ajutoriu, și căpitan preste ei: Borcea Andreiaș[4]. Și, nevoindu-se Aron-Vodă pentru creștini tare, tăiară Turci mulți, ca să dobândească cinste, iar

[1] Care erà tot a Turcilor.
[2] Adecă deopotrivă cu ei, fără drept de Domn adevărat.
[3] Îngrijitor.
[4] Tot Român ungurit și acesta.

el căzù la mare pacoste şi năpaste, pentru multe pâri mincinoase. Că trimise Bator Jicmon de-l legară, cu Doamna sa, şi-i luară toată avearea, scoţându-l din ţară cu mare ruşine, [şi] băgându-l în temniţa Vinţilor [1], tăindu-i boiarii şi toate capetele, la Aprilie 23, an. 7103 [1595]. Şi puseră Domn în locul lui pe Răzvan, care erà Agă la Aron-Vodă, şi-i schimbară numele: Ştefan-Vodă [2]. Iar Mihai-Vodă, deacă prinse de veaste, foarte se întristă.

Pe acea vreame murì şi Sultan Murat, şi luă Împărăţia Sultan Mehmet [al III-lea]. Şi, deacă stătù el Împărat, nu putù răbdà atâta ruşine, ci alease pre Sinan-Paşa [Vizirul], cu mulţime de Turci, trimiţându-i asupra lui Mihai-Vodă. Cari, viind până la Ruşi [3], făcură pod preste Dunăre.

Mihai-Vodă, deacă înţelease de aceasta, el încă îşi strânse oştile, ca să iasă împrotiva vrăjmaşilor. Trimise şi la Ştefan-Vodă al Moldovei ca să-i vie cu oşti ajutoriu; şi îndată purcese gata. Iar Bator Jicmon trimese la Rudolful, Împăratul creştinesc, ca să-i deà pre soră-sa [4], să-i fie Crăiasă; trimise şi la Mihai-Vodă ca să vie, să fie şi el la nuntă, că nu ştià de Turci că vin asupra Ţerii-Munteneşti. Iar Mihai-Vodă, văzând atâţia vrăjmaşi că vin asupra creştinilor, trimis-au la Bator Jicmon pe Stroe Buzescul şi Radul Calomfirescul, cu daruri scumpe de nuntă, şi spuseră şi această veaste, cum Turcii, cu toată putearea împărătească, au sosit la Dunăre şi au făcut pod să treacă asupra creştinilor. Atuncea Bator degrabă trimise în toată ţara lui de-şi strânse toate oştile, şi trimise şi la Împăratul creştinesc de-i deade o seamă de oşti ajutoriu. Iară, până vrù a venì ajutorul dela Bator, Turcii trecură Dunărea, şi începură a robì şi a prădà, şi puseră tabăra la sat la Călugăreani.

---

1 Din Ardeal. Acuma cetatea e dărâmată.

2 Aşà obişnuià cine ajungeà Domn, de-şi schimbà numele după al Domnilor celor mari de pe vremuri; acesta şi-a zis Ştefan după Ştefan-cel-Mare.

3 Rusciuc.

4 Ci nu-i erà soră, ci vară.

Iar Mihai-Vodă, deacă văzù că i se zăboveaşte ajutoriul, el îşi strânse oaste câtă avù, şi pripì de se lovîră cu Turcii de faţă, în apa Neajlovului, în vadul Călugăreanilor. Şi fù războiu foarte mare, la Avgust 13, de dimineaţă până 'n seară, şi mult sânge se vărsă, cât şi apa erà amestecată cu sânge.

Atunci Sinan-Paşa, văzând că nu-i sporeaşte, înturnatu-s'au cu ruşine. Decii, el strânse toţi Paşii şi toate căpeteniile oştilor, şi făcură năvală mare asupra lui Mihai-Vodă, ca să izbândească într'un chip, şi luară câtevà tunuri. Atuncea Mihai-Vodă, văzând atàta hârborie[1] mare, el încă-şi strânse toţi boiarii şi toţi căpitanii, şi ieşiră întru întâmpinarea lor de faţă. Şi aci şi Mihai-Vodă cu mâna lui tăiè pre Caraiman-Paşa[2], şi întrânseră pe Turci înapoi. Iară boiarii şi căpitanii pre capete năvăliră asupra Turcilor, de-i tăià şi-i înecà în tină. Decii, cu càtă falã venià Sinan-Paşa la acel războiu, mai cu multă ruşine se întoarse. Şi luă Mihai-Vodă toate tunurile înapoi, şi multe steaguri turceşti.

Iar, când fù preste noapte, Mihai-Vodă făcù svat cu toţi boierii, cum ajutoriul nu mai vine dela Bator, şi, fiind Mihai-Vodă cu puţineà oaste, nu vor puteà stà împotriva Turcilor, că erà foarte mulţi; ci socotiră cum vor face să se poată luptà cu atâţia vrăjmaşi, ci se deaderă înapoi pre apa Dâmboviţii în sus, la sat, la Stoieneşti[3], aşteptând dela Bator să li vie ajutoriul. Iar Turcii, înţelegând de aceasta, se ridicară cu toţii de veniră la Bucureşti, şi făcură acolo cetate[4], şi ajunseră şi pân' în Târgovişte, şi acolo încă făcură cetate, şi cuprinseră toată Ţara-Muntenească.

Atuncea Ieremia-Vodă Movilă[5], el, înţelegând de Ştefan-

---

1 Asprime?

2 Paşa Caramaniei, din Asia-Mică.

3 Sus în munte.

4 La Radu-Vodă.

5 Erà un boier de ţară, evlavios, dar moale. A duşmănit întruna pe Mihai, ca unul ce ţineà cu Leşii. Aşà a pătimit neamul nostru cu dihonia dintre Domni şi dintre cei mari, şi duşmanii noştri au tot sporit, având coadă de topor tot dintre ai noştri.

Vodă, cum s'au sculat cu toate oştile, să vie ajutoriu lui Mihai-Vodă, el încă au venit cu oaste leşească de au întrat în Iaşi, să fie Domn Moldovei. Iar Ştefan-Vodă trecù muntele, cu toată oastea lui, şi merse de se împreună cu Bator, că purcesease şi el să vie să se împreune cu Mihai-Vodă. Şi câteşi trei Domnii se împreunară, la Octomvrie 6, anul 7104 [1595], şi purceaseră toţi asupra Turcilor. Iar ei, văzând că li vin atâtea oşti asupră-li, ei nu aşteptară, ci toţi de pretutindenea deaderă dosul a fugì. Şi aleaseră pre Alì-Paşa, cu o seamă de oşti, ca să păzească cetatea Târgoviştii [1], iară Sinan-Paşa cu oştile venì la Bucureşti. Iară Bator, şi Mihai-Vodă, şi Ştefan-Vodă, cu toate oştile, veniră de ocoliră cetatea din Târgovişte, şi îndată fù aprinsă. Turcii, câţi fură acolo, toţi periră. Iară pre Alì-Paşa îl prinseră viu, şi-l trimiseră în temniţa Cluşului [2]. După aceia, purceaseră după Sinan-Paşa, pân' ajunseră la cetatea Giurgiului, şi îndată stricară podul; tăind mulţime de Turci, îi înecară în Dunăre. Şi sparseră şi cetatea, fiind mare perire în Turci. De abià au scăpat Sinan-Paşa cu puţineà oaste, şi cu multă ruşine fură scoşi din ţară. Şi scoaseră dela mânile lor robi mulţi, fără număr. Şi de acolo se întoarseră cu veselie şi cu multă dobândă, şi toţi creştinii deaderă har la Dumnezeu.

Atuncea Batori Jicmon, deacă văzù pre Mihai-Vodă cu atâta vitejie şi cu atâta înţelepciune, slobozit-au Ţara-Românească, cu tot venitul ei, ca să fie iar pre seama lui Mihai-Vodă. Şi se înturnară cineşi la ţara lui.

Pe vreamea ce purcease Bator [ìn] ajutoriu lui Mihai-Vodă, de bătură pre Turci în Ţara-Muntenească, au fost trimis Craiul o seamă de oşti la Lipova şi la Ianova [3], şi la multe cetăţi den pregiurul lor, şi mult rău făcură Turcilor.

În vreamea aceaia rădicatu-s'au şi Hanul cu mulţime de Tatari, ca să vie asupra Ţerii-Munteneşti. Şi, viind pren Ţara

[1] Care erà încă Scaun de Domnie, mai vechiu decât Bucureştii.

[2] Acolo stăteà adese «Craiul» ardelenesc.

[3] Adecă Inăul. Cetăţile acestea sânt în Banat.

Moldovei, iar Ieremia-Vodă, cu Moldovenii şi cu Leaşii, pripiră de li ieşiră înainte la Ţuţora [1], şi făcură acolo şanţ mare. Şi se bătură acolo trei zile, si nu biruiră nici unii, nici alţii. Deacă văzură Tatarii că nu pot folosì nimic, făcură pace unii cu alţii, şi se întoarse Hanul cu Tatarii iar în ţara lor, şi Leaşii aşijderea; iar el [Ieremia] încă se aşeză în Scaunu-şi. Atuncea şi Ştefan-Vodă, dacă prinse de veaste că s'au răsipit oştile Ieremiei-Vodă, el cerù dela Bator oşti ajutoriu, şi îndată i se deade. Şi purcease asupra Ieremiei-Vodă la Noiemvrie 27, anul 7105 [1595]. Iar Ieremia-Vodă, deacă prinse de veaste, el încă-şi strânse oştile, şi trimise la starostea dela Cameniţă [2], de-i deade Leşi ajutoriu. Şi se întimpinară unii cu altii la Suceavă, şi fù biruit Ştefan-Vodă, şi el, fugind, fù prins de nişte ţerani, şi îndată-l înţepă Ieremia-Vodă; iar oastea îi perì cu totul. Bator încă, înţelegând de aceasta, foarte se întristă.

Şi, netrecând multă vreme, Bator iar îşi strânse toate oştile, şi purcease asupra Timişoarei, şi începură a o bate de toate părţile. Iar Hanul cu Tatarii încă venise să fie ajutoriu cetăţii, şi brodià în toată vreamea furiş de lovià oastea ungurească. Iar Bator, deacă văzù că n'are răzbun [3] de Tatari, el lăsă străji să păzească cetatea, şi purcease asupra Tatarilor; şi se loviră de faţă, şi fură biruiţi Tatarii. După aceaia, iar se întoarse Bator la cetate, bătându-o trei săptămâni; de multe ori făcură şi năvală, şi nu putură face izbândă. Şi se întoarse Craiul iar la Scaunul lui.

Iar, când fù la cursul anilor 7105 [1596], Maiu 6, trimese Mihai-Vodă pe Velicĭco cu haiducii [4], la Baba [5], de o ocoliră, şi o bătură şi o aprinseră, şi multă bunătate şi avuţie dobândiră. Şi, întorcându-se înapoi cu dobânda, iar Turcii se

1 Unde se varsă Jijia în Prut.
2 În faţă cu Hotinul.
3 Schimbare spre odihnă.
4 Mai mult Sârbi, cari veniau la Mihai de dragul creştinătăţii şi al vitejiei lui.
5 Babadag, târg mare în Dobrogea noastră.

strânseră de toate părţile şi purceaseră după Velicĭco, şi-l ajunseră la un loc ce se chiamă Comisul. Şi deaderă războiu unii cu alţii, şi fù biruit Velicĭco, şi periră toţi haiducii; şi luară Turcii toată dobânda înapoi.

Mihai-Vodă foarte se întristă. Iar, când fù la Iulie 16, alease Mihài-Vodă oşti care erà mai de folos, şi li puse cap pre Farcaş Aga [1], şi-i trimese la Diiu [2], ca să-l dobândească; şi trecură Dunărea pre la Sdegla. Iar Turcii încă li prinseră de veaste, mulţime cu totul. Şi nu ieşiră să se lovească de faţă, ci se ascunseră de făcură meşteşug. Că, mergând oştile lui Mihai-Vodă făr' de niciun teamet, iar Turcii îi loviră de faţă, şi fără veaste; şi fù războiu tare multă vreame, însă, cea de-apoi, biruiră Turcii pre oastea lui Mihai-Vodă; şi câţi fură călări printr'înşii, scăpară câte cevà, însă puţinei, iar pedestraşii periră cu totul [3].

După aceaia, Mihai-Vodă, deacă pierdù atâţia voinici, el fù scârbit, şi începù a trimete prin toate ţerile străine ca să strângă voinici viteaji, şi aduse Leaşi şi Cazaci [4], şi de tot fealiul de oameni carii erà de folos.

Strângandu-şi Mihai-Vodă oaste ca să se lupte cu Turcii, iar nişte nepriateni porniră pâră mincinoasă asupra lui Mihai-Vodă la Bator Jicmon Craiul, cum s'au lepădat Mihai-Vodă şi s'au împrietenit cu Turcii. Bator Jicmon făcù svat cu toţi Voivozii Ardealului, ca să afle de dreptatea lui Mihai-Vodă. Iar Mihai-Vodă, deacă-l chemară, el se temù de înşelăciune şi de pâri mincinoase, şi purcease Mihai-Vodă

---

[1] Despre care se zice să fi fost întâiu preot de sat şi să fi luat arma ca să-şi apere legea şi ţara.

[2] Ori Vidin.

[3] Aşà se pedepseşte neorânduiala. În faţa duşmanului trebuie să fii cu ochii deschişi şi cu rândurile strânse.

[4] Oamenii aceştia trăiau la apa Niprului, în Rusia, prin ostroave. Erau o strânsură de toate neamurile, şi se hrăniau numai din prada Turcilor şi a Tatarilor. Şi prin Moldova veniau, cum am văzut, să aducă Domni noi, tineri şi viteji ca dânşii, împotriva Domnilor netrebnici, puşi de Turci.

să se împreune cu Bator Jicmon numai cu doi-trei boiari, anume: Mihalcea Banul, și Radul Buzescul, și alți boiari. Iar Bator Jicmon, dacă văzù cum vine Mihai-Vodă bucuros la împreunare, el încă trimise Postelnicul-cel-Mare, Sienea Poncraț[1], cu mulți Nemți și cu 40 de cucii[2], și cu multă cinste, înaintea lui Mihai-Vodă. Și descălecară în cetate la Beligrad[3], și se împreunară cu mare cinste, Dechemvrie 9, anul 7106 [1596]. Și fură împreună zece zile, și multă cinste petrecură, și mai mare credință legară, și-și întocmiră toate lucrurile, și se înturnă Mihai-Vodă cu mare bucurie la Scaunu-și[4]. Iar Bator Jicmon purcease la Împăratul creștin, și trimise și Mihai pre Banul Mihalcea, cu Bator Jicmon împreună, pentru tocmelile țerilor.

Șezând Mihai-Vodă cu toți boiarii la Scaun, venì veaste cum Sultan Mehmet s'au scornit din Scaunu-și din Țarigrad, cu tot Răsăritul, și cu toată putearea lui, cu Turcii și cu Tatarii, și purcease să se bată cu Împăratul creștinesc Rudolful. Și descălicară la cetatea Egherul [sau Agria], și începură a bate cetatea de trei părți. Iar Împăratul creștin, deacă prinse de veste, el își strânse oștile, și le trimese cu frate-său Maximian asupra Turcilor. Și sărì însuși Bator Jicmon Craiul, de capul lui, cu toate oștile, și se împreunară cu Maximian, și purcease asupra vrăjmașilor.

Iar Sultan Mehmet, Împăratul Turcilor, după ce bătù cetatea Egherul, venì-i veste cum îl împresoară Maximian și cu Bator Jicmon Craiul, și cu toate oștile. Iar Sultan Mehmet lăsă-și oamenii în cetate, și el, cu toate oștile, purcease la Cârstești[5], și se loviră de față unii cu alții, și fù războiu mare și tare, în cinci zile și în cinci nopți. Și fù vărsare de sânge multă într'amândouă părțile. Însă mai perià Turcii; și deaderă Turcii dosul a fugire, până ieșiră din ta-

[1] Pangratie Senyei.

[2] Trăsuri mari, nemțești.

[3] Alba-Iulia.

[4] Atunci începù Mihai să facă la Bălgrad, în cetate, mănăstire românească și pe urmă puse acolo și Vlădică, pe Ioan.

[5] Keresztes, în Ungaria.

bără, şi din corturi, şi din toată mahfa[1] lor. Şi vrea fi fost dobânda şi izbânda creştinilor, iar creştinii nu se ştiură cumpătà, ci se deaderă a jăfuì. Deci, pentru lăcomia avuţiei, ei îşi puseră toţi capetele, cum scrie şi la Svânta Scriptură veache, că: lăcomia este rădăcina tuturor răutăţilor. O, amar mare! Că, văzând Turcii atâta netocmeală întru creştini, pentru lăcomia lor, curând se întoarseră procleţii de Turci asupra lor, şi atâta fù moarte mare întru creştini, cât fù voia lui Dumnezeu. Iar Maximian, cu câţi scăpă, el se întoarse la Scaunul lui; iar Bator Jicmon Craiul, [cu] câţi au scăpat cu el, iar s'a întors la Scaunu-şi, la Beligrad. Şi rămaseră Turcii cu atâta bucurie.

Decii Turcii începură a se semeţì, şi începură a ieşì în Ţara Muntenească, pe margenea Dunării, şi prinseră Turcii a prădà şi a robì ţara. Decii Mihai-Vodă încă strânse oştile şi purcease asupra Nicopoiei. Şi, mergând Mihai-Vodă prin ţară, întâlnì o seamă de Turci, pre apa Teleormanului, robind şi stricând ţara. Deci, îi prinseră pre toţi vii, până sosì şi Mihai-Vodă în vad la Nicopoie. Şi ocoliră cetatea Turnul, şi-l bătură, şi-l arseră. Deci, grijindu-se Mihai-Vodă să treacă la Nicopoie, venì-i vestea, den sus, cum Sultan Mehmet, Împăratul turcesc, au biruit pre Maximian şi pre Bator Jicmon Craiul. Decii, Mihai-Vodă se întristă, şi începù a face pace cu Turcii şi cu sangiacul[2] Nicopoiei. Şi fù Mihai-Vodă în loc cinci zile, şi legară pace, şi se dăruiră cu daruri scumpe. Şi fură aceastea toate la Octomvrie 6, anul 7107 [1596].

Pe acea vreme Bator Jicmon Craiul supărase-i-se cu oştile, bătându-se cu Turcii, şi-şi închină ţara Împăratului creştinesc, cum să-i poarte grija. Şi Împăratul trimise doi comisari, anume: Suhai, un episcop, şi pe Iştvanfi, şi jurară

[1] Marfa, vitele, buclucul.

[2] Cu stegarul adecă, ceia ce înseamnă: purtătorul de steag, cârmuitorul.

țara și toți domnii Ardealului, cum să fie pre mâna Împăratului. Și prinseră pre Iojica[1], Cance[la]riul lui Bator Jicmon, și-l trimiseră în cetate la Sătmar, și acolo-i tăiară capul. Iar Bator Jicmon, el își năpustì Crăiasa în loc, și se duse în sus, la Împăratul creștin. Iar Împăratul îi deade o cetate, anume Opolia[2]. Aceasta se adeveră cum își deade țara pre o cetate.

Pre acea vreame, iarăși trimise Sultan Mehmet un Pașă, anume Mehmet-Pașa Vezir-Azemul[3], cu mulțime de Turci și Tatari fără număr, asupra creștinilor, și descălecară în cetatea Oradiei[4]. Decii unii bătea cetatea, iar alții prădà țara. Însă Bator Jicmon, după ce-și năpustì țara întâiu, apoi mult se căì. Însă năpustì cetatea Opoliei, și, noaptea, fugì din cetate, și venì iar la Scaun, la Ardeal. Și, în ce ceas sosì, i se închinară toți Domnii și Voivozii, și toată țara Ardealului, și prinseră pre acei comisari împărătești, de-i legară[5]. Și trimise la Mihai-Vodă pentru cea prietenie și credință d'intâiu, ca să fie iar unul cu altul. Și trimise la Mihai-Vodă să-i deà oști ajutoriu, să se apere de vrăjmași. Și-i deade trei mii cinci sute de voinici, și li puse cap pre Aga Leca.

Pre acea vreame erà un Pașă, Hadâm-Pașa, pre care-l trimisease Împăratul turcesc să fie Pașă la margene, la Diiu[6]. El încă avusease împutăciune cu Mihai-Vodă, ci trimesease la Mehmet-Pașa den Dârstor[7], ca să meargă cu oști să apuce Scaunul lui Mihai-Vodă. Decii el degrabă strânsease oștile, și ieșise să se lovească. Iar Mihai-Vodă încă trimisease oști cu Dumitru Vornicul, împrotiva lui Mehmet-Pașa, de-i bă-

1 Tot Român de cei vânduți Ungurilor pentru bani și cinste.
2 În Silesia.
3 Vizirul-cel-Mare.
4 Pe Crișuri, în Ungaria.
5 Ungurii erau bucuroși de Sigismund, un prost și un neputincios, fiindcă, oricum, dar tot neamul lor erà, și nu străin.
6 Adecă la Vidin.
7 Adecă la Silistra.

tură şi-i goniră, luându-li şi două steaguri, de le-au dus la Mihai-Vodă în Caracăl[1].

Şi foarte se îmbărbătă [Mihai-Vodă], şi-şi strânse toate oştile în grabă, de purcease şi el asupra lui Hadâm-Paşa, şi trecù Mihai-Vodă Dunărea, cu toată gloata, pre den sus de Nicopoie, şi se loviră de faţă cu Hadâm-Paşa. Şi fură biruiţi Turcii, şi periră mulţi, luându-li şi toate tunurile, şi toată tabăra.

Şi, după ce bătură pre Turci, iar Mihai-Vodă se apucă şi de cetatea Nicopoiei, şi începură a o bate cu tunurile. Însă, când fù Septemvre 10 [1598] Sâmbătă, făcù Mihai-Vodă năvală foarte mare, şi o bătură multă vreame, şi nu putură întrà în cetate, că spărgeà ziua, iar Turcii zidià noaptea. Decii, şezù Mihai-Vodă în loc trei zile, şi tot plenuià[2] Ţara Turcească, şi după aceaia el purcease, cu toate oştile, în sus cătră Diiu, tot prădând, den Dunăre până în munţi, până sosì împotriva Diiului. Iar Sangeacul de acolo încă trimise degrabă de strânse toţi Turcii den Ţinutul Diiului, şi trimease şi la beiul[3] dela Baia[4], de veniră cu oşti într'ajutoriu, ieşind între întâmpinarea lui Mihai-Vodă în şesul Diiului. Şi fù războiu tare multă vreame: cea de apoi, fură biruiţi Turcii de Mihai-Vodă, şi multă peire se făcù Turcilor, cât puţini scăpară în cetate, iar alţii fură tăiaţi, alţii goniţi şi răsipiţi.

Să spunem de Mihai-Vodă ce i se întâmplă într'acest războiu. Gonind Turcii şi risipindu-i în toate părţile, iar Turcii însă, o ceată, deacă văzură peirea, ei se întoarseră cu mare hărborie asupra lui Mihai-Vodă. Şi atuncea se alease unul den Turci, cu suliţa, şi o împoncişă asupra pântecelui lui Mihai-Vodă, şi o înfipse în pântece. Iar Mihai-Vodă, deacă

---

1 Atunci, cu tabăra lui Mihai, a început a se face târg în satul Caracălului.

2 Adecă: făceà plean, jăfuià.

3 Domnul, poruncitorul.

4 Localitate ce nu se poate hotărî sigur.

văzù că piare, el apucă sulița cu amândouă mânile, de fier, și căută în toate părțile ca să-i vie cinevà den boiari ajutoriu, să-l izbăvească den peire. Și alții mai aproape nu se aflară, fără doi boieri, anume: Preda Buzescul și cu frate-său Stroe Stolnicul. Ei grăbiră și tăiară capul Turcului și pre cealelalte soții ale lui, și izbăviră pe Mihai-Vodă din mânile Turcilor. Și multă bărbăție arătară Buzeștii înaintea lui Mihai-Vodă, că se luptară cu vrăjmașii, și izbăviră pre Domnul lor de peire.

După ce bătură acest războiu, șezù Mihai-Vodă supt cetate zece zile deplin, arzând împregiur toată margenea Țerii Turcești. Și iar se întoarse Mihai-Vodă, cu toate oștile și cu toată dobânda, ca să treacă Dunărea pre la Rușava [1]. Însă, când fură oștile jumătate trecute, se lăsă vânt cu vifor pre Dunăre, și atuncea se împărțiră oștile, și rămaseră jumătate, așteptând zece zile pân' se potolì vântul. Iar oștile au tot plenuit și au ars Țara Turcească. Deacii trecură cu toată dobânda, de se adunară la Noiemvrie 5, anul 7107 [1598]. Și se întoarse Mihai-Vodă în Scaun în Târgoviște, cu toți boiarii.

Pre aceaia vreame, Bator Jicmon Craiul iar întrase în multe gânduri, care nu i-au fost nici de un folos, nici lui, nici țerii. Cum zice că: omul înțelept află calea și pre unde n'au umblat, iar, deacă-și pierde mintea, rătăcește și pre unde au umblat. Ca și Bator Jicmon Craiul: încă nu-i ajunse cât întâiu își închină țara la Împăratul nemțesc, ci apoi lăsă-și și credința ce făcuse cu Împăratul, năpustind cetatea Opoliei, și venì iar la Ardeal și se apucă cu Mihai-Vodă de cea prietenie d'intâiu. Apoi el nici așà nu se așeză, și iar lăsă gând rău, ca să se despartă de Mihai-Vodă, și să închine Ardealul Turcilor. Ci altminterea n'au avut cum face, pentru cel jurământ rău și greu, ce au făcut cu Mihai-Vodă, cum, pân' va fi el Craiu în Ardeal, Turcii să n'aibă treabă. Deci, făcù Bator Jicmon svat hiclean, și trimise

[1] Azi Orşova.

în Ţara Leşească, la văru-său Bator Andreiaş[1], cum să vie să fie Craiu în locul lui, şi el să facă tocmeală cu Turcii ca să înşeale pre Mihai-Vodă. Şi venì Bator Andreiaş în cetatea Mediaşului: acolo se împreună cu Bator Jicmon, şi se strânseră toţi Voivozii şi neamişii, jurând toţi cu Bator Andreiaş. Iar Bator Jicmon au ales o cetate anume Veciul[2], şi el însă purcease de se duse în Ţara Leşească; iar Bator Andreiaş rămase a fi Craiu Ardealului.

Atuncea Ierimia-Vodă, Domnul Moldovei, deacă se aşeză Bator Andreiaş de Crăie, iar el trimise cărţi la Bator Andreiaş cum să fie amândoi una şi să scoaţă pre Mihai-Vodă din mijlocul lor, şi, de nu va ieşì de voie, ei să rădice oşti asupra lui, să-l prinză, să-l deà Turcilor. Şi Bator Andreiaş fù bucuros acelui svat rău, şi trimise sol la Mihai-Vodă, pre un neamiş anume Ciomărtan Tamaş[3], cum să iasă Mihai-Vodă din ţară cu pace, că apoi va încăpeà în mânile Turcilor. Iar Mihai-Vodă, deacă auzì acel svat rău şi amar, el încă-şi strânse toţi boiarii, şi făcură svat foarte de folos. Deacă văzù Mihai-Vodă că i se rădică atâta rău pre cap, el într'altă parte nu cugetă, ci trimise la Împăratul nemţesc, de unde aveà atâta vreame milă şi ajutoriu, şi-i spuse toate câte i se întâmplă pre capul lui. Şi cerşù Mihai-Vodă ajutoriu, cum să iasă împotriva lui Bator Andreiaş, carele se închinase Turcilor. Iar Împăratul nemţesc fù bucuros să-i facă de toate pre voia lui.

Într'aceaia, Mihai-Vodă se veselì, şi degrab trimise de-şi strânse toate oştile, şi purcease la Ardeal asupra lui Bator Andreiaş. Trecând muntele[4], descălicară în luncile Braşovului, şi acolo veniră toţi Braşovenii[5], de se închinară la Mihai-Vodă, cu daruri scumpe. Iar Mihai-Vodă, deacă văzù

1 Care, deşì tânăr, erà cardinal.
2 Cetate în Ardeal.
3 Arată să fie şi el Român din cei unguriţi.
4 Prin trecătoarea Buzăului, ca să nu se prindă de veste.
5 Adecă Saşii. Românii stăteau, cu sfială, în Şchei, care veneà ca o mahală a Braşovului. Ei nu aveau drepturile cetăţenilor.

că i se închină cetățeanii, se veselì, și trimise la Radul Buzescul și la Udrea Banul[1], să saie și ei cu toate oștile Craiovei și ale Jâiului, și cu ale Mehedinților[2], să iasă cu ele înaintea lui Mihai-Vodă, cătră luncile Sibiiului. Iar Bator Andreiaș, deacă înțelease de Mihai-Vodă că au întrat cu toate oștile în țară în Ardeal, el degrab' strânse toate oștile, și purcease și el cătră Sibiiu, împotriva lui Mihai-Vodă, și făcù șanț. Și răzimà oastea lui Bator Andreiaș de către zidul cetății Sibiiului. Iar oștile lui Mihai-Vodă încă se strânseră toate, și toți boiarii, și puseră tabăra la sat la Veștim[3]. Decii, când fù la Octomvrie 17 [1599], Miercuri, se arătară străjile lor, și se văzură oștile unele cu altele.

Iar, deacă văzù Bator Andreiaș cum Mihai-Vodă este gata de războiu, el foarte se îngrijâ tare, și vrù atuncea să se svătuiască de pace. O, nepricepută minte omenească, câtă vreame fù de a tocmì țara, și a face pace, și nu vrù, ci vrù să tocmească când nu fù nici de un folos! Că, trimițând unii la alții pentru pace, iar mai mare vrajbă făcură; că, deacă se văzură oștile, ei năvălia' spre svadă, și pace nu putură tocmì. Ci se gătiră, și se loviră unii cu alții, la Octomvrie 18, Joi. Fù războiu foarte tare, până seara, și făcură încă a-i învinge Bator Andreiaș, cu Ungurii, dar apoi biruì Mihai-Vodă, cu Munteanii. Și mult sânge se vărsă, și multe trupuri rămaseră pre câmpii Sibiiului[4].

Bator Andreiaș, deacă văzù că-i periră voinicii, și se sparse oastea, și fù izbânda lui Mihai-Vodă, el tare începù a blestemà pre Ierimia-Vodă, căci scornì pre Mihai-Vodă asupră-i, de-și puse țara și Crăia. Și se alease cu puținei voinìci, și lecă a fugì, să scape în Țara Leșească.

[1] Dintre Băleni. Erà Ban oltenesc, și toate cele cinci județe de peste Olt ascultau de el, care în unele privinți aveà drepturi domnești.

[2] Oastea se făceà pe județe. Vâlcea, Romanațul nu erau deci județe de oaste.

[3] Din acel sat ardelenesc au pornit Teodosie, care a fost Mitropolit muntean, și Sava, care a păstorit în Ardeal

[4] Lângă satul Șelimber. Și azi se vede movila supt care zac morții celor două neamuri, căzuți la 18 Octombre 1599.

Decii, dobândì Mihai-Vodă Scaunul de Crăie, şi tot Ardealul, şi toată Ţara Bârsei, şi toţi Săcuii[1]. Decii, şezù Mihai-Vodă în Scaun în Beligrad[2], Octomvrie 26[=22], într'o zi Luni.

Să spunem dar şi de Bator Andreiaş, ce i s'au întâmplat după spartul războiului.

Fugind să pribegească, el fugì pân' în codrii Ciucului[3], şi acolo rătăcì, şi umblă oarecâtăvà vreame rătăcit şi nemâncat, până-l biruì foamea. Şi nimerì la nişte păcurari[4], unul Săcuiu, altul Muntean, şi le spuse cum că el este Bator Andreiaş, Craiul Ardealului, şi cum i s'au întâmplat, de s'au bătut cu Mihai-Vodă, şi l-au scos din ţară, şi cum, fugind să scape în Ţara Leşească, el au rătăcit, şi au flămânzit. Iar acei doi păcurari îl duseră la lăcaşul lor, de-l ospătară, şi, după ospăţ, el se rugă celor păcurari ca să-l povăţuiască. Decii se sculă cel păcurariu săcuiu de se făcù a-l povăţuire, şi-i tăiè capul, si-l băgă într'o traistă, şi-l duse la Mihai-Vodă. Şi-i spuse de toate: cum au rătăcit, şi au nemerit la sălaşul lor, şi, după ospăţ, s'au făcut a-l povăţuì, şi i-au tăiat capul. Că socotì păcurariul că foarte va aveà dar mare dela Mihai-Vodă.

Iar Mihai-Vodă, deacă văzù că este capul lui Bator Andreiaş, foarte rău îi părù de moartea lui. Şi degrab' trimise unde rămase trupul, de-l aduseră, şi-i puseră capul la trup, şi-l îngropară în Beligrad, în bisearica crăiască. Şi-l petrecură cu multă cinste, cu toţi boiarii, şi cu neamişii Ardealului.

Păcurariul, deacă tăiè capul lui Bator Andreiaş şi-l duse la Mihai-Vodă, — cum spune Scriptura, că «cu ce măsură vei măsurà, ţi se va măsurà» —, decii Mihai-Vodă zise de tăiè capul păcurariului: altul aşà să nu mai facă.

---

[1] Ţara Bârsei, Ţara Oltului şi Secuimea nu se ţineau de Ardealul cel vechiu.

[2] Ori Bălgrad.

[3] În Secuime, către Moldova.

[4] Ciobani.

Decii, dobândì Mihai-Vodă doauă ţeri: Ardealul şi Ţara-Românească. Şi în Ţara-Muntenească trimise Domn pre fiiu-său Nicola-Vodă, şi se aşezară Domni fiiul şi tatăl în doauă ţeri, domnind ei ţerile întru toată veselia. Iar lui Mihai-Vodă venì-i sol dela Împăratul creştinesc Rodolful, anume Ognu[1] David şi Sechil Mihai[2], şi aduseră solii veste cum să se lase Mihai-Vodă de toată ţara Ardealului, să fie numai pre mâna Împăratului, şi să se întoarcă la ţară-şi, să-şi ţie Ţara-Muntenească. Iar Mihai-Vodă încă făcù svat cu toţi boiarii şi cu neamişii Ardealului, şi cugetară să nu deà Ardealul Împăratului creştinesc: numai să fie dajnic Împăratului creştin, iar de Domnie să fie tot Mihai-Vodă. Şi acest svat se împrotivì, cum zice David proorocul, la cap. 20. Decii nu putù într'alt chip, numai alease doi boiari, anume pre Mihalcea Banul şi pre Stoica Logofătul, şi-i trimise la Împăratul nemţesc cu solii, cum să lase Împăratul să-l domnească Mihai-Vodă, şi să fie dajnic.

Iar Împăratul nu le deade niciun răspuns, făr' numai ce-i fusease lui pohta d'întâiu. Iar Mihai-Vodă iar strânse a doaua oară svat, şi-i aduseră aminte cum întâiu erà ţara ocolită de vrăjmaşi, iar acum au dat Dumnezeu de este Domn a doauă ţeri. Şi-i plecară mintea lui Mihai-Vodă a nu se plecà celui mai mare. Şi ziseră că nu va aveà nevoie de Împăratul, ci-l va lăsà de va ţineà Ardealul. Decii se începură svaturi multe întru toţi oamenii, iar Mihai-Vodă, deacă văzù că nu-i va fi Ardealul cu pace, el începù a face pace cu carii îi era' lui vrăjmaşi întâiu. Că trimise la Sultan Mehmet, Împăratul turcesc, şi cu mare bucurie priimì pre Mihai-Vodă, şi degrab' trimise-i şi steag. Şi trimise şi la Craiul Leşesc, pentru pacea, şi pentru tocmeală; ci nu se putură tocmì, ci umblară cu cuvinte deşearte. Iar Împăratul Rodolful, [cel] nemţesc, deacă văzù pre Mihai-Vodă că se împacă cu Turcii, şi se împreteneşte cu străinii, şi se desparte de el, foarte se îngrijă, şi socotì cum că-i va face Mihai-

[1] Ungnad.

[2] Unul erà om de drept, cellalt ostaş, căpitan în Sătmar.

Vodă scădeare de Împărăţie, deacă s'au închinat Turcilor. Şi socotì Împăratul cum va face, cu puteare şi cu armă, să sară şi să scoaţă pre Mihai-Vodă den Ardeal.

Iar Mihai-Vodă nu-şi mai aduse aminte de cea de apoi, cum că nu-şi va lăsà Împăratul nemţesc cuvântul să steà în deşert, ci-şi înălţă svatul şi mintea de om neînţelept. Şi, de pisma cea de demult a Ierimiei-Vodă, ce se sfătuise cu Bator Andreiaş, spre răul lui Mihai-Vodă, şi se rădică asupra Ierimiei-Vodă, cu oşti mari, la Maiu 6 [1600]. Şi întră Mihai-Vodă cu oşti în Moldova.

Iar Ierimia-Vodă, deacă prinse de veste, el trimise de-şi strânse şi el toate oştile Moldovei, şi cu Leaşii, ca să iasă împotriva lui Mihai-Vodă. Iar, deacă merse Ierimia-Vodă împotriva lui Mihai-Vodă, el se întoarse de plecă spre cetatea Hotinului, fugind Ierimia-Vodă de teamerea lui Mihai-Vodă.

Iar oştile lui ajunseră pre oştile Ieremiei-Vodă la un loc anume Jascea [1], şi fù acolo războiu mare oarecâtăva vreame, şi mulţi Moldoveani şi Leaşi periră.

Deacii, Moldoveanii deaderă dosul a fugì, şi Leaşii aşijderea, până se apropiară de cetatea Hotinului. Deacii iar se opriră, a dà războiu. Mihai-Vodă îi pripì; ei, deacă văzură că vor perì, toţi câţi scăpară, se închiseră cu Ierimia-Vodă în cetatea Hotinului.

Mihai-Vodă începù a bate cetatea, şi o bătură trei zile. Iar, deacă văzù Mihai-Vodă că nu o va puteà sparge, puse paznici împregiurul cetăţii, şi se înturnă în Moldova, în Scaun, în Iaşi. Iar Ierimia-Vodă, deacă văzù că-l vor scoate din cetate, el fugì furiş, într'o noapte, cu toţi boiarii lui, şi fugì în Ţara Leşească.

Iar Mihai-Vodă începù a se scrie şi a se mărturisì cum că este Domn a trei ţeri. Atuncea boiarii şi bătrânii Moldovei pohtiră dela Mihai-Vodă să le deà Domn pre fiiu-său Nicola-Vodă. Şi se făgăduì Mihai-Vodă că le va face pre voie. Apoi, în urmă, se socotì Mihai-Vodă cum că este

[1] Râul Jijia?

fiiu-său mic, şi nu va puteà fi Domn într'o ţară de margine ca aceaia, — căci tot se temeà de Ierimia-Vodă. Deci, Mihai-Vodă se lăsă de acea tocmeală, şi tocmì oştile, şi le puse capete mari patru boiari, anume: Udrea Hatmanul, şi pre Androne Vistiariul [Cantacuzino], şi pre Sava Armaşul, şi pre Negre Spătariul, ca să ţie ţara Moldovei. Iară Mihai-Vodă se întoarse în Scaun în Beligrad.

Şi aciaşi veniră olaci dela Rodolful, Împăratul nemţesc, cerşind Ţara Ardealului, să fie a lui, şi să-şi ţie Mihai-Vodă Ţara Moldovei şi Ţara-Românească, că-i va ajunge. Iar Mihai-Vodă nu se îndură de Ardeal, ci se sileà să-şi tocmească de către Împăratul, ca să ţie Ardealul. Şi trimise doi boiari, pre Tudosie Logofătul şi pre Corneş Gaşpar[1], rugându-se Împăratului să-i lase Ardealul, că l-au dobândit cu sabia, şi să-l sloboază asupra Turcilor, să meargă întâiu la Timişoară, să o ieà dela Turci, şi să o ieà Împăratul. Atuncea Mihai gătì pre Marco-Vodă, fiiul lui Petru-Vodă[2], şi-l trimise la Moldova să fie Domn. Şi trimise cu dânsul pre Preda Buzescul. Şi, deacă sosiră în Iaşi, începură a se veselì.

Iar oştile Ierimiei-Vodă încă au fost viind la Moldova. Deci, cu câtă bucurie merseră, cu atâta ruşine fugiră, şi năpustiră ţara, trimiţând Mihai-Vodă soli în toate părţile, ca să-şi tocmească lucrul. Şi, când îi părù că şi-au tocmit mai bine, mai cu rău se stricară de toate părţile, începându-se svaturi mincinoase şi hicleane, mai vârtos întru toţi Ardeleanii, spre răul lui.

Că nu-l mai suferia' să le fie Domn, ce trimise[ră] la

---

1 Acesta, Român ardelean trecut la Unguri.

2 Petru, căruia îi ziceau Cercel, pentru că umblà, după modă, cu cercelul în ureche, erà fratele după tată al lui Mihai. Fusese Domn trei ani, pierduse Scaunul, stătuse închis mult timp la Hust în Maramurăş, scăpase, trecuse iar la Constantinopol, şi acolo fusese ucis de către Turci, cari-i trimiseră pielea duşmanilor din ţară. Erà om frumos şi cuminte.

Craiul leșesc ca să le deà pre Bator Jicmon, să le fie Craiu cum li-au fost, și să deà ajutoriu și Ierimiei-Vodă, să fie la Moldova, și să scoață pre Mihai-Vodă, să nu mai fie în mijlocul lor.

Iar Mihai-Vodă nu știà nimic de aceaste svaturi hicleane, ci se gătià să-și strângă oștile să meargă la Timișoara; și trimise iar la Împăratul nemțesc să-i deà ajutoriu. Și îndată gătì [Împăratul] pre Basta Giurgiu, cu o seamă de oști împărătești; și purcease ca să se întâmpine cu Mihai-Vodă, să meargă amândoi la Timișoară.

Iar Domnii, și neameșii, și toți Voivozii Ardealului era' strânși toți la Turda, svătuindu-se cum Bator Jicmon zăbovește, iar Basta vine cu oști împărătești, să fie prieten cu Mihai-Vodă. Ci se mira' cum vor face, cu meșteșug și cu înșelăciune, să puie vrajbă între Mihai-Vodă și între Basta Giurgiu. Și ziseră Bastii: «Cum vii tu ajutoriu lui Mihai-Vodă, și el este nepriatin Împăratului, că întâiu nu và să deà Ardealul?». Și alte multe cuvinte reale și hicleane îi rădicară asupră, și ziseră: «Mai bine domnește tu, iar Mihai-Vodă să se ducă în țară-și, și noi să fim închinați Împăratului, cu toată țara».

Și învrăjbiră pre Basta cu Mihai-Vodă. Atuncea se veseliră toți Ardeleanii. Iar lui Mihai-Vodă îi sosià peire, că nu știà nemic de aceastea. Însă oarecine spuse lui Mihai-Vodă de toate, de câte i se făceà, și ce. i se rădicà asupră. Și întâiu nu crezù, iar apoi, adeverind, degrab' trimise de-și strânse oștile, fiind Basta Giurgiu pân' atuncea tot cu el. Și grăbì de se loviră cu oștile unguresti la un loc ce se chiamă Mirislău. Și nu fù izbânda lui Mihai-Vodă, Septemvrie 8, anul 7108 [1600].

[Și așà fù bătut Mihai-Vodă de Basta, care fugise din ascunzătoarea lui și ispitise pe Mihai-Vodă în câmp deschis. El fugì în Țara-Românească, unde aflà pe Poloni, cari aduceau ca Domn nou pe fratele Ieremiei Movilă, pe Simion. Se bătù cu ei în părțile Buzăului și ale Prahovei, și

fù biruit. Pe la Argeș, el trecù pe drumul Banatului spre Viena, ca să se îndreptățească înaintea Împăratului. Acesta-l împăcă atunci cu Basta, și-i trimese în Ardeal. Ei se întâmpinară cu Sigismund Báthory, care-și luase țara îndărăt, la Goroslău. Aici Ungurii fură cu totul bătuți și puși pe fugă, la 24 Iulie 1601.]

De acolo se rădicară, și veniră în luncile Turdei. Și deaderă mulțămită lui Dumnezeu. Și mearse Mihai-Vodă la Basta Giurgiu de se rugă să-i deà câtăva oaste ajutoriu ca să se ducă la Făgăraș, să scoață de acolo pre Doamnă-sa și pre fiiu-său Nicoala-Vodă, că era' acolo închiși de Unguri de câtăvà vreame. Iar Basta Giurgiu, fiind amestecat cu Ardeleanii cu multe svaturi reale și hicleane spre Mihai-Vodă ca să-l omoare, din gură i se făgăduì să-i deà Neamți ajutoriu, iar Basta, făcând meșteșug hiclean, că zise lui Mihai-Vodă ca să-și trimiță toate oștile înainte la Făgăraș, numai să rămâie el cu Curtea lui, și, trecând câtevà zile, îi va dà ajutoriu. Și, după cuvântul lui cel hiclean, făcù așà.

O, bun prilegiu își făcù Basta spre pierderea bunului și viteazului Mihai-Vodă! Iar, când fù într'o dimineață [1], văzù Mihai-Vodă oastea nemțească viind cătră cortul lui, unii călări, alții pedestri, și socotì Mihai-Vodă că aceștia sânt ajutoriu lui, și nimica de dânșii nu se temeà. Iar ei, procleții, nu au fost ajutoriu, ci vrăjmași.

Și, deacă văzù că sosesc, ieșì Mihai-Vodă din cortul său înaintea lor, veasel, și le zise: «Bine ați venit, voinicilor, viteajilor!». Iar ei se răpeziră asupra lui ca niște dihănii sălbatece, cu săbiile scoase. Ci unul deade cu sulița și-l lovì drept în inimă, iar altul degrab' îi tăiè capul. Și căzù trupul lui cel frumos ca un copaciu, pentru că nu știuse, nici se împrilegise sabia lui cea iute în mâna lui cea vitează.

Și-i rămase trupul gol, în pulbere aruncat. Că așà au lucrat pisma încă din începutul lumii, că, pisma au pierdut pre mulți bărbați făr' de vină, ca și acesta. Căci erà aju-

[1] 9 August 1601.

toriu creştinilor, şi stà tare, ca un viteaz bun, pentru ei, cât făcuse pre Turci de tremura' de frica lui. Iar diavolul, cel ce nu và binele neamului creştinesc, nu l-au lăsat. Ci iată că, cu meşteşugurile lui, au întrat prin inima celor răi, hicleani, până-l deaderă şi morţii. Şi rămaseră creştinii, şi mai vârtos Ţara-Românească, săraci de dânsul.

Pentru aceasta dar cade-se să blestemăm toţi creştinii pre neamul unguresc, mai vârtos căci sânt oameni răi şi hicleani încă din fealiul lor. Aşijderea şi pre Basta Giurgiu, căci au ascultat pre domnii ungureşti, de au ucis pre Mihai-Vodă, făr' de nicio vină. Unii ca acei să fie anaftema!

Adevăr, acel Basta încă şi-au luat plata dela Împăratul Rodolful, că l-au belit de viu [la] foale[1].

Precum scrie, că: «Cine sapă groapa altuia, el cade într'însa».

---

1 Nu e adevărat. Dar a murit sărac şi uitat.

C. Biruințile lui Radu-Vodă Șerban asupra Ungurilor [1603 și 1611].

(DUPĂ GHEORGHE ȘINCAI.)

[După o cronică ardeleană:] Moisi Secheli[1], după ce au văzut că nimica se va isprăvì cu Radul-Vodă, așà au trimis înainte pre cei mai viteazi ai săi împrotiva lui Gheorghie Raț[2], adecă 5.000 de călăreți, lângă carii mai era' și 400 de Tatari, carii au descălecat o milă departe de Brașău. În 11 Iulie [1603] pe Gheorghie Raț cu ai lui i-au spăriat protivnicii, orbeaște mergând asupra lor. Acolo, Mârza cel mare[3], cu 1000 de călăreți, au dat dosul, și la atâta au adus pe părteanii Împăratului, de ar fi pierdut toată bătaia, de nu s'ar fi tras îndărăpt și încunjurat cu cară, dintră care, dela prânz până seara, s'au bătut cu protivnicii.

Între aceaia, au sosit și Mârza cel mic cu 300 de călăreți întru ajutoriu ostașilor împărătești; ci târziu, pentru că se sfârșise bătaia. Fiindcă de acea dată protivnicii nimica au isprăvit asupra părteanilor împărătești, s'au depărtat de aceștea o milă de pământ, și au trimis la Moisi Secheli după ajutoriu, dară în zădar; pentru că nu le-au trimis, așteptând și el nou ajutoriu. Auzind părteanii împărătești că au trimis protivnicii după ajutoriu, ei încă s'au tras, în

---

[1] Domn ardelean, ridicat, după plecarea lui Sigismund Báthory, prin răscoală impotriva Împăratului.

[2] Fost căpitan al lui Mihai Viteazul.

[3] Mârza cel mare și cel mic erau alți căpitani ai lui Mihai.

13 Iulie, la trei ceasuri de dimineaţa, la Roşnio[1], care sat este departe de Braşău o milă, iară de Feldioară doao mile, unde s'au şi tăbărât. Protivnicii au gândit că ai noştri fug, şi s'au luat după dânşii; iară ai noştri s'au închis, cu carele ce avea', şi, bătându-se o zi şi o jumătate, au învins.

Perit-au în bătaia aceaia de spre partea protivnicilor 3.000, iară de spre partea celor împărăteşti s'au tăiat şi rănit numai ca la trei sute.

După bătaia aceasta, părteanii împărăteşti s'au tras la Terţburg[2], şi acolo au tăiat capetele lui Gheorghie Mico[3], carele au vândut pe Mihai-Vodă cel viteaz în anul 1600, trecând la Ciachi[4], şi lui Mihail Iteci, de le-au trimis la Radul-Vodă în Valahia, ca să-i facă inimă şi lui şi ostaşilor carii era' îndărăpt.

Într'aceaia, Moisi Secheli şi Becteş-Başa[5] au venit la Braşău cu 10.000 de ostaşi, şi, tăbărându-se la moara cea de hârtie, s'au închis şi el cu carele ce aveà. Avut-au Moisi Secheli cu sine tunuri mari 20 şi mai multe tunuri mai mici; din Braşău încă i-au dat multe unealte de războiu şi 2.000 de dărăbani[6]. Tătuşi, mare nădeajde aveà că se va puteà întâlnì şi vorbì cu Radul-Vodă despre pace; pentru că iarăşi necurmat âmbla' poştele dela unul la altul, şi Radul-Vodă şi trimisease la părteanii împărăteşti pe boiarii Constantin şi Dan Logofătul cel mic, să le spună cu gura ca să nu se bată cu protivnicii până ce nu va sosì şi dânsul.

Iară Sârbii[7], mâniindu-se pentru vorbele acealea, au prins pre acei doi boiari,şi atâta i-au bătut cu buzduganele, până când au murit din bătaia aceaia. Radului-Vodă încă i-au trimis cuvânt d'impreună cu ceialalţi ostaşi că ei nu vor ţineà cu

---

1 Râşnov.
2 Bran.
3 Un căpitan săcuiu.
4 Ştefan Csáky, fruntaş ungur al nobilimii ardelene.
5 Paşa de Timişoara.
6 Trabanţi.
7 Lefegii împotriva Domnului.

Turcii. Iară Mărirea Sa și boiarii vadă ce vor face, numai să nu se căiască după aceaia.

Dreptaceaia, Radul-Vodă, după vr'o câtevà zile, au venit la tabără; dară mai nainte Stanislav Craccher [1], Gheorghie Raț și Aloisie Radibrad [2] au vorbit cu ostașii ca, venind Radul-Vodă și boiarii, să nu le arunce cevà pentru ceale întâmplate, precum nici le-au aruncat. Fiindcă și Radul-Vodă, cât au sosit în tabără, aceaia au poftit dela hodnoșii [3] ca cealea trecute mai mult să nu le pomenească. Tătuș, Moisi Secheli iarăș au trimis pe Ștefan Halmaji, hodnojul Radului-Vodă, și pe doi oameni din Brașeu, cu cărți la stăpânul său, ca să facă pace, și Radul-Vodă acuma vreà să sloboadă solii înapoi, când Cràcher au prins de veaste și s'au înțeles cu Secuii ca să ceară afară dela Radul-Vodă pe Ștefan Halmagi, și, de nu-i va dà, să-l tragă afară cu putearea. Dară Radul-Vodă, prin căpitanul Attilio, au mulcomit pe Secui, și pe Ștefan Halmagi l-au ținut pitulat în cortul său.

După aceastea, Cracher, prin Secui și prin ceialalți ostași, la aceaia au adus pe Radul-Vodă, ca el încă să fie de față în bătaia ce erà să se țină cu Moisi Secheli. Și, așà, au venit toată oastea supt ocârmuirea Radului-Vodă, în 24 Iulie; carele apoi au orânduit toată tabăra după cum se cuvineà. Delì Marco, cu 1.000 de călăreți ai lui, și-au lăsat caii și s'au împreunat cu ceialalți pedestrași. După aceaia, toată tabăra s'au rugat lui Dumnezeu, și, strigànd de trei ori numele lui Isus Hristos, au mers asupra protivnicilor, pre carii i-au și învins (în 27 Iulie, din anul 1603, într'o Joi).

Perit-au în bătaia aceasta 6.000 de ostași, sau și mai mulți, d'impreună cu Moisi Secheli. Iară Tatarii, ca la 2.000, îndată au fugit, o parte cătră Valahia, alta cătră Moldova. Ci Secuii, cari nu putuse venì la tabără, pentru oastea lui Moisi Secheli, înțelegând biruința, pre toți i-au tăiat la

---

[2] Kracker, agent împărătesc.

[3] Și aceștia aveau rostul lui Kracker.

[4] Hotnogii, căpitani.

strâmtori şi la munţi. Becteş-Başa, cu mulţi Unguri, au scăpat cum au putut.

. . . .

[După o scrisoare:] Se zice că în 7 Iunie din anul 1611, au venit Radul-Vodă pre căi neîmblate de alţii, în Ardeal, cu 8.000 de ostaşi aleşi, căruia i-au ieşit înainte Batori[1], cu 32.000 de ostaşi, întrarmaţi cu armele cealea bătrâne ale Sibiianilor. Cu mare bucurie mergea' Ardeleanii la războiul acesta, tocma ca şi la o nuntă, şi s'au tăbărât în Ţara Bârsei, lângă Sân-Petru[2]. În 8 Iunie Radul s'au pogorât dela munţi la Braşău, şi oastea şi-o au împărţit în treizeci şi trei de şireaguri, iară trei mii le-au pus în leaş[3] la moara cea de hârtie. Au râs Batori de Radul.

Pre la 11 ceasuri au început bătaia, şi dandariul lui Batori, carele erà din 12.000 de ostaşi, au învins mai întâiu pe Români; 2.000 de Români s'au tăiat aci. Văzând biruinţa aceasta, Batori au strigat: «Kezünkbe adta Isten!» (În mâni ni i-au dat Dumnezeu!).

Drept aceaia, ostaşii lui s'au dat la pradă. Ce, văzând cei ce era' în leaş, au năvălit, şi aşa i-au frânt, de Batori au strigat: «Fus, ki futhatsz!» (Fugi, carele poţi fugì!). S'au omorât dintre Ardeleani 2.785, carii s'au astrucat într'un mormânt, afară de cei ce au perit în fugă; între carii au fost şi Ioan Imrefi, vânzătoriul şi urzitoriul a toată răutatea, carele s'au călcat în tină de ai săi, acolo, lângă Sân-Petru.

Radul, după ce au biruit, au descălecat, şi nu şie şi-au apropriat biruinţa, ci lui Dumnezeu au mulţămit pentru dânsa, căci au umilit pe Batori cel sumeţ. Şi, fiindcă mulţi din ostaşii lui era' răniţi, şi toţi osteniţi, mai încolo n'au gonit pre vrăjmaşii săi.

---

[1] Gavril Báthory, Domn ardelean, urmaş al lui Szekély: el atacase pe Radu-Vodă asupra Crăciunului din anul 1610, fără nicio îndreptăţire.

[2] Aproape de Braşov.

[3] Leaţ; cursă?

PARTEA a IV-a.

Dela Mihai Viteazul până la uciderea lui Constantin-Vodă Brâncoveanu.

CAP. I.

Venirea în Domnie a lui Matei Basarab[1].

(DIN CRONICA LUI STOICA LUDESCU.)

Leon Ștefan-Vodă venit-au dela Împărăție să fie Domn, și au început a-și întocmì țara cum se cade. Atuncea și Mateiu aveà dregătorie dela dânsul, Agă-Mare, și erà de moșie den satul Brâncoveanii, fecior Danciului Vornicul, care se trăgeà din neamul băsărăbesc. Datu-i-au Leon-Vodă județul Romanaților, ca să-l ție de birărie[2]. Deci, pentru multe biruri greale ce au fost asupra săracilor, neputând să mai biruiască, spartu-s'au toate judeațele de preste Olt, fugind care încătro au putut. Iar boiarii carii țineà judeațele pățià mare nevoie dela Domnie, că-i puneà să plătească judeațele cu sila[3]; și, ce avură, deaderă tot, și se îndatoriră pre la Turci și pre la balgii[4]. Că aprozii lui Leon-Vodă nu mai încetà dela casele lor tot pentru bani, și le luà treapede[5] câte treizeci, patruzeci de galbeni numai de odată.

---

1 *Lista Domnilor munteni dela Mihai Viteazul înainte:* Nicolae II Petrașcu, 1599-1600; Simion Movilă, 1600-1601, 1601-1602; Radu Șerban, 1602-1610, 1611; Radu Mihnea, 1601-1602, 1611, 1611-1616; Gavril Movilă, 1616; Alexandru Iliaș, 1616-1618; Gavril Movilă, 1618-1620; Radu Mihnea, 1620-1623; Alexandru Coconul, 1623-1627; Alexandru Iliaș, 1627-1629; Leon, 1629-1632; Radu, 1632.

2 Să culeagă pe răspunderea lui birul pentru Sultan, în seama Domniei.

3 Adecă să împlinească lipsurile.

4 Negustori de miere.

5 Ceia ce se dădeà pentru treapădul, venitul în grabă, ale celor ce aduceau porunci domnești. În Moldova se ziceà plata «ciubotelor» (rupte de dânșii).

Iar, când au fost la Octomvrie 17, anul 7138 [1630], văzând acei boiari că nu mai pot birui, se sculară toți de pribegiră în Țara Ungurească, trecând pre plaiul Vulcanului la Hațag. Însă boiarii, anume Mateiu Aga din Brâncoveani, și Aslan Vornicul, și Gorgan Spătariul, și Barbul Păharnicul Brădescul, și Mihai Spătariul, și Dumitru Slugiariul Filișanul, și Mitrea Vistiariul, și alți mulți boiari. Și toți locuiră la un loc, având mare cinste și socotință dela Racoți Gheorghie Craiul[1], și dela Groful, dela Zolomi David[2], și dela toți neamișii.

Iar Leon[-Vodă] trimise cărți la Mateiu-Aga și la alți pribeagi, cu jurământ ca să viie în țară; iar ei n'au vrut. Și iar mai trimise și al doilea rând, și al treilea rând; și tot n'au vrut să viie, că nu l-au crezut. Iar, deacă au venit părintele Teofil episcopul[3] și Hrizea Vornicul din solie, Leon-Vodă iar au mai trimis cărți cu jurământ, și a patra oară, cu Radu Logofătul din Deasa și cu Stanciul Postelnicul dela Deleaga, că să vie pribeagii la casele lor. Deci, când au fost la Târgul-Jâiului, ei se întâmpinară cu străjile pribeagilor, fiindu-le cap Barbul Păharnicul Brădescul și Mihai Spătariul Coțofeanul, și prinseră pre Radul Logofătul din Deasa, iar alții scăpară. Iar Mateiu Aga și cu alți boiari, cu oaste ungurească și mulți Roșii[4] de preste Olt, ei încă veniă pre urma străjilor, pre plaiul Vâlcanului, pân' au trecut aici în țară.

Atuncea Leon-Vodă, prinzând de veaste, trimise pre Mihul Vel Spătariu, cu oști, străji, și, când fù la sat la Ungureani, întâmpinară-se cu ei, și se loviră străjile de față, și fù biruit Mihul Spătariul, cât de abiă scăpă și el.

Iar Leon-Vodă, deacă înțelease de această veaste rea, în-

1 Domnul ardelean.
2 Contele David Zólyomi, unul din sfetnicii lui Rákóczy.
3 De Râmnic.
4 Oaste de țerani cu pământuri date lor de Domni. De aici se zice până azi: Roșii-de-Vede, odată satul Roșilor ce păziau la râul Vede, împotriva Turcilor din Nicopol și Turnu.

MATEI BASARAB

dată trimise pre Doamnă-sa la Giurgiu, împreună cu toate jupâneasele boiarilor. Iar, când au fost la Avgust 21, anul 7139 [1631], ieşit-au şi Leon-Vodă cu oştile în tâmpinarea lui Mateiu Aga; şi mearse pân' la sat la Prisiceani. Acolo făcură svat mare cu boiarii şi cu slujitorii, şi deade dorobanţilor lefi, şi iar se întoarse îndărăt la Scaun, tăbărându-se cu toate oştile din jos de mănăstirea lui Pană [Dan?] Vistiariul, lângă drumul Giurgiului. Şi, viind pribeagii, tare se loviră unii cu alţii, de-asupra viilor, din jos de mănăstirea lui Mihai-Vodă. Şi fù izbânda lui Leon-Vodă.

Perit-au mulţi oameni de tot fealiul; prins-au şi pre Preda Brâncoveanul, nepot lui Mateiu Aga, şi pre Radul Logofăt de Deasa, şi şi-au răscumpărat viaţa cu bani dela Leon-Vodă. Tăiat-au şi pre Adam Banul[1] acolo în tabără, şi pre Preda Floricoiul din Greci[2], şi au înţepat pre Nusa (?) Armaşul, şi au trimis la Împărăţie patruzeci de Unguri. Făcut-au Leon-Vodă şi o movilă mare lângă drum[3]. Într'acel războiu împuşcat-au pre Voicina, cap de Sârbi, într'o coapsă.

Iar Mateiu Aga, şi Teodosie Spătariul, şi Gorgan Spătariul, şi Mihai Spătariul, şi Dumitru Slugiariul, şi Barbul Păharnicul, şi Petru Slugiariul, şi cu alţi boiari câţi au scăpat dela războiu, ei au fugit şi s'au închis la mănăstirea den Tismana, şi au şezut acolo zece zile. Iar Leon-Vodă îndată au trimis după ei pre cumnatu-său, Boul Banul, şi Nedelco Boteanul, cu oşti, ca să ajungă pre Mateiu Aga. Şi, fiind ei închişi acolo la Tismana, acolo i-au ajuns. Şi s'au bătut cu ei trei zile, şi nimic nu le-au putut strică. Deci, întorcându-se oştile înapoi, prădat-au ţara despre acea parte cum au fost mai rău.

Iar Mateiu Aga, văzând că s'au dus oştile, au ieşit din mănăstire, şi au mers în Isvarna, la casa Spătariu Stoicăi, Povăţuindu-i el, i-au suit la munte. Iar Leon-Vodă şi a doaua oară trimise oşti, cu Gheorma Căpitanul, ca să prinză

---

1 Nepotul lui Petru Şchiopul.
2 Preda Greceanu ţineà pe Florica, fata lui Mihai Viteazul.
3 Unde e azi biserica Slobozia: crucea s'a păstrat.

pre Mateiu Aga; şi nimica nu i-au putut strică. Ci, întorcându-se oştile, iar au jăhuit şi au prădat ţara de preste Olt foarte rău.

Iară, pre aceaia vreame fiind pre marginea Dunării ispravnic un Paşă, ce-l chemă Abaza-Paşa, înţelegând acesta pentru această săracă de ţară cum o au spart Domnii străini cu Grecii ţarigrădeani, făcut-au svat ca să aducă pre Mateiu Aga dela Ardeal, să-l facă Domn ţerii, că dela dânsul vor aveà săracii pace şi odihnă. Şi îndată au trimis la el pre popa Ignatie Sârbul[1] den Necopoie, ca să viie să fie Domn ţerii, cu voia Paşii. Şi s'au împreunat cu el la Făgăraş.
Iar Leon-Vodă încă au fost trimis pre părintele Vlădica[2] Grigorie, şi Ivaşco Vornicul, şi Grigorie Comisul, cu cărţi şi cu jurământ mare, la Craiul Racoţi, şi la Mateiu Aga, şi la alţi boiari, ca să viie la casele lor. Deci atuncea o seamă de boiari, anume Filişanul, şi Coţofeanul, şi Brădescul, şi Petru Slugiariul, şi Barbul dela Poiană, şi Ionaşco dela Gaia, ei au venit de s'au închinat la Leon-Vodă, şi au dat tuturor plăşi[3], şi i-au boierit. După dânşii au venit şi Aslan Vornicul, de l-au făcut Ban-Mare la Craiova.

Iar, când au fost la Iulie 21, anul 7140 [1632], venit-au dela Poartă de au luat Domnia lui Leon-Vodă, şi îndată au purces de s'au dus la Ţarigrad.
Şi au domnit [Leon-Vodă] ani doi şi jumătate fără opt zile.

Iar boiarii de aicea îndată trimiseră la Mateiu Aga cărţi, cu Drăguşin, sluga lui, dându-i ştire de mazilia lui Leon-Vodă, ca să-şi viie la casa lui cu bună pace.
Deci Mateiu Aga, înţelegând de aceasta, dat-au mulţămită lui Dumnezeu, şi, fiind supărat de străinătate, socotit-au să viie în ţară. Iar, mai nainte de această veaste cu cinci zile,

1 Bulgarul, apoi episcop de Râmnic şi Mitropolit.
2 Mitropolitul.
3 De cules birul.

fost-au trimis pre cumnatu-său, Gorgan Spătariul, la Alexandru-Vodă Iliaş, Domnul Moldovei, ca să-i facă pace; şi acolo fù omoràt de el.

Iar Mateiu Aga încă şi-au luat zioa-bună dela Craiul Racoţi, şi dela toţi domnii şi neamişii, şi au purces să viie aici în ţară. Iar Craiul, pentru multă slujbă dreaptă ce i-au făcut când au venit Neamţii asupra lui la Tocaia[1], n'au vrut să-l lase să viie făr' de oameni, ci au ales pre Vaidabun[2], cap, cu o seamă de oşti, de au petrecut pre Mateiu Aga au mare cinste, purcegând dela Cavaransebeş[3], Avgust 2. Fostu-i-au conacul la sat la Cornu, pre locul turcesc. Acolo i-au ieşit înainte Beiul dela Ruşava cu poclon; şi i-au dat bani împrumut, câţi au pohtit, ca să-i fie de cheltuială. De acolo au trecut muntele aicea în ţară, pre plaiul Drinovului, şi au tăbăràt în siliştea Prestinii, ca să-şi viie la casa lui cu bună pace.

Iar dela Împărăţie au fost dat Domnia Radului-Vodă, fiiul lui Alexandru-Vodă, ca să fie Domn în Ţara-Românească; iar tată-său erà Domn în Moldova.

Iar Mateiu Aga, trecând muntele aici în ţară, prinzând de veaste boiarii, şi Roşii, şi toată ţara, câţi erà preste Olt, ei toţi se strânseră, şi merseră de se întâmpinară cu Mateiu Aga. Şi făcură mare svat, socotind cum este ţara perită şi mâncată de străini, şi mai vârtos de Greci, şi cum nu vor mai puteà aşteptà pre Radul-Vodă cu atâta datorie de multă, ca să-i mai mânânce şi să-i prade, ca şi mai nainte. Au rugat toţi pre Dumnezeu, şi au luat pre Mateiu Aga cu sila, neajuns la casa lui, de l-au dus la Mehmet Abaza-Paşa, la cetatea din Necopoie. Şi, după ce s'au împreunat Mateiu Aga cu dânsul, numai decât l-au îmbrăcat cu caftan[4], şi de acolo i s'au înălţat numele de Domnie, şi au început a scrie cărţi prin ţară: «Io Mateiu Basarab

[1] Tokaj.
[2] Voevodul Bunea.
[3] Caransebeş.
[4] Veşmânt de cinste.

Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn Țerii-Româneşti». Şi-i deade Paşa surlari, ca unui Domn, şi Turci şi beşlii[1] ajutoriu. Luându-şi ziua-bună dela Paşa, au purces dela Dunăre, Septemvrie 17, şi au întrat în Scaun în Bucureşti, Septemvrie 20, anul 7141 [1632].

Iar boiarii ţerii, Nicola Vistiariul, şi Hrizea Vornicul, şi Papa Logofătul, şi Nicola Catargiul, şi Dumitru Dudescul, şi Neagul Aga[2], şi alţi boiari mulţi, n'au vrut să aştepte pre Mateiu-Vodă, ci s'au dus la Alexandru-Vodă, în Moldova, ca să viie cu fiiu-său, Radul-Vodă, aicea în ţară. Iar el n'au venit cu steagul pre unde vin Domnii, ci au trecut Dunărea pre la Oblucită[3]. Iar boiarii ţerii încă au fost tăbărât la Râmna, ca să coprinză slujitorii cu lefi.

Mateiu-Vodă, încă înţelegând, au trimis străji înaintea lor la Buzău, cu Mihai Coţofeanul şi Radul den Deasa. Iar boiarii, deaca înţeleseră de aceasta, ei iar se întoarseră la Moldova, foarte înspăimântaţi, şi se împreunară cu Radul-Vodă, în malul Siretiului, la Movilă, şi numai decât deaderă ştire lui Alexandru-Vodă. După aceia, ei se svătuiră, şi aleaseră pre Calotă Cluciariul[4] şi pre Andrei Vornicul, de i-au trimis cu cărţi la slujitori[5], ca să se închine la Radul-Vodă. Iar ei n'au vrut niciunul, ci încă i-au prins, de i-au dus la Mateiu-Vodă. Şi n'au avut nicio nevoie, ci încă i-au trimis iar cu cărţi înapoi la boiari, ca să se lase de ce s'au apucat, şi să viie cineşi la casa lui cu pace. Iar ei n'au vrut; ci încă au trimis de au adus şi Tatari. Şi au purces cu Radul-Vodă, cu oaste grea: Moldoveani, Seimeani, cu steag împărătesc, cu Schimni-Ciauşu[6], ca să viie să scoaţă pre Mateiu-Vodă din Scaun, făcând multă peire şi robiciune ţerii.

Iar Mateiu-Vodă, deaca înţelease că-i vin asupră, îndată-şi

1 Jandarmi turci.
2 Candidat la Domnie.
3 Isaccea.
4 Aveà grija mesei domneştì.
5 Ostaşi aşezaţi prin sate.
6 Ceauşul care aduceà pe cinevà în Scaun.

strânse oştile, şi puse tabăra pre marginea oraşului de spre Dudeşti, şi tocmì pre fieşcare la ceata lui. Iar Radul-Vodă încă au fost tăbărât, cu oastea lui şi cu boiarii ţerii, la pod la Obileşti, la Çolintina, din jos de mănăstirea lui Dan Vornicul[1].

Deaci, când au fost la Octomvrie 25[=27], Sâmbătă, lovitu-s'au străjile din jos de mănăstirea Plumbuitei, şi fură foarte rău înfrânţi. Iar a doua zi, Duminecă, lovitu-s'au toţi de faţă. Iar capetele oştilor lui Mateiu-Vodă pre călăraşi erà Tudosie Spătariul, fiiul lui Vintilă Vornicul, şi Gheorghie Spătariul, fiiul lui Lupu Logofătul; iar pre Roşii erà Ivaşco Vornicul Băleanul şi Barbul Paharnicul Brădescul; iar pre dorobanţi Oprea Aga şi Lupul Căpitanul. Şi hasna[2] lui Mateiu-Vodă au fost Arhanghelul Mihail, iar hasna Radului-Vodă au fost Orac-Mârzea, capul Tatarilor.

Fost-au războiu mare, de dimineaţa până seara. Făcut-au Tatarii mare năvală în multe rânduri, cât se amestecà unii cu alţii, bătându-se tot cu sabiile goale, şi nimica nu putură folosì. Ci, când fù îndeseară, au dat Dumnezeu de au fost izbânda lui Mateiu-Vodă. Iar Radul-Vodă au dat dosul, fugind cu mare spaimă şi cu capul gol. Şi multe trupuri au căzut jos de sabie. Atunci au perit şi Nicola Vistiariul şi Papa Logofătul dela Greci; iar Hrizea Vornicul şi Mihul Spătariul, şi Catargiul, şi Vasilache Aga, şi Dudescul Vistiariul, aceştia au scăpat cu Radul-Vodă la Moldova; iar pre alţi boiari pre toţi i-au trimis vii. Pre Turci încă nu i-au bântuit nimica, ci au venit, cu steagul împărătesc, de s'au închinat la Mateiu-Vodă.

Făcutu-s'au din trupurile acelora o movilă mare, în marginea oraşului de spre Dudeşti, ca să se pomenească.

Iar Mateiu-Vodă încă s'au întors în oraş, la Scaunul lui, dând laudă mare lui Dumnezeu pentru căci l-au izbăvit de vrăjmaşii lui şi ai ţerii.

Iar, când fù la Noiemvrie în 15 zile, fù chemat Mateiu-

[1] Mărcuţa.
[2] Parola.

Vodă de Abaza-Pașa la Ruși, de și-au tocmit lucrurile lui și ale țerii; și iar s'au înturnat înapoi, de au mers în Scaun în București.

Iar, când au fost la Dechemvrie 15 zile, venit-au un Capegiu[1] dela Poartă cu atișerif[2] împărătesc, de au dat lui Mateiu-Vodă steagul Radului-Vodă, ce s'au fost luat dela războiu, ca să-l stăpânească el.

Iar, când au fost la Dechemvrie 16 zile, purces-au Mateiu-Vodă la Împărăție, cu Suliman-Aga imbrihorul[3], și mulți boiari mari și mici, și părintele Vlădica Grigorie, și Teofil episcopul, și Roșii, și călărașii, și dorobanții, și popii; și au mers pre la Abaza-Pașa. Iar Doamna Elena a lui Mateiu-Vodă venit-au în Scaun în București, Marți, Dechemvrie 18 zile.

Iar Mateiu-Vodă s'au dus la Împărăție: sosit-au la Țarigrad Ghenarie în 5, și au descălecat la Saraiul Moldovei, și într'aceiași zi au mers la Viziriul, de l-au îmbrăcat cu caftan, și s'au întors iar la Saraiu. Și tot acolo au șezut din Ghenarie 5 zile până s'au umplut zile 20, și niciun răspuns nu s'au mai dat; și erà cu multă grijă.

Iar Curt-Celebì Grecul tot au umblat pre ascuns la Viziriul, și s'au ispitit în multe chipuri, și au adus la Viziriul Greci, Greace, Turcoaice, de au pârât cum le-au perit bărbații, frații și feciorii la războiul lui Mateiu-Vodă. Și nimic n'au folosit.

Iar, când au fost la Ghenarie 20, venit-au și boiarii pribeagi dela Moldova în Țarigrad, anume: Dumitru Dudescul, Vasilache Aga, Mitrea Pitariul, și trei slugi ale Hrizii Vornicul: Danciul Logofătul, și Radul Vătaful, și Damaschin Logofătul, și cu Moldoveanii trimiși de Alexandru Iliaș, cu o carte de pâră, care o au dat în mâna Împăratului, făcând pâră boiarii pribeagi cum au fost mai greu

---

1 Portar.

2 Poruncă.

3 Comisul, îngrijitorul grajdurilor împărătești.

şi mai cu strâmbătate. Iar Sultan Murat [al IV-lea], Împăratul turcesc, nimica pâra lor nu o au băgat în seamă, ci i-au trimis la Viziriul, să steà de faţă.

Când au fost la Ghenarie 27 [1633], stătut-au Mateiu-Vodă cu dânşii de faţă, şi multă pâră şi gâlceavă s'au făcut întru ei, cât numai Dumnezeu le-au potolit toate. Iar, când au fost a doua zi, mers-au boiarii lui Mateiu-Vodă la Divanul împărătesc, şi au făcut jalbă mare pentru Greaci, cum au spart grădina Împăratului cu jahurile şi cu toate răutăţile,—că ieau tot ce găsesc,—până ce s'au pustiit ţara. Atuncea n'au cutezat să se ivească nici Grec, nici pribeag, nici Moldovean, ci au şezut tot ascunşi prin găuri. Şi, fiind mila lui Dumnezeu pre capul lui Mateiu-Vodă şi al ţerii, numai decât au poruncit Împăratul ca să fie Mateiu-Vodă Domn Ţerii-Româneşti, şi au ieşit din Divan cu mare cinste.

Iar, când au fost la Fevruarie în 3, mers-au de au sărutat şi mâna Împăratului, şi l-au îmbrăcat cu caftan, şi pre toţi boiarii câţi au fost cu el, şi i-au dat steag de Domnie noauă, şi au ieşit foarte cu oaste mare, şi l-au petrecut cu alaiu până la Saraiu,—cum nu s'au mai petrecut niciun Domn. Atuncea toţi boiarii pribeagi s'au închinat la el. Şi au purces Mateiu-Vodă dela Ţarigrad, Fevruarie 18, şi au intrat în Scaun în Bucureşti, Duminecă, Martie 10 zile. Şi au fost mare bucurie şi veselie la toată ţara, dela mare până la mic, şi mulţămià lui Dumnezeu de Domn bun, şi milostiv, şi creştin, şi i-au izbăvit de răii vrăjmaşi greci.

Iar, când au fost la Avgust 28, anul 7141 [1633], purces-au Mateiu-Vodă cu Abaza-Paşa în oaste la Ţara Leşească, şi s'au împreunat cu Paşa la Galaţi, Septemvrie 10, anul 7142 [1633]. Aşijderea şi Moisi-Vodă [Movilă], Domnul Moldovei, încă au mers cu oştile lui, şi Bugiacul tot[1]. Şi au trecut oştile Nistrul, şi au dat războiu cu Leaşii la Cameniţă toată zioa, şi nimica nu le-au putut strică, ci s'au înturnat iar la tabără. A doua zi s'au mutat Abaza-Paşa cu tabăra

[1] Tatarii de acolo.

mai jos, de au bătut un coşteiu[2], Studeniţă, şi au luat de acolo mulţi robi, şi s'au întors înapoi fieştecare la ţara lui. Mateiu-Vodă încă au sosit în Scaun în Bucureşti, Noiemvrie în 6 zile.

Şi, în Domnia lui, arătat-au multă milostenie pre la creştini. şi au făcut multe mănăstiri şi bisearici: mănăstirea dela Câmpulung, cea surpată, a Negrului-Vodă, o au făcut din temeiu, şi o bisearică în Piteşti, şi o mănăstire la Slobozia-lui-Ienache, şi o bisearică la pod la Călugăreani, şi mănăstirea dela Căldăruşani, şi o bisearică la Gherghiţă, şi preste Olt la Sadova o mănăstire, şi la Gura-Motrului o mănăstire, şi la Bisearica-de-un-lemn o mănăstire, şi mănăstirea dela Arnota; la Craiova, bisearica cea domnească, şi o bisearică şi casă la Caracal; şi la Brâncoveani o mănăstire, şi o mănăstire la Negoieşti, pre apa Argeşului, şi la Plătăreşti o mănăstire, şi la Brebi o mănăstire; la Târşor o bisearică, la Ploieşti alta, la Măxineani lângă Siret o mănăstire; episcopia dela Buzău.

Şi s'au îndemnat Mateiu-Vodă de au făcut cetatea din Târgovişte de iznoavă, anul 7153 [1644-5]. Şi alte multe milostenii şi bunătăţi au făcut, aicea în ţară, şi la Svântul Ierusalim, şi la Svântul Munte, şi într'alte părţi. Şi au dăruit multe mănăstiri, şi le-au înoit. Şi ţara lui, cu mare, cu mic, se bucură şi dă laudă lui Dumnezeu, pentru Domn bun,— că aveà pace şi odihnă de spre toate părţile, şi fieştecare aveà hrană den destul [† 1654].

---

2 Castel, după ungureşte.

CAP. II.

Venirea în Domnie a lui Vasile-Vodă Lupu [1634] [1]

(din Miron Costin.)

Cum au venit veste de Domnia lui Alexandru-Vodă [Iliaș] la boieri, mare mâhniciune în toată Curtea, mai ales la boieri, știindu-i hirea cu toții, acelui Domn. Ce au făcut sfat cu toții, și îndată au purces fruntea toată den boieri la Țarigrad, cu jalbă la Împărăție, pentru greul ce petreceà țara de Domnii neștiutori rânduielii: Lupul Vasilie Vornicul, ce au fost mai pre urmă și Domn, Cehan Vornicul, Savin Hatmanul, Costin Postelnicul, Ureche Spătariul, Buhuș Vistiernicul, Furtună Comisul, Bașotă Logofătul și alți boieri, cu numărul până la 80 de capete numai den boieri, fără alte căpitenii de țară. Și au purces cu toții la Țarigrad. Ghenghea Logofătul și Ienachi Postelnicul au rămas Caimacami la Scaun.

Nepurces den Țarigrad au apucat boierii pre Alexandru-Vodă, cu Domnia, că oblicise el de boieri că vin cu pâră,

1 *Lista Domnilor Moldoveni dela Petru Șchiopul înainte*: Aron Tiranul, 1592-1595; Ștefan VIII, Răzvan, 1595; Ieremia Movilă, 1595-1606; Simion Movilă, 1606-1607; Mihail (Mihăilaș) Movilă, 1607; Constantin Movilă, 1607-1611; Ștefan IX, Tomșa, 1611-1615; Alexandru V, Movilă, 1615-1616; Radu Mihnea, 1616-1619; Gașpar Gratiani, 1619-1620; Alexandru VI, Iliaș, 1620-1621; Ștefan IX, Tomșa, 1621-1623; Radu Mihnea, 1623; Miron Barnovschi Movilă, 1626-1629; Alexandru VII, Coconul, 1629-1630; Moise Movilă, 1630-1631; Alexandru VI, 1631-1633; Miron Barnovschi, 1633; Moise Movilă, 1633-1634.

cum nice într'un chip nu-l primește țara. Și au trimis naintea boierilor Alexandru-Vodă pre Batiște Veveli și cu ceauși[1]: Batiște să le grăiască bine, iar ceaușii să-i tragă pre boieri ca să se sparie,—fără știrea Vizirului fiind aceasta. Și, văzând ceaușii atâtea capite, nu s'au cutezat a facere silă; și încă pre Batiște l-au suduit foarte tare, ales Cehan Vornicul.

Iară la Curțile Împăraților multe răutăți pot să se facă peste știrea celor mari. Așà s'a prilejit și boierilor celor ce mersese, tuturor. Până a ajungere ei la Vizirul, au venit într'o noapte, poate hì cu știrea chihaei[2] Vizirului, carii mult pot fără știre, și au legat pre câțivà den boieri, ce erau mai capite, și i-au ținut pren ieșitori închiși, peste știrea Vizirului; și numai ce au căutat boierilor a facere tocmală cu Alexandru-Vodă și legături. Se mai ispitiseră boierii, după ce au ieșit den opreală, să meargă la Vizirul, și erà gata lucrul acela; numai s'a tâmplat perirea Vizirului. Pre uliță mergând dela săraiurile Împărătești la săraiurile sale, l-au ucis Ienicerii cu pietre.

Ce numai au căutat boierii a primire pre Alexandru-Vodă; și au mers la Patriarșie[3], și au făcut giurământuri: boierii, lui Alexandru-Vodă, și Alexandru-Vodă, boierilor. Și așà au purces den Țarigrad spre țară.

Dacă s'au așezat Alexandru-Vodă la Scaun (lupul păru-l schimbă, nu hirea), tot pre acea cale ca și la Domnia d'intâiu au purces lucrurile. Ce cărpiau boierii cum puteau trebile țerii; iară Domnia mai mult își petreceà cu Batiște Veveli.

În Țara-Muntenească pre atunci se rădicase Muntenii pre Domnul lor, Leon-Vodă, pentru mari desfătăciuni ce erau într'acela Domn; și dentru toate capitele Țerii-Muntenești erà Matei-Vodă; și de atunceși au stătut el la Domnia Țerii-Muntenești. Pre acele vremi, a' celor amestecături, scosăse Alexandru-Vodă Domnia feciorului său, Radului-Vodă, în

1 Aprozii Porții turcești.
2 Locțiitorului, vechilului.
3 În Constantinopol.

Țara-Muntenească, tot în anul d'intâiu a' Domniei sale. După ce au venit steagul dela Împărăție a' feciorului său de Domnie, l-au pornit să meargă în Țara-Muntenească, și cu câtevà gloate den țară. Ce i-au eșit Mateiu-Vodă, Domnul muntenesc, înainte, și abiè au scăpat și singur Radu-Vodă, cu sprijineala unora den Moldoveni, ce s'au ales pre lângă dânsul.

Nice într'un chip să amistuiască Alexandru-Vodă fapta boierilor n'au putut ce făcuse cu venirea împotriva lui la Țarigrad, și nice boierilor, nice într'un chip, lucrurile ce erau foarte proaste, la toate trebile, nu le plăceau. Și, dentru acestea adăogându-se necredința și prepusul den zi în zi, așezase în gàndul său Alexandru-Vodă numai să omoare pre o seamă de boieri, ales pre Vasilie Lupul Vornicul, și pre Cehan Vornicul, și pre Savin Hatmanul, și pre Buhuș Vistiernicul, și pre Ureche Spătariul. Costin[1] era mazil la țară; ce, ori să-l tragă în partea sa Alexandru-Vodă, ori alt gând aveà, îl chemaseră la Curte, și-i dară Hătmănia. Ce, văzând Costin lucrul îngroșet între Domnie și între Sfat, de gânduri spurcate și foarte rele, și-au luat zioa-bună pre càtevà zile, și au ieșit la țară. Iară celorlalți boieri toate gândurile lui Alexandru-Vodă au descoperit Constantin Aseni, om de casa lui Alexandru-Vodă, cum că în zioa de Paște erà să-i omoare, cu sfatul lui Batiște. Deci și boierii îmblau toți cu paza vieței.

Văzând boierii cu adevărat urzită peirea lor de Alexandru-Vodă, — ca cel ce se îneacă, se apucă de sabie cu mâna goală —, s'au vorovit cu toții, și au dat știre țerii. Care, herbând în greutăți și în netocmele, pre lesne s'au pornit, și nu numai Curtea, ce și țerănimea; și atâta mulțime s'au strâns den toate părțile, cât nu încăpeau în târg, ce împluse locul pe supt Miroslava[2] pretutinderea, strigând pre Greci de pren toate ulițele.

Vasilie Lupul Vornicul erà cap tuturor lucrurilor acestora.

---

1 Tatăl scriitorului.

2 Lângă Iași.

Dacă au năbuşit ţara, au mers de au spus Domniei aeve, cum s'au rădicat ţara şi strigă pre Greci. Au răspuns Alexandru-Vodă: «dacă se rădică pre Greci, pre mine se rădică». Şi, văzând atâta mulţime, nu s'au apucat de nimică,— numai de grijă să hălăduiască cu casa, de gloate.

Au mers boierii cu toţii la Curte; şi, la purcesul Domniei, să nu să hie pus cu toţii să oprească desfrânata prostime, poznă mare, şi abiè în vre-o ţară de s'ar hi întâmplat! Ce tot pre lângă Domnie au mers boierii, oprind şi domolind ţerănimea; iară mai nu erà putere nice la boieri a oprire grosimea ţerănimii pornită. Ce şi pre Vasilie Vornicul, anume *că* este şi el unul den Greci, au zvârlit unul cu un os, şi l-a lovit în cap,— de care lovitură au fost rănit multă vreme Vasilie Vornicul.

O, nestătătoare şi niceodată încredinţate lucrurile lumii! Cum vrâstează toate, şi turbură, şi face lucruri împrotivă, când cu cale este a hire frică celor mai mici de cei mai mari; iară cursul lumii aduce de multe ori de este grijă celui mai mare de cei mai mici. Fericiţi sânt Craii, Împăraţii şi Domnii cari domnesc aşà, să nu le hie de cei mai mici nice odată silă!

Un Craiu de Englitera, de câte ori se îmbrăcà dimineţele, de atâtea ori îşi ziceà singur şie: «Adu-ţi aminte că a multe gloate eşti stăpân». Domnii cei buni şi direpţi fără grijă şi desfătat domnesc; iară cei răi, tot cu sială.

Deacă au ajuns Domnia în şesul Bahluiului, aproape de mănăstirea Balicăi, tot locul erà plin de oameni; nu se vedea nicăiurea şesul deşert. Strigau: «Dă-ni Doamne pre Greci!». Unii băicăiau, alţii jăcuiau; şi acolo au strigat pre Batişte să-l deà, care erà tot aproape de Alexandru-Vodă, văzând strigare pe sine. Ce nu stară Domnia de grija lui Batişte, ce stară de grija sa; şi numai ce i-au zis să se depărteze de lângă dânsul, şi aşa l-au apucat şi dat pre mâna ţeranilor. Nespusă vrăjmăşie a prostimii! Şi aşà fără de nice o milă, de viu, cu topoare l-au făcut fărâme. Şi până într'atâta s'au amestecat unii, anume Bosie Lăpuşneanul,

cât nice mantaua den spinarea lui Vodă n'au hălăduit,— că era bură de ploaie.

De grija țeranimii, ce erà peste tot locul, să nu între Alexandru-Vodă îndată în pădure, — și boierii încă așa socotise, să se mai depărteze de gloate, la loc deschis, fără pădure —, a pornit pe drumul Braniștei în gios, pre lângă Bahluiu, puind și siimeni[1], cu sănețe[2], gata pre lângă dânsul. Iară, dacă s'au întors boierii, au intrat îngrijire ca să nu se îndirepteze Alexandru-Vodă den Braniște spre Bugeac[3]; și îndată au ales o seamă de boieri, cu Buhuș Vistiernicul, și au trimis după Alexandru-Vodă, să-i îndirepteze calea dela Huși spre Bârlad.

Mai mare spaimă decât întâiu au avut Alexandru-Vodă, dacă au văzut gloată iar viind după sine, și în Braniște. Și-l lăsase și siimenii, și copiii den casă toți. Și, dacă s'au apropiet boierii, le-au zis Alexandru-Vodă : «mă rog pentru fiiul mieu, Radul-Vodă, să-l lăsați viu». Au zis Buhuș Vistiernicul, să n'aibă nice o grijă ; să nu gândească Măria Sa că au venit cu rău ; numai, țara poftește pre Măria Sa să meargă pren Bârlad spre Galați, să nu aducă vr'un rău asupra țerii cu Tatarii. Și i-au giurat să n'aibă nice o grijă. Și așà au primit Alexandru-Vodă, pre unde va hi voia țerii, pre acolo va merge. Și au purces spre calea Bârladului ; și au așezat siimenii și pre copiii cei den casă, carii îl părăsise, iar pre lângă Alexandru-Vodă, dându-i și den boieri petrecători până la margine, la Galați.

La Tecuci, au ieșit Costin Postelnicul, dela Putna, înainte-i, și l-au petrecut cu cinste și cu conace până în Galați, plecându-se ca să vie la împăcăciune cu boierii, și iar să și hie Domn în Scaun, luând Costin Postelnicul asupra sa acea grijă. Ce n'au vrut să primască nice cum Alexandru-Vodă. Deacii au trecut Dunărea pre la Galați, și au mers cu pace spre Împărăție.

---

1 Oaste cu plată, întâiu de Sârbi.

2 Puști.

3 Unde erau Tatari.

Mântuındu-se boierii şi ţara de Alexandru-Vodă, au stătut cu toţii după alesul[1] Domnului nou. Strigau cu toţii: «Să ne hie Domn Lupul Vasilie Vornicul!». Însă îi dau şi legături cu tocmală, ce va luà den ţară: ce s'are legà pentru dări atunci, la acel ales, iară mai mult să nu ia den ţară. Ce, acele legături văzând Lupul Vasilie Vornicul, ori că vedeà pre oarecâţi den capete că trag spre Barnovschi-Vodă, n'au primit Domnia într'acea dată, şi au stătut şi el la sfatul acela, să se trimiţă în Ţara Leşească, la [Miron] Barnovschi-Vodă, să vie iar la Scaunul ţerii.

Ce nu erà să treacă pre Barnovschi-Vodă, şi sfârşirea zilelor trage cu de-a-sila pre om. Cât au sosit boierii la Ustia, în Ţara Leşească, unde erà Barnovschi-Vodă, cu veste că ţara îl pofteşte iar la Domnie, cu mare bucurie au primit vestea aceia.

Neştiutor gândul omenesc singur de sine la ce merge şi la ce tâmplări apoi soseşte! Îndată au dat ştire şi la Craiu şi la Domnii de Ţara Leşească, poftind voie să meargă la Scaunul ţerii cei de moşie[2]; şi îndată s'au gătit den Ustia, şi au purces spre ţară; şi la margine îl aşteptau boierii şi slujitorii cu mare bucurie.

Mai nainte de purcesul lui Barnovschi den Ustia, un Leav, megieş de ai lui, totdeauna îl sfătuià să nu meargă, să nu-şi deie viaţa fără grijă pe viaţă cu grijă şi cu cumpănă, arătându-i lunecoase lucrurile Domniei den Moldova supt Împărăţie păgână; şi ce i-ar lipsì, fiind ca şi un Domn în ţara lor, fără griji, cu târguri şi cu sate? Iară Barnovschi-Vodă să hie zis Leavului: «Dulce este Domnia den Moldova». Iară Leavul, cătră dânsul: «Iară şi obezile turceşti încă sânt grele». Apoi aşà au ieşit cuvintele Leavului, cum au zis.

Cum au sosit Barnovschi-Vodă den Ţara Leşească în Iaşi, cu bucuria tuturor, au stătut după gătirea de calea Ţari-

1 Alegerea.
2 Moştenire.

VASILE LUPU

gradului; că nu erà alt mijloc, ce numai să meargă la Impărăție, să ia de acolo' Domnia după sărutatul poalei împărătești. Sfătuiau mulți în multe chipuri; și s'au cercat și la Abaza-Pașa de Silistra; ce n'au aflat alt mijloc, numai de mers în Țarigrad. Și atunceași s'au tâmplat de au chemat Împărăția și pre Mateiu-Vodă den Țara Muntenească la sărutatul poalei Împărăției,—și după câtevà fapte, și a' lui Mateiu-Vodă împrotiva Împărăției, cu scosul lui Leon-Vodă, și apoi a Radului-Vodă, feciorul lui Alexandru-Vodă, iară tot mai ușoare lucrurile lui Mateiu-Vodă, că nu ieșise într'altă țară, cum au ieșit Barnovschi-Vodă supt ascultarea altui stăpân, Craiului Leșesc.

Deci, pentru să aducă Turcii mai lesne pre Barnovschi-Vodă la mâna lor, pre Mateiu-Vodă l-au pornit fără zăbavă cu steag de Domnie în Țara-Muntenească; iară Barnovschi-Vodă n'au hălăduit de peire, precum vei aflà scris la rândul său.

Purces-au Barnovschi-Vodă cu mulțime de boieri și fruntea Curții, preuți și călugări, cu un gând și cu un glas cu toții, să se roage Împărăției să le deie Domn pre Barnovschi-Vodă. Între carii erà și Lupul Vasile Vornicul. Ce, văzând că mulți sfătuiau pre Barnovschi-Vodă să omoare pre Lupul, știind amestecăturile lui, și, mergând Barnovschi-Vodă pre la Mateiu-Vodă pren București, au stătut Lupul Vasile Vornicul, văzând că-i este a mergere pre la Mateiu-Vodă,—care știind den Țarigrad toate îmbletele lui,—au nevoit cu toate mijloacele să se întoarcă înapoi în țară, zicând către Barnovschi-Vodă că-l vor gâlcevì Grecii, pentru morți ce au făcut Grecilor, la scosul lui Alexandru-Vodă den Scaun.

Deci, Barnovschi-Vodă, ca un creștin ce erà la hire, l-au slobozit. Iară, dacă s'au adunat cu Mateiu-Vodă, și au oblicit Mateiu-Vodă că s'au întors Lupul, îndată au răpezit după dânsul, să-l întoarcă. Ce se păzise bine cu mersul, Lupul Vasile, și nu l-au agiuns în cale; și nice Barnovschi-Vodă aveà putere să trimiță să-i facă vr'un rău Lupului Vor-

niciului, nefiindu-i încă Domnia dată dela Împărăție, și stând de grija lucrurilor sele.

Dela Mateiu-Vodă au mers Barnovschi-Vodă pre la Abaza-Pașa, pen Silistra. Cât au putut, Mateiu-Vodă au luptat pentru dânsul, și la Abaza-Pașa, și la Poartă; și se arătà Abaza-Pașa foarte blând, și cu cuvinte mângâioase. Însă Turcii cu săgeți de bumbac ucid pre oameni; și lor le pot slujì aceste cuvinte den Sfânta Scriptură: «Muietu-s'au cuvintele lor mai mult decât untul-de-lemn, și acèle sânt săgeți».

Dacă au sosit în Țarigrad, văzând Vizirul atâtea gloate de țară cu Barnovschi-Vodă, i-au învățat să nu strige pentru Barnovschi-Vodă, ce să tacă, și să se lase pre mila Împărăției, că-i vor face perire. Ce, gândind boierii cum că este agiuns Vizirul dela cinevà cu daruri, totdeauna strigau, și dau răvașe la Vizirul, cum nu primesc pre altul; și se puneau toți cu gloatele la locuri ca acele, să se vază și de singur Împăratul. Și aceia apoi au mâncat capul lui Barnovschi-Vodă, — că pâra dela neprieteni nu lipsià, mai ales dela Lupul Vasile Vornicul, pre la prietenii lui, cu cărți de aice, den țară, cum, de-l vor slobozì viu pre Barnovschi-Vodă, țara Moldovei va hi cu Leșii una,—că el este ca o iscoadă a Leșilor. O, îndrăcite a' voitorului de rău veninuri;—ce nu scornește limba amară a neprietenului!

Acele adăogându-se la Împărăție asupra lui Barnovschi-Vodă, după fapta ce i se prilejise de ieșise în Țara Leșească, și Abaza-Pașa încă erà pârâș, și mai ales zilele lui cele sfârșite — la acea vreme și Căzacii lovise pre Marea Neagră—, numai ce s'au ales cu Sfatul Împărăției să piară Barnovschi-Vodă.

Stătuse voia Împărăției, pre toți câți venise cu Barnovschi-Vodă, ori să-i puie supt sabie, ori să-i deie la catargă [1]. Iară cine erà cap legii turcești, Muftiul, n'au vrut, ce au zis: «Ce-i vinovată gloata? Capul să se piarză, se vor potolì gloatele».

---

[1] La corabie să vâslească, împreună cu robii.

Au priceput Barnovschi-Vodă peirea sa cu câtevà zile mai nainte a cădere în închisoare (că-l închisese Vizirul cu porunca Împărăţiei): scrisese o carte la maică-sa aice, în ţară, care carte pren cuvintele lui s'au cunoscut că erà asupra morţii acea scrisoare. Şi, aşà, într'o zi l-au luat dela Împărăţie, şi, la vederea Divanului, privind şi singur Împăratul perirea lui pren fereastră, i-au tăiat capul. Iară boierii, o seamă erau închişi, şi aşteptau şi ei perirea, şi den ceas în ceas; iară alţi boieri mai de jos, şi gloatele ce erau, toţi, spăimaţi de grija morţii, pren toate unghiurile ascunşi, au petrecut câtevà zile cu mare grijă.

Nu putem trece cu pomenirea neşte tâmplări ce s'au prilejit în Ţarigrad, după perirea acestui Domn,—care, nu numai în ţară aice, ce plin până astăzi este Ţarigradul. Pentru un cal al lui Barnovschi-Vodă, ducându-l la grajdurile împărăteşti, după perirea lui, într'aceiaşi zi s'au trântit calul la pământ, şi în loc au murit. Şi a doa zì au ars şi Ţarigradul noaptea, câtevà mii de case. Aceste cum s'au tâmplat atunci, cum şi altă dată se poate tâmplà, ori că s'au mai tâmplat, ori că au arătat Dumnezeu sânge nevinovat: că erà Barnovschi-Vodă om cu frica lui Dumnezeu,—de carele mărturisià Toma Vornicul [1], fiind Postelnic al doile la dânsul, că în multe nopţi l-au zărit pren miezul nopţii îngenunchiat înaintea icoanei la rugă, cu mare osârdie.

Erà la hirea sa Barnovschi-Vodă foarte trufaş, şi la portul hainelor mândru; iară la inimă, foarte dirept, blând şi nelacom. Mănăstiri şi biserici câte au făcut în aşà scurtă vreme, niciun Domn n'au făcut. Făcut-au alţi Domni şi mai multe, iară cu mai delungate vremi, unii în 40 de ani, alţii în 20 de ani,—iar el în trei ani. Mănăstirea în oraş în Iaşi, ce se zice Sfânta-Maria, şi Hangul, la munte; şi Dragomirna, la Suceavă, o au săvârşit. Şi au urzit şi Bârnova, pre numele său, în codru lângă Iaşi. Şi au istovit şi bise-

[1] Cantacuzino.

rica cea mare, în Liov, în târgul, — unde și chipul lui este scris. Cu toate bunătățile eră spre țară; iară, de sine, cu purtatul trebilor Împărăției, pre mărturia a mulți boieri bătrâni, foarte slab. Se pomenește den zilele lui și o iarnă ce căzuse în luna lui Mart, cării ierni îi zic: Iarna lui Barnovschi-Vodă, până astăzi. Fost-au perirea lui Barnovschi-Vodă în anul 7141 [1633], Iunie.

Trupul lui, după perire, au stătut înaintea Curții Împărăției până îndeseară, apoi au poroncit Vizirul să sloboază pe un boier ce are fi fost chihaiaua lui. Deci, au slobozit pre Costin, Postelnicul-cel-Mare ce eră pre atunci la Barnovschi-Vodă. Au mers și au luat trupul d'inaintea Curții împărătești, și l-au dus la Patriarșie, și acolo, pre scurt, precum au lăsat vremea de atunci, l-au astrucat în Patriarșie, întru aceiași noapte. Apoi de acolo spun să-i fie adus oasele în țară Vasile-Vodă.

La slobozitul lui Costin Postelnicul den închisoare, zic să hie întrebat ceaușii: «cu pază, au fără pază l-or slobozì?». Au zis chihaia Vizirului: «unde să fugă, săracul?». Ce de atunci ceilalți boieri ce erau închiși, și cei ascunși, mai au apucat la suflete cu nădejde de viață, dacă au văzut pre Costin că l-au lăsat fără pază să astruce oasele. Apoi, a doua zi, dacă au văzut chihaia Vizirului pre Costin Postelnicul, au zis: «el, săracul, au venit ca oaia singur la închisoare; pasă la ceilalți; vei ieșì și tu, și ei». Închiși din boieri erau: Ghenghe Logofătul, Bașotă Hatmanul, Cehan Vornicul, Roșca Visternicul și Costin Postelnicul.

A treia zi după astrucatul lui Barnovschi-Vodă, într'o seară, trecuse Împăratul, Sultan-Murat pe acea vreme, peste Boaz[1] în ceia parte, la Scudar[2], la primblare, și au întrebat pre Vizirul: «Așezat-au Domn la Moldova în locul ghiaurului ce au perit?». Răspuns-au Vizirul că încă n'au pus Domn, ce pre cine va hi voia Împărăției Tale se va

[1] Bosfor.
[2] Scutari din Asia.

pune. «Să nu steie acea țară fără Domn», i-au răspuns Împăratul. «Chiamă pre ghiaurii ce sânt boieri acei țeri, și, pre cine ar vreà ei să-și aleagă Domn, să le hie dat». Deci, îndată, tot într'aceiași noapte, au trimis Vizirul cu caicul la boieri unde erau închiși, și au luat pe Costin Postelnicul, — iar înspăimat că-l duc noaptea să-l înece, ori să-l muncească pentru averea lui Barnovschi-Vodă. Dacă l-au dus înaintea Vizirului, i-au zis: «Iată că Împăratul vă iartă capetele, și sânteți de acum slobozi, și să mergeți să vă alegeți Domn pre cine veți pohtì».

Întorsu-s'au Costin Postelnicul, den spaimă, cu bucurie, dela Vizirul, la ceilalți boieri ce erau închiși, și li-au spus vestea. Și au slobozit și pre ceilalți boieri, de au mers cu toții la un loc, și îndată au stătut la sfat cu toții, și au ales pre Moisei-Vodă în locul lui Barnovschi-Vodă, cu a doa Domnie.

. . . .

Domnit-au Moisei-Vodă, după Abaza-Pașa [1], numai peste iarnă, iară primăvara i-au venit mazilia. Și s'au dat Domnia Lupului Vasile Vornicul, de Sultan-Murat. Iară Moisei-Vodă, după mazilia sa, sătul de binele Turcilor, au trecut în Țara Leșească, petrecut de câțivà boieri până la margine. Unde și apoi, după câțivà ani, petrecând în odihnă, cu ocini în Țara Leșască, și cinste de la Leși, și-au săvârșit viața, pe vreme Domniei Dabijăi-Vodă.

---

1 Războiul purtat în tovărășia acestuia peste Nistru.

CAP. III.

Moartea lui Constantin Postelnicul Cantacuzino[1].

(DUPĂ STOICA LUDESCU.)

Diavolul, pizmaşul neamului omenesc, văzând pre Costandin Postelnicul [Cantacuzino] că se porneşte spre fapte bune, făcând multe milostenii, în taină, pre la mănăstiri, pre la săraci, şi pre străini îi primià, şi-i căutà, şi-i miluià, şi Dumnezeu încă-i ajutà, şi-i adăugià în toată casa lui cu tot binele Svinţiei Sale, iar Diavolul totu-l cercà, după cum îi este obiceiul lui, să-l prinză în cursa lui, şi nici cum nu puteà de el să se lipească. Atuncea Diavolul găsì doauă vase rele, unul românesc, altul grecesc, anume: Stroie Vornicul Leurdeanul şi Dumitraşco Vel Vistiariu Ţărigrădeanul[2]. Aceştia erau lăsaţi de Grigorie-Vodă [Ghica] ispravnici, să păzească Scaunul Domniei. Iar ei făcură svat drăcesc, în taină, cu Doamna Maria[3] a lui Grigorie-Vodă, şi trimiseră cărţi de olac[4] la Grigorie-Vodă în oaste[5], făcând pâră mare asupra ticălosului Costandin, cum el umblă pre la Turci, pre marginea Dunării, de-l pâraşte că este hain[6], şi cum nu bagă în seamă pre Doam-

[1] *Lista Domnilor munteni dela 1654 la 1663:* Constantin Basarab, sau Cârnul, 1654-1658; Mihnea III, sau Mihail Radu, 1658-1659; Ghica sau Gheorghe Ghica, 1659-1660; Grigore sau Grigoraşcu Ghica, 1660-1664; Radu Leon, 1664-1669.

[2] Tot un Cantacuzino.

[3] Sturza.

[4] Cu poşta.

[5] Cu Turcii, împotriva Nemţilor.

[6] Trădător.

nă-sa, şi-şi bate joc de ea, şi cum opreşte ţara să nu deà bir,—şi atâtea prihănìi multe au scris. Şi Costandin nimica de acealea n'au fost vinovat, nici n'au ştiut nimica.

Deci, întorcându-se Grigorie-Vodă din oaste, iar Stroie Vornicul încă mai cu dinadinsul îi scrià de împrospătà pâra, şi-l învăţà să nu grăiască nimic cu Costandin, şi, cum va sosì în Scaun, să-l omoare fără veaste.

Deci, Grigorie-Vodă îşi întoarse firea, şi crezù pre Stroie Vòrnicul şi pre Dumitraşco, binele ce-i făcuse Costandin îl uită, şi jurământul călcă, şi, cum sosì în Scaunul lui, în Bucureşti, îndată-l apucară acei doi draci cu gura, şi-l puseră la cale rea şi spurcată: cum puse şi cele două mărturii mincinoase pre Pilat, de ucise pre Domnul nostru Iisus Hristos, aşa şi ei făcură pre Grigorie, de trimise dorobanţii la casa lui Costandin Postelnicul, şi, fără veaste, din aşternut l-au luat, de l-au dus la svânta mănăstire dela Snagov. Erà Sâmbătă spre Duminecă, Dechemvrie 20, în ziua de Svântul Ignatie, anul 7172 [1663], şi, acolo, au stătut la dumnezeiasca liturgie, tot în genuche, la svintele icoane. Fiind gata, s'au pricestuit[1] trupului şi sângelui Domnului nostru Iisus Hristos. Iar, când au fost seara, pre la cină, l-au omorât în trapezăria[2] mănăstirii.

Iar Grigoraşco-Vodă, deacă-i spuseră că l-au omorât, el atuncea s'au deşteptat, şi au zis părintelui Ştefan Mitropolitul şi tuturor boiarilor că n'au ştiut când l-au omorât, şi cum au fost adormit,—căindu-se şi plângând de moartea lui Costandin. Şi blestemă pre Stroie şi pre Dumitraşco, căci ei l-au îndemnat de l-au omorât, nefiind nimica vinovat. Aşà s'au căit pentru moartea Domnului nostru Iisus Hristos şi Iuda, dar nimica n'au folosit, ci au luat plată matca focului, şi aceştia încă o vor luà, precum zice la Svânta Evanghelie: «Cum aţi judecat, aşà vi se va judecà», şi: «cum aţi măsurat, aşà vi se va măsurà».

[1] Cuminecat, împărtăşit.

[2] Odaia de ospăţ.

Iar trupul lui Costandin l-au rădicat jupâneasa lui, Ilinca [1], și cu coconii lui, Drăghici, Șerban, Constandin, Mihai, Mateiu, Iordache, și cu mare cinste duseră-l la mănăstirea lor la Mărgineani, și acolo-l îngropară, făcându-i-se pogrebania, și pamete mare cum se cade.

O, diavole, răul pizmaș neamului omenesc, cum prelestiși [2] pre Grigorie-Vodă de omorî pre Costandin, fără judecată, fără vină, nimică? Iar țara toată plânge pre Costandin Postelnicul, că au pierdut un stâlp mare, carele au sprijinit toate nevoile țerii. Plângu-l și săracii, că și-au pierdut mila; plângu-l care au avut dela el multă căutare; plângu-l și păgânii, și creștinii, și toate țerile care l-au știut și care nu l-au știut, ci numai de numele lui au auzit, pentru multă înțelepciune și bunătate ce făceà în toate părțile. Și dela cine fù acea moarte necuvioasă? Dela Gligorașco, pre carele l-au făcut Domn, și l-au cinstit, și i-au slàvit numele; dela Stroie Leurdeanul, pre carele l-au scos de doauă ori din moarte, și încă i-au fost și cuscru, că au ținut pre fata lui un fecior al lui Costandin, anume Șerban; dela Dumitrașco, că i-au fost nepot de văr-premare, și căci l-au crescut în casa lui, și l-au ținut ca pre feciorii lui, și l-au boierit.

Unii ca aceștia să fie de trei ori anaftema!

---

[1] Fiica viteazului Radu-Vodă Șerban. Sora ei luase pe singurul fiu al lui Mihai Viteazul.

[2] Îndemnași.

CAP. IV.

Răscoala împotriva Grecilor lui Radu-Vodă Leon.

(DIN CONSTANTIN CĂPITANUL FILIPESCU.)

Într'aceste vremi, Turcii, văzând că Domnii ţerii se hainesc de către Împărăţie, au poruncit să fie obiceiu, de al treilea an să meargă Domnul la Poartă, să sărute mâna Împăratului, să-şi înoiască Domnia, şi acest obiceiu multă vreame au ţinut. Ci dar, fiind poruncă la Radul-Vodă să meargă la al treilea an la Poartă, s'au rugat boiarilor ţerii să-l mai priimească să le mai fie el Domn; şi au priimit boiarii să fie aşà, şi au purces cu toţii împreună cu Domnul său la Odriiu [=Adrianopol].

Şi mai nainte au trimis pe Drăghici Spătar [Cantacuzino] să găsească bani de poclonul Domniei dupre la prieteni, şi să dea în ştire că vine Domnul, lăudându-l că este bun cu ţara şi cu boiarii. Şi, mergând Domnul acolo, n'au făcut zăbavă multă, ci i-au dat Domnia, şi, dându-şi ploconul de Domnie, s'au rugat să meargă pre la Ţarigrad să-şi vază casa, şi l-au lăsat; dar nu-i erà pentru vederea casii, ci pentru mândreţe, ca să se primble pren Ţarigrad cu pompă domnească, să-l vază prietenii.

Şi, slobozindu-l, au mers pre la Ţarigrad, şi de acolo au venit în ţară.

Într'aceste vremi, fiind Drăghici Spătariul la Ţarigrad cu Radul-Vodă, s'au războlit [1] şi au murit, şi l-au adus la Co-

---

[1] Îmbolnăvit.

mana, la mănăstire, de l-au îngropat. Zic unii că l-ar fi otrăvit Grecii, iar alții zic că au murit de ciumă,—dupre cum în urmă s'au dovedit.

Și, viind Radul-Vodă în țară, dupe cum s'au zis mai nainte, iar au petrecut bine cu toții până la o vreame. Iar după aceia iar au început Cantacozinii a amestecà lucrurile, precum au fost învățat, și a turburà pre unii den boiari, zicându-le că au auzit că s'au sfătuit oamenii Radului-Vodă, Sofialâul Clucer și Balasache Păharnic și cu alții ca să-i omoare, și-i îndemnà ca să se scoale asupra Radului-Vodă și asupra oamenilor lui, să-i scoață afară den țară (care aceasta nu o făceà de alt, numai să fie totdeauna ei mai mari [1]). Și boiarii, alunecându-se cu firea că vor fi acelea carele zic ei, au scris pre la căpitani, pre la iuzbași [2] (fiind Spătar-Mare Șerban Cantacozino [3]), să se strângă toți la București; și Radul-Vodă nimic de acestea nu știà. Și, strângându-se numai, într'o zi, den Curtea Domnească au făcut rădicare și au început a strigà că và să-i omoare Radul-Vodă. Și au ieșit boiarii și gloata, strângându-se la Mitropolie, la Vlădica [4] Teodosie, spuindu-i jalba cum au vrut să-i omoare Grecii. Ci nu trecù vreame multă, venì și Radul-Vodă. Și multă pricină au avut cu boiarii, și se duse la Curte. Iar boiarii se duseră de maseră noaptea cu pază bună de frica Radului-Vodă, și s'au gătit noaptea de cale, și a doao zì dăns-de-dimineață au purces la Enișăr [5], unde erà Împărăția, să pârască pre Radul-Vodă și pre Greci. Radul-Vodă încă au trimis pre Alixandru Armaș și pre Dumitrașco Postelnic Caramanlâul, de olac, să ajungă la Caimacamul să spue jalba, și cum că fără nicio vină s'au rădicat boiarii

---

[1] Cronicarul e pornit cu dușmănie asupra Cantacuzinilor, cari însă, în lupta lor cu Grecii, se sprijiniau pe țara întreagă.

[2] Ofițeri, după turcește: cel ce are o sută de oameni în seama lui.

[3] Fiul lui Constantin cel ucis la Snagov.

[4] Mitropolitul.

[5] Ienișer, în Tesalia.

asupră-i cu pâră. Şi, fiind Caimacamul prieten, s'au şi mâniat pre boiari. Şi, mergând boiarii la dânsul, i-au mustrat rău, şi, de n'ar fi făcut boiarii un meşteşug suptire, n'ar fi putut să-l biruiască.

Şi, necrezând Turcii nici pre boiarii ţerii, nici pre Radul-Vodă, au trimis un Agă la Bucureşti, să vie să cerce lucrul den ce li-au venit gâlceava, şi, cum va aflà, să se ducă înapoi să spuie. Deci boiarii se îngrijară, temându-se că, mergând la Radul-Vodă, îl va apucà cu vorbe, cu daruri, şi se va întoarce lucrul spre răul lor; ci căutà om ca acela, care să aibă prieteşug cu Aga, să-l apuce ei mai înainte cu daruri, să nu li se facă vre-o peire. Şi găsiră pre un Pavel Grec, carele de multe ori cercà la Turci să ia Domnia ţerii: pre acesta aflându-l că este prieten cu acel Agă, s'au rugat lui să grăiască cu Aga, mergând acolo, să nu se asculte cuvintele Radului-Vodă, ci să grăiască de bine pentru boiarii ţerii. Şi-i făgăduiră mulţi bani, iar lui Pavel îi făgăduiră să-l ceară pre el Domn. Acestea auzind Pavel, cu toată puterea lui au împăcat cu Aga Turcul ce mergeà în ţară, şi îndată pe loc între Turc mare ajutorinţă au făcut boiarilor, nădăjduind Doamnia.

Deci boiarii trimise de olac la boiarii ce rămăseaseă în ţară, dându-li ştire pentru Turcul ce vine, zicându-li să scoaţă ţară multă înaintea Turcului, să se jăluiască de Radul-Vodă şi de Greci. Şi aşà au făcut. Au scos de tot feliul, mueri, feate, care-i ziceà că le-au ruşânat copiii, şi că le-au făcut acel lucru grozav; featele ziceà că şi-au bătut joc de dânsele; oamenii, carii ziceà că i-au prădat, i-au căznit, şi altele.

Deci, întorcându-se înapoi Turcul, şi spuind celor mari jalbele ce făceà ţara, au dat vina Radului-Vodă, şi l-au mazâlit. Şi boiarii s'au îndreptat, şi li-au dat voe să-şi aleagă Domn care vor vreà, şi să-l ducă să-l îmbrace cu caftan. Ci ei, după cale mergând, socotise pre Antonie Vornic de Popeşti den Prauva [=Prahova]. Ci-l gătiră şi-l îmbrăcară cu caftan

domnesc, iar Pavel cel ce aşteptà boiarii după cum vorbise cu el, rămase în dăşărt, şi-i dedeară boiarii o tiflă.

Acestea făcându-se, au trimis Turcul de au rădicat pre Radul-Vodă, şi au prins pre doi boiari greci carii ziceà că erà mai zorbale, pre Sofialâul şi pre Balasache. Ci pre Sofialâul, ţiindu-l închis spre ocnă câtăvà vreame, l-au spânzurat la ocnă, iar pre Balasache l-au dat în mâinile unor dorobanţi, de l-au trecut Dunărea şi i-au dat drumul Ţarigradului. Iar pre ceilalţi Greci mai mici, cum Pascale Grămăticu', şi alţii, atâta bătaie li dà slujitorii, cât mă mir că trăià,— mai ales pre Pascale, că l-am văzut cu ochii când îl scoteà den cămară şi-l duceà cu palme, care palme, de dese şi de multe, nu mai aveà număr. Altul, iar, care i-am uitat numele, de multă bătaie şi palme gândeà că va să moară, ci strigà popa să-l cuminece.

Ca acestea şi altele mai multe au pătimit Grecii la sfârşitul Radului-Vodă, den pricina şi îndemnarea Cantacozinilor.

CAP. V.

Suirea în Scaun a lui Constantin-Vodă Brâncoveanu (1688 [1]).

(din Radu Greceanu.)

Atunci dar, după a răposatului Şerban-Vodă [Cantacuzino] petrecere [2], numai de cât toată boierimea ţerii, la Mitropolie adunându-se şi sfat pentru alegerea de Domnie făcând, aşà cu toţii, dela mic până la mare, pre acest Constantin Brâncoveanul Vel Logofăt de Domnie au numit. Carele nefiind şi de faţă, lângă oasele lui Şerban-Vodă aflându-se, şi de cele ale morţii, ce trebuià, grijind, iar Sfatul şi toată adunarea boierimii ce se află la Mitropolie, au trimis pre Preda Brătăşanu Vel Pitar, i Radu Golescu, de l-au poftit ca să meargă acolo. A cării chemări măcar că pricina nu o ştià, iar nici din obşte a ieşì puteà, fără cât a merge. Şi aşà, mergând toţi numai decât la un cuvânt fiind, ca să primească stăpânirea ţerii l-au poftit, pentru că nu erà altul obştii mai plăcut decât Măria Sa, — nu numai pentru multa vrednicie şi înţelepciune ce aveà, ci mai vârtos pentru multele blândeţe şi faceri de bine, care spre toţi, încă din boierie, aveà, şi toţi de acestea ale sale bune fapte încălziţi erà.

Căruia dar foarte cu greu jugul stăpânirii a-l luà părân-

---

1 *Lista Domnilor munteni dela Radu Leon înainte:* Antonie din Popeşti, sau Popescu, 1669—1672; Grigore Ghica, 1672—1674; Duca, 1674—1678; Şerban Cantacuzino, 1678—1688.

2 Răposare.

du-i-se, în multe feluri s'au apărat, îndestulat fiind de tot binele și cu fericit traiu întru ale sale trăind. Iar nici într'alt chip să urmeaze puteà, de vreme ce dela Dumnezeu orânduială erà, după cuvântul carele zice: «că tot darul desăvârșit de sus este pogorât». Precum în urmă aevea faptele s'au văzut, că minunate și mari chivernisiri pământului acestuia și ocârmuirii au făcut întru nenorocitele aceste vremi, ce au fost,—cât altul lucrurile la cap și la săvârșit ca acela a aduce n'ar fi putut; care mai în jos pre rând le vom zice, până în cât și la ce stepenă[1] ticăloasa aceasta țară au ajuns.

Fiind dar, precum am zis mai sus, adunarea toată la Mitropolie: toată boierimea țerii, și slujitorii, și Dionisie Patriarhul Țarigradului, care atuncea aicea se află, și Părintele Teodosie, Mitropolitul țerii, — erà și un Capigibașa[2] împărătesc, anume Ahmet-Aga, care mai nainte venise cu trebi la Domn, și alți bogați Agi, cari atuncea în țară se află.

Deci, văzând și ei cu toții alegerea și socoteala cea de obște, ce se făcuse pentru Domnie, iar Capigibașa numai decât pre acest Costandin Brâncoveanul Vel Logofăt cu caftan l-au îmbrăcat. Și așà boiarii, împreună cu arhiereii, luându-l, în biserică au mers, și, ducându-l Părintele Patriarhul în oltar, molitvele de Domnie i-au cetit, sfântul preastol încunjurându-l,—dupre cel ce Domnii se încoronează, obiceiu.

Deci, ieșind din biserică, îndată și cal de Domnie i-au adus. Cu toată podoaba și toți slujitorii și toată orânduiala domnească fiind, au încălicat, și la Curtea Domnească cu cinste și cu pompă mare au mers, și întâiu în Biserica Domnească au întrat, și, cântând axionul, după obiceiu, sfintele icoane au sărutat și, jurământul acolea cu boierii încredințându-se în sfânta Evanghelie, ca cu Măria Sa în dreptate să ție, după aceia în casele domnești, în Divanul

---

1 Treaptă.

2 Căpetenie de Portari.

cel mare suindu-se, în Scaunul domnesc au şezut, şi, cu tunurile dând, mare veselie în toată politia[1] s'au făcut, de Domnie nouă, care după plăcerea a toată obştea se făcuse. Şi, după aceasta, a doua zi, şi oasele lui Şerban-Vodă au rădicat, împreună cu toată boierimea şi toţi arhiereii şi preoţii, de l-au dus la mănăstire la Cotroceni, cu falā şi cu cinste mare, ca pre un Domn, şi, făcându-se slujba pogribaniei cum se cade, l-au îngropat în biserică.

---

[1] Oraşul.

CAP. VI.

Înfrângerea oştilor împărăteşti de Turci şi Români la Zăreşti în Ardeal (1690).

(DIN MEMORIILE LUI RADU POPESCU.)

Însă nu s'au odihnit cu gândul lui [Constantin-Vodă Brâncoveanul] ca să nu răsplătească Bălăceanului [1], care au fost îndemnătoriul lui Haisler [2] şi la toţi mai marii Nemţilor, de au făcut atâta hată [=pagubă] şi pradă pământului, şi lui Haisler încă să-i pogoare nasul cel mare al mândriei lui. Ci s'au unit în vorbe cu Tucheli Groful [3], care erà din Ţara Ungurească de sus, şi au fugit la Turci, pentru necazul Nemţilor, ce-i făcuse, — care şi în graţia împărătească se aflà cu oşti câtevà, — aşteptând să-l facă Turcii Craiu în Ardeal sau în ţara lui cea de sus, Ungurime.

Cu acesta unindu-se Costandin-Vodă, făgăduindu-i că cu nevoinţa lui îl va băgà în Ardeal şi altele, care, înştiinţând toate acestea pre meghistanii Porţii, şi rugându-se amândoi Împăratului turcesc ca să li deà oşti, să meargă în Ardeal asupra Nemţilor şi să ieà Ardealul, le-au dat câţivà Paşi cu oaste turcească, fiind Serascheriu [4] asupra oştilor Funduc-

---

[1] Ginerele lui Şerban Cantacuzino; sprijinit de Nemţi, în slujba cărora intrase ca ofiţer, voià Domnia ţerii.

[2] General împărătesc care venise cu oaste în ţară şi o costase cheltuială mare.

[3] Contele Emeric Tököly, care fusese proclamat, de nemulţămiţii cu stăpânirea austriacă, rege al Ungariei.

[4] Generalisim, cea mai mare căpetenie.

Paşa, şi pre un Sultan tânăr cu Tatarii, care-i ziceà Chiuciuc-Sultanul. Cari, viind toţi aici în ţară, s'au împreunat, puind tabăra din sus de Potlogi[1].

De acii Costandin-Vodă, având oameni ai muntelui, de spre Rucăr şi Dragoslavele, carii ştià plaiurile, au purces cătră Ardeal, făcându-se cuvânt că vor să meargă pre la Bran să treacă. Iar, când s'au apropiat de munte, au lăsat drumul Branului şi au luat alt plaiu, care pogorià în Ardeal, den sus de Bran. Şi pre acela au mers, şi s'au pogorât toată oastea cu nevoie mare, atât cât nu mai aveà nădejde să se mai întoarcă pre acea cale. Însă Tucheli, cu Mârzacii, şi cu Paşii, şi cu oastea lui Costandin-Vodă. Iar Costandin-Vodă şi cu Chiuciuc-Sultanul au rămas în Ardeal, unde privià foarte bine rânduielile oştilor cum se rânduià şi venirea Nemţilor, cum venià în rânduiala lor.

Care, apropiindu-se unii de alţii, au dat războiu foarte, amândoauă părţile, şi mai cu vitejie Turcii,—de vreme ce toată nădejdea lor erà pierdută de a se mai întoarce îndărăt. Şi, slujindu-li norocul, într'o clipeală au întrat într'înşii, şi au început a-i tăià, cât puţini au scăpat, şi câmpurile erà pline de Nemţi, şi de Secui, Unguri.

Şi într'acest războiu au perit şi Telechi, gheneraríul Ungurilor Ardealului, şi Aga Costandin Bălăceanu, ginerele lui Şerban-Vodă; şi au prins viu pre Haisler, gheneraríul Nemţilor; şi, de spre partea turcească, încă au perit Paşa-Seraschériul. Iar Costandin-Vodă, văzând că biruiesc Turcii pre Nemţi, s'au pogorât cu Sultanul în vale, şi s'au împreunat cu Tucheli. Şi, fiind toţi acolo, atuncea aduseră pre Haisler legat; căruia i-au zis Costandin-Vodă: «Jupâne Haisler, ţi-am adus oaspeţii, cari ţi-am scris că-ţi voiu aduce; primeşte-i». Iar el răspunse lui Costandin-Vodă: «Nu te bucură de această întâmplare, că, de am pierdut noi războiul, Împăratul nostru mai are ca noi mulţi; ci te bucură de vrăjmaşul tău, de Bălăceanu, că au perit. Că eu pentru ca să-l

[1] Moşia din Dâmboviţa a Brâncoveanului. Se mai păstrează rămăşiţele frumoaselor Curţi pe care le-a făcut el acolo.

mântuesc pre dânsul am căzut în robie, şi, de sânt şi rob, astăzi am căzut în robie, iar tu eşti rob de când te-au făcut tată-tău».

Deacii întrebând Costandin-Vodă, unde au perit Bălăceanu, au trimis slujitori, şi l-au adus acolea mort. Ci capul l-au trimis la Bucureşti, de l-au pus într'o suliţă în zioa de Sântă-Măria Mare,—că într'acea zi se lăudà Bălăceanu că va să fie în Bucureşti. Iar trupul i-au rămas acolo, batjocură oamenilor.

După aceia iarăşi Tucheli, cu Costandin-Vodă şi cu Turcii, au mers către Sibiiu, împreună şi cu Tatarii, poruncind tuturor Ardelenilor boiari, să se strângă la satul Cristianul, care este lângă Sibiiu. Şi toţi s'au strâns, împreună cu alţi Ardeleni, bucurându-se toţi de peirea Nemţilor. Şi l-au încoronat pre Tucheli Craiu Ardealului.

Ci nu multă bucurie au avut, că Badesis, ghenerariul[1] ce erà preste oştile nemţeşti cele mari, auzind de întâmplarea Nemţilor celor din Ardeal, şi cum că Tucheli s'au încoronat Craiu Ardealului, au lăsat calea Beligradului, şi au venit în Ardeal. A căruia venire auzind Tucheli, şi Turcii, şi Tatarii, nimică n'au mai stătut, ci s'au întors îndărăt pe 'ncet, şi pre la Teleajân au trecut în Ţara-Românească, — fiind calea mai largă —, luând Tucheli multă boierime a Ardealului cu dânsul.

Şi, după ce au trecut aici, Turcii şi Tatarii s'au dus pre la locurile lor; iar Tucheli au mai zăbovit în ţară, ducându-se pe 'ncet la Diiu, unde-i erà dat iernatic. Şi multe jafuri şi răutăţi au făcut în ţară. Dintru care au întrat vrajbă între Costandin-Vodă şi între dânsul. Deacii şi Costandin-Vodă au trimis slujitori asupra lui, şi, unde găsià oameni de ai lui, îi omorià fără milă.

Iar, după ce au trecut el la Diiu, au avut ţara odihnă.

---

[1] Marchizul de Baden.

CAP. VII.

Căderea și moartea Brâncoveanului (1714).

(DIN CRONICA LUI RADU POPESCU.)

În mijlocul vremilor acestora, Cantacuzinii, carii pururea au fost vicleni Domnilor, și n'au fost odihniți de niciun Domn, și acum, la Costandin-Vodă, au început să-l viclenească și să-l dezrădăcineze din fața pământului, neavând altă pricină, fără numai răutatea lor, aceia ce din fire o au avut și mai d'inainte. Că nu li-au lipsit, în zilele lui Costandin-Vodă, niciun fel de bine ca să nu-l aibă: voie veghiată [1], sfetnici ai Domnului, plini de bani, de sate, de vii, fără bir, fără împrumutări, precum alții ai țerii dà, iar ei neci cum. Zic adevărul, iar nu minciună, că mai bine trăià ei decât Costantin-Vodă; că el aveà grijile Domniei, iar ei aveà primblările, și desfătările, și câștigurile, și tot binele. Dar tot nu erà mulțămiți de binele acela, ci poftià și mai mult: adecă Domnia. De care, văzând pre Domnul că s'au stricat de spre toate părțile, mai vârtos de spre Turci, cu numele ce și-au câștigat că este hain, cu aceasta au socotit că-l vor surpà.

Și au început a scrie cărți la Împărăție, și le-au pecetluit cu pecețile, făcute la Brașov, ale tuturor boiarilor țerii, în taină luând izvod [2] de toate pecețile, și o seamă de boiari

---

[1] Trecere.

[2] Copie.

nu știà de aceasta nici cum. Și, cu acele arzmazare[1], l-au pârât la Împărăție în multe rânduri. Dar nu se încredeà Turcii să trimiță să-l mazâlească, temându-se că nu vor puteà pune mâna pre dânsul.

Iar, când au fost mai pre urmă, aflând ei organ ca acela pre un Costantin Diichiti, care erà vătaf de aprozi la Costandin-Vodă, și, vrând să se ducă la Țarigrad cu voia Domnului, pre acesta l-au găsit, și i-au dat cărți ca să le deà în mâna Împăratului: întru care făgăduià ca să nu fie grijă că va scăpà Costandin-Vodă, că ei îl vor prinde și-l vor dà în mâna Împăratului. Pre care Diichiti și din gură l-au învățat așà să spuie: că nu va scăpà d'inaintea lor Costandin-Vodă.

Deci, mergând la Țarigrad, și dând cărțile, și zicând din gură cele ce-l învățase, s'au încredințat Turcii. Și, având și mai d'inainte aht[2] ca să-l prinză, dobândind mijlocitori pre acești Șaitanici-Oglulari[3], adecă pre Cantacuzini, «Feciorii Dracului», în taină foarte au găsit pre Imbrihorul-cel-mare împărătesc, și pre Mustafà-Aga Capegiu', și i-au trimis, de n'au știut nimenea, ca să vie să strângă oști de pre margini, și să prinză pre Costandin-Vodă.

Carii, viind până la Rușciuc amândoi, de acolo au trimis înainte pre Mustafà-Aga, cu fermanuri[4] de mazâlie, și cu ferman să puie alt Domn, dându-i poruncă Imbrihorul că, de va stà împrotivă Domnul, să-i facă știre, ca să vie și el cu oștile turcești, să-l prinză.

Însă, la 24 ale lui Martie, sosind Mustafà-Aga, Miercuri, în săptămâna cea mare dela Paști, și împreunându-se cu Domnul, i-au spus mazâlia. Deci, ce să facă, Costandin-Vodă nu știà, fără numai lacrămi și răbdare. Mustafà-Aga au în-

---

1 Arz-mahzar, plângere, jalbă.

2 Poftă.

3 Așà li ziceau Turcii Cantacuzinilor, după strămoșul lor Mihai, poreclit Șaitan-Oglu, adecă «puiu de drac», pentru vicleșugurile lui grecești.

4 Acte împărătești, la Turci.

ceput a pecetluì cămările cu averile lui, şi l-au dat în chezăşia boiarilor pre Domnul, ca să nu fugă, şi s'au dus la gazdă.

Dar ticălosul cum vreà să fugă, că rudele lui, Cantacuzinii, erà mai mari peste oştile ţerii, şi ei erà vicleni şi pârâşi, carii se bucurà că văzuse aceia ce poftise?!

În noaptea aceia, Miercuri spre Joi, au mers Mihai Spătariul Cantacozinul şi Ştefan Spătariul Cantacozinul la Mustafà-Aga, având dragoman pre Caramanlâu' Portariu', şi i-au făgăduit bani mulţi, să steà la Imbrihorul să puie pre Ştefan Spătariul Domn.

Şi, plecându-se Mustafà-Aga, îndată au scris la Imbrihorul, cu multe făgăduieli, şi i-au făcut ispravă, să-l facă Domn pre Ştefan Spătariul. Şi, a doă zi, Joi, viind Imbrihorul în Bucureşti, au grăbit de l-au făcut Domn. Şi Vineri, de dimineaţă, l-au rădicat pre Costandin-Vodă, cu toată casa lui, şi cu toţi ginerii lui, de i-au dus la Ţarigrad, şi i-au închis în Edicula[1].

Iar Imbrihorul au rămas aicea de cercà cu Ştefan-Vodă avuţia lui Costandin-Vodă, ce rămăsese pre la unii, pre la alţii, şi, cu groaze mari ce dà oamenilor, toată avuţia s'au aflat şi s'au dat la Imbrihorul: galbeni, bani de argint, scule de aur şi de argint pre la mulţi s'au găsit, pentru că, de frică şi de groaza ce li puneà înainte, cei ce nu le vor mărturisì însuşi, şi pre urmă se vor aflà, fieştecare, ce aveà dat de Costandin-Vodă ca să le păstreze, le duceà şi le dà la Ştefan-Vodă, şi Ştefan-Vodă le duceà la Imbrihorul. Şi, cu mare nevoinţă, din toată inima, se siliă Ştefan-Vodă să i' se găsească toată avuţia, ca să nu rămâie nimica negăsit.

După ce dar au luat Domnia, numai trei zile au trecut, şi au trimis degrab' pre Costandin Ştirbeiu Banul şi pre Radul Dudescu, cumnată-său, pre care şi Logofăt-Mare îl făcuse, de s'au dus la Ţarigrad, zicându-li să grăbească să

---

[1] Edicule, «Cele Şepte Turnuri», închisoare la Constantinopol pentru prinşii de Stat.

meargă ei mai nainte de Costandin-Vodă, să deà cărțile la Împăratul, la Viziriul, și să fie cu acea nevoință, cât să nu scape Costandin-Vodă și feciorii lui, vii. Care s'au făcut, că, prin multe arzuri[1] de pâră ce s'au dat, la sfârșitul care au poftit Ștefan-Vodă cu ai lui, au venit lucrul. Că cu atâta osârdie erà Ștefan-Vodă ca să stingă casa lui Costandin-Vodă, cât limbă de om nu poate povestì, — și nu numai casa lui, ci și viața lor s'au nevoit să o stingă.

Că, întâmplându-se și un Hasichiu[2] ce venise aici pentru trebile acelea de s'au dus la Târgoviște, și pe la Potlogi, cercând avuții, iar spurcatul Ștefan-Vodă mai nainte au trimis boiari și slugi de ale lui de strângeà oamenii de prin sate și ieșià înaintea Hasichiului, de se văità de Costandin-Vodă, că i-au sărăcit, i-au pustiit, și altele ce-i învăță ei să zică. Și înaintea Imbrihorului încă au scos mulți oameni, de se jăluià, cât au fost aicea în țară, și luà arzuri dela dânșii, după jălbile mojicilor, și le trimiteà la Împărăție. Și, la ducerea lui, așijderea, n'au lăsat a nu scoate pre la toate drumurile trâmbe de oameni, din București până la Giurgiu, de se jăluià.

Acest fel de ajutorință au făcut Ștefan-Vodă văru-său, lui Costandin-Vodă; în loc să-i facă bine pentru binele ce au avut casele lor dela dânsul, el cu acest fel de lucruri îl ajutà și-i răsplătià. Cu toate acestea ce se nevoià Ștefan pentru stingerea văru-său, lui Costandin-Vodă, n'ar fi putut, și el, și feciorii lui; numai hoțul acel bătrân, tată-său, Costantin Stolnicu'[3], știind toate tainele nepotă-său, Costandin-Vodă, — pentru că le spuneà toate, avându-l, nu ca pre un unchiu, ci ca pre un tată —, au știut și cărțile dela Nemți și dela Moscali, care-i făcuse acei Împărați, hrisoave, să fie el și feciorii lui Prinți, Cnezi. Și, luându-le de unde au fost, însuși bătrânul acela le-au adus la Imbrihorul de le-au

[1] Jalbe.

[2] Dintre bostangiii (grădinarii) cari făceau parte din straja Sultanului.

[3] Învățat boier, care a scris o cronică, din care am reprodus o parte. Fusese la Veneția și la Padova.

dat, rugându-se ca să le deà în mâna Împăratului, să vază vicleșugurile lui Costandin-Vodă. Și, lângă alte pâri rele ce va fi mai zis, și aceasta i-au pus înainte: că, de nu va omorî Împăratul pre Costandin-Vodă și pre feciorii lui, odihnă Domnia și țara nu va aveà, și va amestecà multe, de va face vrajbă între Împărați.

Aceste cărți, luându-le Imbrihorul, și ascultând și zisele acelui rău bătrân, daca s'au dus la Împăratul la Țarigrad, le-au dat Împăratului, și i-au spus și din gură câte rele au știut. Deci Împăratul, tare mâniindu-se, au poruncit de au adus pre Costandin-Vodă și pre feciorii lui, câte patru, înaintea lui unde ședeà, într'un foișor de lângă Mare, și le-au tăiat capetele înaintea lui, — însă întâiu ale feciorilor, de aceia al lui, în zioa de Sântă-Măria Mare.

Și așà s'au sfârșit Costandin-Vodă, cu feciorii lui, și cu avuția lui, viindu-i peirea dela neamul lui, pre carii i-au cinstit, i-au îmbogățit, de erà ca niște Domni; iar ei cu acest fel de mulțumită i-au răsplătit.

Iar aicea, în țară, s'au arătat o minune mare, vrednică de scris:

Fiind Doamna lui Ștefan-Vodă la Mănăstirea-de-un-lemn, mergând pentru evlavie, în zioa de Sântă-Măria Mare, când au tăiat pre Costandin-Vodă și pre feciorii lui în Țarigrad, într'aceiași zi o au ajuns și pre Doamna [1], la mănăstire, o nevoie mare, de făceà toate grozăviile. Și ei nici cum nu socotià că au venit bătaia lui Dumnezeu, de li plătește după faptele lor; ci s'au bănuit pre o sor' a mâne-sii, mătușă Doamnei, anume Olimbiada, călugăriță de mulți ani, că ea ar fi făcut fermece, cu alte muieri, de o au ajuns nevoia. Ci pre mătușă-sa o au trimis la altă mănăstire de călugărițe, de o au zidit într'o chilie; iar pre doă muieri, ce mai erà împreună, le-au spânzurat.

---

[1] Păuna, din neamul Grecenilor.

PARTEA a V-a.

Fapte și suferințe din vremurile mai nouă.

CAP. I.

Pribegia Moldovenilor la Muscali după trecerea nenorocită a lui Dimitrie-Vodă Cantemir la dânşii (1711) [1].

(DUPĂ IOAN NECULCE.)

Deci, dela Prut, Dimitraşco-Vodă au purces în sus dinpreună cu Moscalii, şi au trecut pre la Ştefăneşti Prutul în ceia parte. Şi de acolo au mers drept la Movilău, la Nistru.

Deci, câţi boieri, şi alţii mai de gios din Moldoveni, ce au ieşit cu Dimitraşco-Vodă din Iaşi, şi au purces cu obuzul [2], auziau că au iertat Turcii pre cei greşiţi, dară nu mai puteau să se întoarcă înapoi, sau să fugă într'altă parte din obuz, căci că prădau Donţii [3] şi Cazacii lui Mihorodschi şi a' lui Tanţschi pre cine găsiau în laturi de obuz, de-i lăsau numai cu sufletele. Ce nu aveà putinţă să se ducă într'altă parte, ce li-au căutat numai să se ţie cu obuzul, cu Dimitraşco-Vodă. Că, când au venit Împărăţia, aveà ucaz

---

[1] *Lista Domnilor moldoveni dela Vasile Lupu înainte :* Gheorghe I, Ştefan 1653, 1653-1658 ; Gheorghe II, Ghica 1658-1659 ; Constantin Basarab 1659-1661 ; Ştefan X (Ştefăniţă) 1659-1661 ; Istratie Dabija 1661-1665 ; Gheorghe III Duca, 1665-1666 ; Iliaş Alexandru, 1666-1668 ; Gheorghe III Duca, 1668-1672 ; Ştefan XI, Petriceicu 1672-1673, 1673-1674 ; Dimitrie (Dimitraşcu) Cantacuzino 1673, 1674-1675 ; Antonie Ruset 1675-1678 ; Gheorghe III, Duca 1678-1684 ; Ştefan XI, Petriceicu 1684 ; Dimitrie Cantacuzino 1684-1685 ; Constantin Cantemir 1685-1693.

[2] Tabăra.

[3] Cazacii de Don.

oastea de nu strică nimeni nimică; iară, la întors, stricau tot ce găsiau.

Sosind obuzul la Movilău, la Nistru, se luase niște Tatari, ca vre-o doă sute, în urma obuzului, și, pe cine găsiau, tot luau. Și au dat preste dânșii Ivanenco Polcovnicul și cu Tanțschi, cu slujitorii lor, moldoveni, ce erau la steaguri, și i-au tăiat pre Tatari, și au prins vii vr'o cinci-șese, și i-au dus la Împăratul. Și au pus de i-au spânzurat în malul Nistrului, încălțați, îmbrăcați.

Iară, după ce au trecut Moscalii Nistrul în ceia parte, au scris Împăratul Moscului [1] la Turci că, de n'or pornì pre Craiul Șvedului până în douăsprezece zile, și l-or mai ținè acolo la Tighinea, el încă a strică pacea, n'a ținè-o.

Dimitrașco-Vodă au făcut căutare tuturor Moldovenilor, câți erau cu dânsul, și i-au întrebat: Merge-vor cu dânsul la Mosc, au ba? Ce toți au priimit, — că într'alt chip nu aveau cum zice; că nu aveau cum merge într'altă parte, de răul tâlhăritului [2]. Și i-au scris Dimitrașco-Vodă pre toți într'un izvod, și l-au dat la Împăratul de l-au iscălit cu mâna lui. Iară boierii și slujitorii aceștii erau, anume:

Ioan Neculce, Hatman; Savin Zmucilă, Vel Ban; Gheorghiță, Vel Păharnic; Iordachi Alistarh, Vel Ușer; Pavel Rugină, Vel Comis; Mogâlde, Sardar; Ilie Abăza, Vornic de spre Doamna [3]; Dimitrie, Agă; Ioan Mirescul, Polcovnic; Ioan Bănarul, Vel Căpitan; Brahă, Căpitan de darabani; Moțoc, Jicnicerul; Ioan Zărul, vatav de copii [4]; Nour Zărul, Postelnic; Constantin Zărul, Medelnicer; Vasili Zărul, tij [=tot] Medelnicer; Mechichi, Stolnicul; Antioh, Camaraș; Constantin Pârcălabul, Medelnicer; Dima, bașbulucbaș [5]; Ciute, Că-

---

1 Petru-cel-Mare, pe care tocmai îl bătuseră Turcii la Stănilești pe Prut.

2 Tâlhari prădau în țara fără Domn.

3 Aveà grija cămărilor Doamnei.

4 Copii de casă ai Domnului.

5 Căpitan de oaste turcească.

DIMITRIE CANTEMIR

pitan; Apostol, Căpitan; Toader Mirescul, Căpitan; Pavel Mirescul, Căpitan.

Toţi aceştii şi alţii mai proşti şi mai de giós slujitori, carii aice nu s'au putut înşirà anume, i-au scris Împăratul în Vistieria lui, de s'au dus cu Dimitraşco-Vodă. Şi atunce au dat Împăratul lui Dimitraşco-Vodă doă mii de ruble, să-i fie de cheltuială lui şi Moldovenilor, şi l-au rânduit să meargă să ierneze la Harcov, preste Nipru, dincolo de Ţara Căzăcească, în Slobozie, aproape de Azac [1]. Că acolo se cerşuse şi el, lăudându-i unii din Moldoveni carii ştiau, zicând că este loc bun. Şi au poruncit Împăratul lui Apraxin, cneazul şi gubernatul [2] de Azac, să deie lui Dimitraşco-Vodă iernatic bun, lui şi Moldovenilor lui, — dându-i şi doă sute de draguni [3] să meargă cu dânsul.

Iară lui Ren [4] General, şi Tomii Spatar, li-au scris Împăratul Moschicesc, şi au trimis cu cărţile pe un om al lui, şi d'impreună cu un om a Vezirului, să lase Brăila şi să vie după dânsul în sus. Deci, Toma Spatarul, cum au auzit, cum au fugit în Ţara Ungurească, de şi-au mai apucat câte cevà de acolo, şi pre urmă au mers la Împăratul la Petriburg [5], cu câţivà Munteni ce au fost cu dânsul la Brăila. Şi l-au făcut Împăratul gheneral, şi-i dà pre an leafă câte cinci mii de ruble; şi cu vreme şi-au adus şi giupăneasa din Ţara-Muntenească; şi i-au dat sate în Ţara Moschicească, de chiverniseala vieţii lui. Şi, trăind Toma acolo câţivà ani, în târg în Periaslav, că-i didese şi acel târg, supt stăpânirea Împărăţiei Moscului, s'au schimbat şi el din viaţa această lumească; iară giupăneasa lui au rămas şi până acmù, şi

---

1 Azov, cetate la Marea Caspică.

2 Guvernatorul.

3 Dragoni.

4 Rönne, care luase Brăila, cu Toma Cantacuzino, vărul lui Vodă Brâncoveanu, — pomenit de cronică îndată după dânsul.

5 Petersburg.

cu un copil[1], de trăiește cu pace pre acele moșii ce i-au dat Împărăția.

Iară Ren Gheneral s'au rădicat dela Brăila cu toată oastea, și au purces în sus pre Siret, pre la Cernăuți, tot stricând și mâncând ce găsià prin țară. Și țara fugise dela câmp la munte. Și, dacă au auzit că vine Ren Gheneral pre acolo, se mirà încotro vor mai fugì. Deci Ren dela Cernăuți au trecut Nistrul în ceia parte, pre la Hotin, și au agiuns obuzul cel mare, ce erà cu Șeremet acolo, la Polona.

Iar Împăratul Moscului, dela Movilău, și-au luat două sute de draguni, și au purces în sus pe Nistru, pre la Camenită, și acolo s'au despărțit de obuzul cel mare. Și dela Camenită au luat în sus prin Țara Leșească, d'impreună cu Împărăteasa lui, Ecaterina, până la Varșav[2], la Scaunul Crăiesc, unde au găsit pre Avgust Craiul Leșesc, de s'au sfătuit, și s'au odihnit vre-o trii-patru zile. Și atunce l-au cinstit Craiul Avgust. Și, șezând la masă Împăratul cu Împărăteasa, și Craiul și Crăiasa, și cu mulți domni leșești,—între acei domni fost-au și Adam Sinavschi, Hatman, și cu Hatmăneasa lui —, și, între alte voroave multe, cam cu glumă, zis-au Hătmăneasa lui Sinavschi către Împăratul Moschicesc aceste cuvinte: «Mult mă mir de voi, Împărații și Craii, cum de nu vă țineți de cuvânt și ne amăgiți pre noi. Că, mai antărți, ne-au zis nouă tuturor Leștelor Craiul Șvedului[3] să ne gătim cu toții să mergem să iernăm în Stolița[4] Moschicească împreună cu dânsul; și noi, când ne gătiam să mergem, pre cuvântul lui, el ne-au amăgit și n'au mers în Stoliță, ce s'au dus la Tighinea. Și, acum, Împărăția Ta ni-ai zis să ne gătîm să mergem la Țarigrad, și noi ne bucu-

[1] Dela el se trag Cantacuzinii din Rusia.

[2] Varșovia.

[3] Carol al XII-lea. După strălucite biruințe Rușii îl bătuseră la Pultava, prinzându-l obosit și înșelat de aliații lui; viteazul rege a trecut Nistrul, petrecând ani de zile, ca oaspete al Turcilor, la Varnița lângă Bender, vechea cetate moldovenească a Tighinei.

[4] Scaunul, Capitala.

rasem tare că om merge de om vedeà Țarigradul; și, când noi ne gătiam, Măria Ta n'ai vrut, și te-ai întors înapoi». Iară Împăratul atunce au râs, și cu toți câți erau la masă, și i-au zis: «Păcat că nu ești tu bărbat, să te chemi Sinavschi; că, de ai fi tu bărbat, să nu fii femeie, adevărat cu tine aș merge la Țarigrad; iară bărbatul tău au zăbăvit oștile, și nu le-au trimis mai în grabă. Pentru aceia nu m'am dus în Țarigrad».

Dela Craiul Avgust, au purces Împăratul la Riga, unde erà Menjic[1], cu oștile lui, cari stau împotriva Șvedului; iară de acolo, dela Riga, s'au dus la Petriburg, la Scaunul său de iarnă. Iară Șeremet[2], cu obuzul, și cu Dimitrașco-Vodă, au mers dela Movilău până la Șargorod, și de acolo s'au despărțit de Dimitrașco-Vodă, și au purces prin Țara Leșească cu toată oastea lui, câtă mai rămăsese, de o mai săturà, pre la Nijiboje; și dela Nijiboje, la cetatea Polona, de au deșertat-o de oastea moschicească și de puștile cele mari, și de alte lucruri ce erau, că o stăpâniau Moscalii. Și apoi au rădicat toți oamenii de prin târguri și de prin sate, câți erau în Ucraina, și i-au trecut pre toți preste Nipru, în hotarul moschicesc. Și au trecut și el Niprul, cu toată oastea, de au așezat-o la iernatic în Țara Căzăcească. Iară Șeremet și cu Curtea lui s'au așezat la iernatic în târg în Prelupca.

Iară Dimitrașco-Vodă, de acolo, dela Șargorod, după ce s'au despărțit de Șeremet, au purces drept la Chiov, pre la Nemirova, printr'un câmp pustiu, numai cu cele doă sute de draguni moscali, și cu Moldovenii câți erau cu dànsul, — că mai fusese și niște Cazaci cu Polcovnicul Migorodschi și cu Sava Rogojinschi[3]. Și l-au lăsat în urmă pe Dimitrașco-Vodă, și acei s'au dus înainte. Deci, Dimitrașco-Vodă rămâind mai în urmă, numai cu acele doă sute de draguni, precum mai sus s'au scris, nu erà mult să-l ie

[1] Generalul Mencicov.
[2] Generalul Șemeretev.
[3] Din Ragusa.

Zaporojenii de grumaz, împreună cu Tatarii, că prinsăsă limbă, și luase șleavul[1], să meargă după dânsul, să-l prindă, și cale numai de un sfert de ceas nu l-au agiuns să-l ieie de grumaz, cu toți oamenii lui. Că eră ca la o mie de Zaporojeni și mai bine, împreună cu Tatari amestecați. Ce norocul lui au fost că au apucat de au agiuns în târg în Bilaţerchiev, și acolo, în târg, eră cetate și puște și oaste moschicească; și, văzând Zaporojenii că au agiuns în Bilaţerchiev, s'au întors înapoi. Iară Dimitrașco-Vodă nimică de aceasta nu știà; mai pre urmă au oblicit.

Și de acolo, dela Bilaţerchiev, au mers în Chiov, de s'au odihnit doă săptămâni, dându-i Moscalii de toate cele ce-i trebuià; nimică nu-i lipsià. Și, când au vrut să purcează de acolo din Chiov, mulți Moldoveni au vrut să rămâie acolo, și nu vrau să mai meargă cu Dimitrașco-Vodă înlăuntru, și încă și eu, Ioan Neculce Hatmanul, nu vroiam să mai merg cu dânsul, gândind că doară ne-or lăsà din Chiov de ne vom întoarce la pământul nostru.

Iară Dimitrașco-Vodă n'au vrut să ne lase să rămânem, ce au mers la Comendantul de Chiov, și i-au arătat izvod cu iscălitura Împăratului, de câți boieri erau într'acel izvod, ce-l făcusă la Movilău, zicând că sântem dați pre mâna lui, și nu ne va lăsà să ne ducem la Turci, să facem vre-un vicleșug, — că el a vreà să deie samă la Împăratul pentru noi. Deci Comendantul, văzând așà, i-au dat pre toți pre mâna lui Dimitrașco-Vodă, și i-au dus cu vartă (cu caraul) până la Harcov. Și acolo încă, după ce au trecut Țara Căzăcească, erà încă până la Harcov cale de doă zile, un câmp pustiiu pintre Harcov și pintre Țara Căzăcească; și acel câmp este șleavul Tatarilor când prădă dela Crâm, și iară cu grijă și cu multă spaimă au mers până au agiuns la Harcov.

Iară Luca Visternicul, și cu Sandul Sturza Stolnicul, venise mai pre urmă în Țara Leșească după noi, la Chiov, și, nevrând ei să meargă cu Dimitrașco-Vodă, nu i-au putut

[1] Drumul.

luà, nici Comendantul nu i-au dat, nefiind ei în izvodul Împăratului, și gândind că-i vor lăsà Moscalii să se întoarcă înapoi. Deci, Moscalii nu-i lăsau să se întoarcă înapoi, că venise și Cneazul Galițin mai pre urmă în Chiov, de ţineà drumul tare închis, de nu lăsà pre nime să iasă din Chiov încoace; că erà un om rău, și nici proviant, nici de cheltuială nu li dà. Și s'au ispitit într'un rând să fugă, și i-au prins, și i-au ținut închiși o lună, și apoi i-au dat pre chizășia Tomii gheneralului, și apoi i-au slobozit. Și au șezut acolo un an în Chiov, până au cheltuit ce au avut, și apoi cu fuga au scăpat din Chiov încoace, de au venit în Moldova. Și alți Moldoveni câți s'au tâmplat în Chiov, tot așà cu fuga au scăpat; și câți scăpau din Chiov, încă cu multă grijă veniau până a agiunge spre Camenițã, că, rămâind locul pustiiu, erà tàlhărit mult; și Leșii aveau pizmă pre Moldoveni căci se închinase de bună voia lor la Moscali, și, pre câți Moldoveni îi prindeau Leșii, îi tot jăcuiau, și pre unii îi și omoriau, iară pre alții îi puneau la popreală. Numai Adam Sinavschi Hatman[ul] se punea pentru Moldoveni, și pre cari-i oblicià că sânt închiși, trimiteà de-i scoteà și-i miluià, și pre unii îi puneà la steaguri, dând poroncă să li deie pace. Și Leșii furiș tot îi stricau.

Dimitrașco-Vodă, după ce s'au așezat la Harcov, zahareà prea multă îi dà, lui și tuturor Moldovenilor, cât nu puteau birui să o mănânce. Și i-au mai dat și triisprezece sate a' unui gheneral, ce-l chemà Sidlovschi, pline de pâne și de helești, cu pește, și cu mori, și cu doă-trii sute de oameni într'un sat, și bucate, vaci, boi, oi, stupi, odoare, toate le didese lui Dimitrașco-Vodă, sirmeaua[1] acelui Gheneral, căzând el într'o greșeală. Deci, Dimitrașco-Vodă nu vreà să ție pre Moldoveni cu dragoste, ca pre niște străini ce și-au lăsat casele și s'au înstrăinat de moșiile sale pentru dânsul; ce vreà să-i ție mai aspru decât în Moldova. Că i se schimbase firea, într'alt chip, nu precum erà Domn în Moldova,

[1] Averea.

ce precum erà mai înainte, pre când erà beizadeà tânăr, în zilele frăţine-său lui Antioh-Vodă, încă şi mai rău; şi iute la beţie, şi se scârbià de fiece, şi uşa îi erà închisă, şi nu lăsà pre Moldoveni nicăiri să iasă din târg afară, fără de ucazul lui. Şi cu Cazacii cei de loc, iară, se învrăjbise rău, că nu-i ţineà într'o nimică. Deci, Moscalii cei mari încă îl urâse, pentru căci îl iubià Împăratul şi-i didese nume mai sus decât al tuturor.

Atunce s'au sculat Savin Zmucilă Banul, şi mult l-au pârât pre Dimitraşco-Vodă, amestecându-l la Şeremet, zicând că: «Eu, când m'am închinat la Leşi cu Petriceico-Vodă, aveau cinste şi boierii ca şi Domnul». Şi, având cărţi de la Sobieţchi Craiul, ce erà pre acele vremi pre atunce, le arătà lui Şeremet precum au avut voie boierii, şi, când le-au fost voia, s'au dus la ţara lor, în Moldova; iară Dimitraşco-Vodă, va să-i facă robi în ţară creştinească. Şi multe ca aceste, care nu le pot scrie toate cu condeiul mieu, — după cum sânt firile Moldovenilor, carii nu pot nici la casele lor trăì să nu se sfădească, dară încă în ţară străină! Că, şi când au fost cu Petriceico-Vodă, iară, destule sfezi au fost şi atunce, ca şi acum, între Domn şi între boieri, — carii mai pre urmă iarăşi lor şi-au stricat, ca şi acum dela Moscali, care mai înainte se va arătà.

Împăratul Moscului, după ce s'au aşezat toţi la iernatic, precum mai sus s'au scris, scris-au la Şeremet şi la toţi Senatorii şi Gubernaţii cei mari, de au mers toţi la Petriburg la sfat; atunce au mers şi Dimitraşco-Vodă la Împăratul. Deci, după ce s'au strâns toţi, au început Împăratul a-i întrebà pre toţi: ţinè-vor pace cu Turcii, au ba? şi dà-or ce au giuruit, au ba? Deci, Senatul cel mare au zis: nimică să nu deie, şi să se apuce, de vară, iarăşi de războiu; căci, de s'au întâmplat acum aşà sminteală, de acum se va chivernisì într'alt chip, de n'a fi aşà; căci bani şi oaste este de agiuns; au putere şi doăzeci sau treizeci de ani să se bată.

Atunce Împăratul, văzând că este sfatul aşà, au şi orân-

duit în toate țerile lui, de treizeci de fumuri[1] să mai facă un om de oaste, gata, cu toate ce ar trebuì, să mai aducă încă vre-o cinzeci de mii de oaste preste cât mai aveà, și au orânduit, până îi va pornì în gios pre Don, și au mai lungit flintele soldaților și a' dragonilor, să fie mai lungi de o șchioapă decât inicercele[2] Turcilor, cum erau întâiu, ca să bată mai departe. Și au făcut tot paloșe simcelate în vârf, de amândoă părțile ascuțite, să se bată cu Turcii la năvală, și au lepădat șpegile. Și li-au făcut soldaților la grumaz lădunci de fier alb: la tot soldatul câte doă ocă de apă, ca să aibă fiecare soldat apă gata de băut la războiu, să nu pată ca la Stănilești.

Și au însurat atunce și pre Șeremet, dându-i Împăratul pre o rudă a sa, zicându-i să-și facă copii, să-și uite feciorul ce erà la Turci[3], netocma că l-a scoate el și pre acela. Și au socotit atunce să pornească pre Dimitrașco-Vodă înainte cu greimea, să-i deie patruzeci de mii de Moscali draguni călăreți, și patruzeci de mii de Calmăși[4], și triizeci de mii de Donți, și patruzeci de mii de Cazaci, cu Hatmanul lor, și să între în Crâm, să tot taie și să arză, până va intrà și greimea, să se apuce de cetăți a le bate și a le luà.

Și așà au așezat Sfatul să facă; și începuse a pornì și zaharaoa, și gătise toate aceste ce scriu mai sus. Iară Șeremet, macar că se însurase de curând, dară îi erà mare jale de fecior, că va perì la Turci, precum s'au perit; și se tot rugà Senatorilor, ca doară ar puteà stricà sfatul; și ei nu vreau, nici puteau, că apucase de grăise către Împăratul, și li erà rușine să întoarcă sfatul. Deci, oblicind Împăratul pentru Șeremet că-i este jăle de fecior, tare i-au bănuit, și l-au mustrat, aducându-i aminte când l-au fost trimis înainte pre Șeremet, să meargă să strice podul la Dunăre, după cum îi poroncise, și, mai pre

[1] Case.
[2] Puști ienicerești.
[3] Ostatec.
[4] Calmuci.

urmă, viind şi Împărăţia Sa, şi-ar fi luat cele doă polcuri împărăteşti a' lui, cu doăsprezece mii de oaste, şi cu Dimitraşco-Vodă, cu Moldovenii, şi s'ar fi dus întins la pod fără de nicio grijă, — care polcuri se chiamă Preobrajenschi şi Semienovschi. Şi cu acele doă polcuri ar fi bătut pre Turci; altă oaste nu i-ar fi mai trebuit, ce ar fi lăsat-o înapoi de ar fi venit încet, şi ar fi izbândit. Atunce, mai pre urmă, după acel sfat, au sosit şi un unchiu a' Împăratului, anume Apraxin, Cneazul şi Gubernatul de Azac, şi, întrebându-l şi pre dânsul Senatul, au zis că nu-i bine cum au aşezat Sfatul, că este cu greu a se bate în trei părţi: că cu Şvedul sânt câţivà ani de când se bat, şi dintru un lucru de nimică s'au început sfada; acum şi cu Turcul; aşijdere şi Leşii li sânt vrăjmaşi. Cu greu li va fi a se bate în trei părţi. Numai cu Turcii, cum au aşezat, aşà să lase de odată; şi, de or şi mai cere, să li deie, până a trece Craiul Şvedului; şi apoi să steie să se împace cu Şvedul, şi, împăcându-se cu Şvedul, se vor aşezà prea lesne şi cu Leşii. Atunce li-or eşì şi solii dela Turci, ce sânt zălog. Deci, preà lesne este atunce a stricà pacea cu Turcii, şi a se bate preà cu uşor cu dânşii. Şi, aşà, s'au apucat şi Sava Rogojinschi, cum, de spre Turci, dându-li bani, or face pace. Deci, Senatorii, pentru voia lui Şeremet, au mers la Împăratul, şi, zicând aceste cuvinte, au lăsat şi el să fie aşà, după Senatul, şi s'au părăsit a mai face oaste împrotiva Turcului, până la o vreme.

Împăratul Moscului şi-au strâns toată oastea, şi au şezut în vase, de au trecut dela Petriburg Marea în ceia parte, la Şvezi, asupra Finilor, ce erau supt ascultarea Şvedului; şi s'au bătut acolo doi ani, şi au luat şi cetatea Abovul[1], care este Stoliţă Finilor; şi apoi iarăşi cu cinste s'au întors la Scaunul său, la Petriburg. Iară pre Şeremet l-au trimis la Chiov, şi i-au lăsat doăzeci de mii de oaste, Cazaci şi Calmăşi, să steie, să deie ce a dà, să-şi scoată feciorul, şi

1 Abo.

să poarte grijă de spre Turci să așeze acel lucru. Așijdere și despre partea Rigăi[1], au lăsat pre Menjic, pre Cneazul Alexandru Daniilovici, Feldmarșal, să păzească de spre Șvezii din gios.

Iară Dimitrașco-Vodă atunce au făcut ponturi, de cereà la Împăratul țara Harcovului cu toate veniturile, zicând: că țară au lăsat, țară să-i deie; și pre toți Moldovenii el să fie mai mare; ce va fi voia lui, volnic să fie să facă, și, fără ucazul lui, nime să nu fie volnic a merge nicăiri, și altele multe ca aceste.

Atunce Împăratul au dat acele ponturi a' lui Dimitrașco-Vodă la Senat, să le vază, și cum or socotì și ei. Deci Apraxin au zís către Senat: «Nu-i bine să-i dați țara Harcovului, ce o cere el, că macar eu că am vre-o treizeci de ravașe dela acei Cazaci din Harcov, de jalobele lor, ce au pe Dimitrașco-Vodă, și acolo într'acea țară sânt aproape de optzeci de mii de oaste, slujitori; și acum, nefiind pace, lesne li este a se rădicà, ca să se deie supt ascultarea Turcului, că nu-i departe Azacul, și, când om stà să ne batem cu străinii, noi om vreà să ne batem cu ai noștri». Atunce și Șeremet au zis: «Adevărat bine ai zis, că așà va fi, și încă este alta și mai mare, că mi-au spus un boier de ai lui, anume Savin Banul Smucilă, că mai înainte vreme s'au mai închinat din Domnii moldoveni la creștini, la Leși, la Unguri, și apoi i-au iertat Turcii, de s'au dus la dânșii, și mai pre urmă acei Domni mult rău au făcut creștinilor; anume acei Domni: Petru-Vodă și Grigorie-Vodă[2]. Așijdere și acesta, de s'a așezà la Harcov, nu-i departe Crâmul.»

Deci Senatul, auzind, au ales să deie lui Dimitrașco-Vodă o mie de dvoruri[3] în țara Moscului, care acea mie de dvoruri cuprinde cincizeci de sate, și oameni ca cincisprezece mii sânt; și să-i mai deà și câte doăzeci de pungi de bani[4] pre

---

1 Orașul Riga.
2 Petru Rareș și Grigore Ghica.
3 Curți boierești.
4 Câte 500 de lei fiecare.

an, care fac șease mii de ruble, și doă părechi de curți frumoase în Stoliță; iară boierilor să li deie treisprezece sate, ce au fost a' celui gheneral Sidlovschi, care sate le stăpâniă Dimitrașco-Vodă. Care boier a priimì, să-i deie de acele sate; iară care n'a vreà, să-i deie ucaz de voie să-și meargă la pământul său, ca să se așeze. Deci, Dimitrașco-Vodă, ieșindu-i ucaz, au și venit la Harcov, cu multă voie rea că se depărtează de țară, și s'au rădicat și s'au dus în Mosc; și, nu mult după aceia, i-au și murit Doamna, Casandra, fata lui Șerban-Vodă, Domnul muntenesc, și au îngropat-o în târg în Stoliță, și au rămas văduvoiu, de au trăit câtăvà vreme, până ce s'au însurat,—care se va scrie mai înainte.

Iară boierii, carii au vrut să priimească, le-au împărțit de acele sate a' lui Sidlovschi, de trăiesc unii și până astăzi într'acele sate; iară carii n'au vrut să priimească, ei au venit la Chiov, la Șeremet, ca să-i sloboază. Dară Șeremet nu vreà să-i sloboază, și încă nu numai pre boieri, ce și pre neguțitori, și pre slujitori, și pre toți, — că-i zisese Dimitrașco-Vodă, în pizma boierilor carii se duceau dela dânsul, să nu lase nici pre unul să treacă, până nu-i vor slobozì Turcii feciorul. Deci Șeremet se potrivise lui Dimitrașco-Vodă, și nu-i lăsà, de-l blăstămau toți, că periau atâța oameni, alții nu aveau ce mai cheltuì, alții erau neguțitori, altora li rămăsese femeile în Moldova; ce bogat blăstăm erà asupra lui Șeremet!

De aceasta auzind Chihaia Vezirului, au zis feciorului lui Șeremet, pentru ce oprește tată-său neguțitorii și Moldovenii ce vor să vie dela Chiov încoace; să-i scrie ca să-i sloboază. Și, așà, pe scrisorile lui, au slobozit Șeremet neguțitorii și pre alți Moldoveni ce erau acolo.

Atunce m'au slobozit și pre mine, Ioan Neculce Hatman, cu voia mea, după ce au trecut doi ani, și am venit în Țara Leșească cu multă nevoie, — care mai sus s'au scris.

Dimitrașco-Vodă, după ce s'au dus la Petriburg, pre bo-

ierii moldoveni n'au vrut să-i ieie cu dânsul la Împăratul, socotind că va isprăvì să nu mai poată scăpà de acolo; şi-i grăià de rău către Împăratul, zicând că Ioan Hatmanul şi cu alţii au rămas acolo, şi vor să se ducă la Turci. Şi pentru aceia au trimis de i-au luat cu vartă[1], de i-au dus la Harcov,—că oblicise Împăratul de acel lucru, că i-au luat cu sila; şi unii din Chiov au şi fugit. Iară Împăratul au răspuns lui Dimitraşco-Vodă, mai vârtos pentru mine, Ioan Neculce Hatman: «Dacă nu va să şează, Dumnezeu să-i agiute să meargă unde-i voia, că nu-mi este rob». Atunce Dimitraşco-Vodă n'au căutat bine, unde i-au răspuns Împăratul aşà.

Iară, când mi-am luat zioa-bună dela Dimitraşco-Vodă, din Harcov, de m'am despărţit, mult mă îmbià să mai şez, şi multe se adeverià să-mi deie, şi să-mi isprăvească şi dela Împăratul mare milă, şi, când mi-a fi voia, el să-mi isprăvească. Dară eu eram bucuros că au venit acel ceas de am găsit vreme să ies dintr'acel norod greu,—că sânt nişte oameni foarte necredincioşi, şi preà cu greu traiu au oamenii ce sânt nedeprinşi cu acel fel de oameni, dintr'acele părţi. Şi aveau mare jale, şi Dimitraşco-Vodă, şi Doamna lui, şi boierii, şi toţi Moldovenii, şi-mi ziceau că nu mi-oiu putè face pace, ce voiu perì de Turci. Dară eu am pus nădejdea la Dumnezeu, şi pentru dreptatea mea nu s'au îndurat, şi din toate m'au scos.

Şi, după ce am venit mai încoace, încă şi Şeremet în câtevà rânduri mi-au zis să mă aşez acolo, şi va scrie la Împăratul să-mi deà jalovanie şi sate; dară tot n'am primit, că este un norod unde nu sânt oamenii slobozi să meargă unde li este voia, nici la Împărăţie făr' ucaz, şi ucaz nu vor să facă, — ca pentru să nu facă cheltuială Împărăţiei. Şi la Împărăţie vr'o Curte mare ca aceia, cu dvorebnici[2] mulţi, nu este, macar precum este la Domnia ţerii noastre, sau altă Crăie şi Domnie; ce foarte este un lucru puţin,—

1 Gardă, pază.
2 Curteni.

numai oşteni sânt mulţi de agiuns. Deci, de viaţa mea îmi erà cum îmi erà, darà mai mult îmi erà pentru copiii miei, la ce vor rămânea; că numai doară soldaţi să fie, iară la alte boierìi nu încap feciorii unora ca acestora!

Ce, fraţilor moldoveni, rogu-vă să luaţi aminte, să vă învăţaţi, şi să vă păziţi. Oricât ìi fi în cinste la vre-un Domn, bine este să-i slujeşti cu dreptate, că şi dela Dumnezeu ai plată. Iară cu Domnul niciodată să nu pribegeşti, măcar cum ar hi; şi, nu numai în ţară străină, ce nici în Ţarigrad cu dânsul să nu mergi, fiind tu Moldovean, ce să-i slujeşti în ţara ta. Căci străinii caută numai pre Domn să-l miluiască şi să-l cinstească, iară pre boierii ce sânt pribegi cu Domnul, într'o nimică sânt; şi altă cinste are boierul când este singur pribag, şi alta este cându-i cu Domnul său. Şi apoi Domnul se visează că este tot puternic ca la ţara lui, când este Domn, şi va să ţie aşà ca să năcăjească pre acei boieri, şi nu socoteşte slujba ce i-au făcut, că s'au înstrăinat, ce nimică învoială nu-i face. Nădejdea Domnului este ca seninul cerului, şi ca încetul Mării: acum este senin, şi se face nour; acum este Marea lină, şi se face furtună.

CAP. II.

Înfrângerea catanelor de către Mihai-Vodă Racoviță, Domnul Moldovei [1717][1].

(DUPĂ «NICOLAE MUSTEA».)

După ce au luat Nemții pre Nicolai-Vodă din Țara Muntenească[2], cum s'au pomenit mai sus, deprinzându-se în jacuri Nemții și catanele, au început a trece și aice în țară, cu învățătura unui gheneral ce erà în Brașău. Și întâiu în sat în Ocnă au lovit fără veste, și au luat pre doi Turci negutitori, ce erau acolo veniți să încarce sare. Și mai pe urmă s'au mai înglotit catanele, și au venit de au lovit în Roman, și au luat iarăși pe niște Turci; și, ducându-i în Brașău, îi închinau gheneralului; și, răscumpărându-se Turcii cu bani, îi slobozià gheneralul.

Și așà, cu dobânda dela Turci deprinzându-se acel gheneral cu tâlharii săi, mare zarvă s'au ațâțat în țară, îmulțindu-se tâlharii lui, ori cu știrea gheneralului, ori cu știrea celor mai mari ai lui, — cum erà gheneralul de Sibiiu.

---

1 *Lista Domnilor moldoveni dela Dimitrie Cantemi înainte*: Constantin Duca, 1693-5; Antioh Cantemir, 1695-1700; Constantin Duca, 1700-1703; Mihai Racoviță, 1703-1705; Antioh Cantemir, 1705-1707; Mihai Racoviță, 1707-1709; Nicolae Mavrocordat, 1709-1710; Dimitrie Cantemir, 1710-1711; Căimăcămia Vornicului Lupu, 1711; Căimăcămia lui Ioan Mavrocordat, 1711; Nicolae Mavrocordat, 1711-1715.

2 Turcii fiind în războiu cu Împăratul, un număr de catane, călăuzite de boieri necredincioși, prinseseră în 1716 la București pe Nicolae-Vodă Mavrocordat.

Au început a prădà pe supt munte mănăstirile și casele boierești, făcându-și prilej cu Turcii, că, de li-ar venì vre-o scârbă dela mai marii lor, să se mântuiască tot cu Turcii, anume că ei, unde știu Turci mai pre aproape, acolo agiung, pentru ca să-i dobândească, — că ei cu oastea la Beligrad[1] n'au fost, să facă dobândă dela Turci.

Și, viind un Căpitan de catane, anume F[e]renț, au întrat în mănăstire în Cașin, unde erà bejănită țara și boierii de pre acolo, de grija catanelor, văzând că pradă și jăcuiesc, și pre Turci îi robesc. Frenț Căpitanul numai cu 20 de oameni au venit în Cașân, — de care ar fi putut o țară de oameni să se apere, să nu-l lase să între în mănăstire. Ce cu toții l-au primit, și i s'au închinat.

Fiind acolo Vasili Ciaurul, izvoditorul acestor zarve, se făcură toți la un cuvânt, împlându-se de gânduri rele asupra lui Mihai-Vodă, mult socotind de sine Vasili Ciaurul să se rădice Domn dela Nemți, îndemnându-l și alții de potriva lui, la minte deșerți. Mers-au în Brașău Vasili Ciaurul, la gheneralul de Nemți, de l-au făcut grof. Și, făcându-se una cu catanele, Moldovenii noștri, cu mari, cu mici, prădau, jăcuiau unul pre altul, mănăstirile pre supt munte, casele boierești, cât ținea pre Siret, și pre câți nu se închinau lor să ție cu dânșii. Țineau drumurile, colnicele; mâncau, stricau și jăcuiau, precum este năravul Moldovenilor la vremi ca acele. Deșì erau oameni ca acìa să nu ție cu dânșii, temându-se să nu cază la primejdie mai pre urmă, cum s'au și prilejit, nu puteau hălăduì de ceilalți, să scape d'inaintea lor; ce de nevoie, numai să fie cu dânșii, până în Siret, și până în Milcov, tot de acea breaslă, înglotindu-se și imulțindu-se din toate părțile. Erà și un Miron, ce au fost și Serdar[2], cu un hiastru al său, om fără învățătură, mândru, semeț, cu numele lui, Velicico: nădițu-s'au și aceștii la ceata catanelor.

Deci Miron au sfătuit pe Frenț Căpitanul de catane, de

[1] Belgradul Sârbiei.

[2] Dregător, asemene cu Căpitanul de margine.

au mers din Cașin, și au intrat în cetatea Neamțului, cu nădejde că vor ținè Cetatea Neamțului cu locurile d'impregiur, cum au ținut Leșii, nu de mult, din venirea lui Sobiețchi Craiul Leșesc [1], pre când acel Miron erà jolnir la un steag de Moldoveni. Și, împlând cetatea de bucate, ei se țineau biruitori, ca cum ar fi dobândit țara Moldovei până în Siret, ca și Nemții Țara-Muntenească până în Olt. Ce doi Domni într'o țară nu pot fi!

Acești din Neamț căutau vreme să vie să iae pre Mihai-Vodă din Scaunul său, ca și pre Nicolai-Vodă din Țara-Muntenească. Mihai-Vodă, pentru această tulburare, se păzià de primejdie, și au întrat în mănăstire în Cetățuie [2]. Unde nici acolo nu-l puteà țineà vremea să mâie, cunoscând pre slujitorii săi îndoiți, mai mult stăruindu-li inimile spre neprieteni, decât spre dânsul, să-l rătuiască [3] ca pre un domn. Cu toți căutau să vază pre catane cum sosesc în Iași, silind să li se închine, vestindu-se vâlfa Nemților de izbândă asupra Turcilor atunce și la Beligrad.

Mihai-Vodă, pre o parte, se păzià de primejdie, pre altă parte trimiteà oameni de ai săi cu cărți pre la mazili [4], și pre la alți oameni de peste Siret, fiindu-i milă de țară, să nu steà cu catanele, ce să fugă d'naintea lor, sau să steà cu toții să prinză pre catane, sau să-i gonească. Că puterea Împărăției este mare, și va trimete Tatari, și pre toți îi vor luà în robie. Iară ei, necum să înțeleagă, se încă mai sămeți erau, și apucau pre acei ce li duceau cărțile, și-i puneau la închisoare, dându-i în mânile catanelor, de-i pedepsiau cum erà mai rău, și-i făceau păgâni, că țin cu Turcii, și nu se închină cu toată țara la Nemți.

Adus-au Mihai-Vodă lângă oastea sa și oști străine, câtevà

---

[1] Regele polon Ioan Sobieski a luat mănăstirile dela Munte în 1691. Mulți Moldoveni s'au scris atunci la oastea de jaf a «jolnirilor» sau a joimirilor.

[2] Lângă Iași.

[3] Slujească?

[4] Urmașii vechilor boieri. Plătiau bir mai mic și osebit de «țară».

steaguri de Lipcani[1] dela Paşa de Hotin, şi 200 de Tatari, şi 700 de Cazaci Zaporojeni[2], dela Hanul, aice în Iaşi, să-i trimiţă asupra catanelor peste Siret, la Neamţ şi la Caşân. Ce, pentru să nu strice ţara cu oşti străine, nu i-au trimes, aşteptând să se tâmpească sumeţia lor, auzind de oşti ce au adus Mihai-Vodă, şi se vor duce catanele d'incotro au venit, lăsând locul de bună voia lor. Iară şi catanele, şi ceşti din ţară mai tare se întunecau cu orbiciunea tiraniei lor, nici cum socotind la ce li va venì lucrul pre urmă: Ciaurul cu ceata lui în Caşin, iară Miron cu hiastrul său Velicico în Neamţ.

Tiranul moare să apuce cele străine, iară Domnul întru bunătate desăvârşit să apere ale sale pune nevoinţă. Mântuitorul Lumii Hristos, vrând să se ducă din lumea aceasta, n'au zis: războiu las voă, ce au zis: pace las vouă, pacea mea dau voă. De unde se vede că creştinului adevărat mai mult este a păzì pacea, care au lăsat-o Hristos, decât a rădicà războiu pentru răscumpărarea strâmbătăţilor ce ar aveà.

Aşà şi Mihai-Vodă, ca un creştin adevărat, pace păzind fără sminteală, aşteptând întoarcerea lor, iară ei nici, chemaţi a auzì, nici, traşi, a simţì, nu s'au plecat. Că întârzierea certării, Dumnezeu cu asupră o plineşte.

Mihai-Vodă, oastea cea străină, Lipcanii, Tatarii, Cazacii, cei ce venise de pază, nu i-au trimes asupra catanelor, pentru ca să nu facă risipă şi stricăciune ţerii; nici lângă sine nu i-au ţinut, ce i-au lăsat de s'au dus. Şi, rămâind numai cu slujitorii lui, deci trimiţând spre Neamţ, să prinză limbă, au adus pe un fecior a' Cuzăi, şi cu un cumnat al său, ce şedeà la Brănişteni, peste Moldova, ce erà tot de a' catanelor. Pre carii Mihai-Vodă, mustrându-i ca un Domn, i-au pus la pază în mănăstire, la Bârnova[3], până iară îi va slobozì.

---

[1] Tatari dela Hotin.
[2] Dela pragurile Niprului. Unii erau supuşi Turcilor şi Tatarilor.
[3] Lângă Iaşi.

GRIGORE ALEXANDRU GHICA,
— Supt care ni s'a luat Bucovina —

Iară Cuza Spatarul, fiind aice în Iaşi, văzându-şi feciorul la închisoare, el, ca un om de nimică, zic să fie agiuns la catanele din Cetatea Neamţului, numai să se scoale să vie, că au vreme să iee pe Mihai-Vodă; că nu are oaste străină pregiur sine, ce sânt numai slujitorii săi cei de ţară, în carii nu-i nădejde de sprijinit. Deci îndată s'au gătit Velicico, cu sfatul vitregului său Miron, îndemnând pe Frenţa Căpitanul, cu catane ce aveà, şi au purces să vie în Iaşi, să ieà pre Mihai-Vodă. Şi, fiind şi alt Căpitan de catane la Câmpulung, cu 100 de Nemţi, au venit şi acela de s'au împreunat cu Frenţa Căpitanul; şi s'au făcut la 800 de oameni.

Şi, în ce zi au purces catanele din Neamţ, într'acea zi au venit veste şi la Mihai-Vodă în Iaşi să se păzească bine, că vine podgheaz[1]. Iară Mihai-Vodă, cu mare taină, cât nime n'a prins de veste, au răpezit la Tatari pre Constantin Costachi Vel Visternic şi pe Dimitrie Macri Vel Stolnic. Şi, adevărat cum s'au scris mai sus, că cu alţi boieri nu s'au încrezut să le spue pentru venirea Tatarilor, fără numai lui Donici Vornicul şi lui Constantin Ruset Vel Paharnic, fiind poroncă Împărătească la Tatari să apere ţara de neprietenii Împărăţiei.

Şi îndată au purces Tatarii, cât au trebuit, ca 2.000 de Tatari. Joi, Ghenarie întâiu [1717], au purces podgheazul din Neamţ, şi Joi la săptămâna au lovit în Iaşi.

În care zi Mihai-Vodă, gătindu-se de oaspeţi ca acei, ieşind cu oastea sa afară din târg, din deal de Păcurari[2], aşteptând să-i vază, fiind vreme de prânz, fruntea Tatarilor agiungeà de spre mănăstirea lui Aron-Vodă. Mihai-Vodă, puind străji pe Bahluiu în sus şi mai la câmp, s'au întors în Curtea domnească. Iară slujitorii descălecase pe la gazde, încălzindu se, că erà frig. Mihai-Vodă, după prânz, s'au lăsat să se cam odihnească. Catanele, venind din sus, pre au prins străjile lui Mihai-Vodă, şi fără de veste au sosit

[1] Ceată de jaf şi surprindere.

[2] Mahală din Iaşi.

în Iași, temeiul mergând pre din vale de Feredeie. Și Frența Căpitanul au mers spre Cetățuie, întins; iară o seamă pin târg au întrat.

Atunce și Mihai-Vodă, prinzând veste, au încălecat, și au plecat fuga spre Cetățuie, cu doi-trei copii din casă după sine, și din boieri ce erau lângă sine. Iară frate-său Dimitrașco Hatmanul ședeà bolnav în Cetățuie. Darie Donici Vornicul și Iordachi Cantacuzino Comisul nu s'au întâmplat, din boierinașii din Curte; și catanele de aproape gonindu-l.

Iară Velicico, cu cinci-șese după sine, au mers întins la Curte, și, lovind pre lângă temniță, au slobozit pe câți erau în temniță. Pe urmă au mers la poarta Curții domnești, unde, cât au sosit, îndată Seimenii din lontru, ce erau de paza Curții, au deschis poarta fără de nicio silă; și, închinându-se la picioare, ziceau: «Bine ați venit, că de mult vă așteptam, dragii noștri!». Caută ce slujitori de treabă, ce priință aveau către Domn! Și cu cine să se încrează Domnul la vreme ca aceia: având putere să ție poarta măcar un ceas, iară ei îndată au dat cale și închinăciune neprietenului Domnului! Dară slujitorii cei călări, ca 500 de oameni, ce erau, unul de poveste nu s'au aflat lângă Domn, să-l rătuiască; ce carii încotro au putut, s'au dus; alții au fugit spre Miroslava, alții într'alte părți. Ca aceștii slujitori erau!

Ce Mihai-Vodă numai la Dumnezeu nădăjduià, și Dumnezeu l-au apărat. Dară Velicico, dacă au întrat pe poarta Curții, au apucat de au slobozit pe niște feciori de boeri, ce erau închiși la Seimeni încă din zilele lui Nicolai-Vodă [1], pentru pricina unor Turci, de când răscoliau cu Moscalii: doi feciori a' lui Manoli din Hulpănești și alții,—slobozindu-i, au ieșit. Și s'au dus și Velicico, după temeiul lor, la Cetățuie. Iară pin târg au lovit un Tănase Voiță, dela Suceava, cu alți Moldoveni, ca să tâmpine pre cine aveà pizmă, să-și izbândească, și iară spre Cetățuie. Când Mihai-Vodă, întrând în Cetățuie, au apucat de au închis poarta, iară

[1] Mavrocordat, până la 1715 Domn în Moldova.

catanele au și sosit la poarta mănăstirii, și îndată au încungiurat mănăstirea, dând din sânețe, și făcând năvală să între în mănăstire. Acolo erau toți boierii închiși, cu giupânesele lor, cu tot ce aveau; ce, cât puteau, boierii se apărau din pistoale de pre zid, așteptând pre Tatari. Tatarii de spre Ciric, având veste de sosirea catanelor, veniau care cât îi puteà calul, prin Tătărași, și prin târg, spre Cetățuie.

Văzând oarda Tatarilor, catanele își pierduse sfatul; văzură la ce au venit, slăbì simeția ce aveau, și dederă toți de vale, bulucindu-se la capul iazului, supt dealul Cetățuii. Iară cuconul Velicico n'au vrut să rămâie să împartă dobânda ce ar luà din Cetățuie; ce, făcându-și prilegiu că are treabă, zise lui Frență: «Păzește Măria Ta războiul până oiu venì eu». Și, cum s'au dus, nu s'au mai întors, ce s'au oprit tocma în Neamț.

Tatarii, de-odată dând năvală, până a se bulucì catanele, au perit câțiva de-a' catanelor; iară, bulucindu-se catanele, slobozind foc vitejește în Tatari, pre mulți au rănit. Carii, văzând focul, n'au mai năvălit, ce au stătut pe de o parte; iară catanele au purces cătinel a se apără, alăture cu tufele, pe supt Hlince.

Ieșit-au Mihai-Vodă din Cetățuie, și, împreunându-se cu Tatarii, au răpezit în târg să vie mai de sârg slujitorii seimeni, și vânătorii, și negustorii, și alții toți. Și îndată, încălecând toți, au mers; și, dându-se pe din deal vânătorii, alăture cu catanele, au început a dà din sânețe în gloata catanelor. Și îndată, pre câțivà oborându-i, că erà vremea înserată, își pierduse câmpul catanele. Și, tot silind înainte, clătindu-se prin niște râpi, cum este locul acela,—că d'inainte nu li luase locul, ci, năzuind spre pădure, au căzut într'o râpă adâncă, pe 'ntuneric. Și de acolo îi luau Tatarii de grumazi, pre câți au putut prinde. Iară, câți au ieșit peste râpă, s'au dus cine încotro au putut hălăduì, înoptând de nu s'au mai văzut. Deci Tatarii s'au întors la coșul[1] lor în Ciric, cu vre-o 50 de catane robiți, și Frențe Căpitanul lor.

---

[1] Coșurile, tabără.

A doua zi, venind Mihai-Vodă din Cetăţuie în Curte, venit-au şi Tatarii, aducând pre catanele cei robiţi, cu steaguri, cu dobele lor, ce luase cu catane[le]. Adus-au pre Frenţe înaintea lui Mihai-Vodă; pre carele întrebându-l Mihai-Vodă, şi mustrându-l ca pre un tâlhar, ce au venit, ce au căutat în Caşin, apoi în Cetatea Neamţului, cine l-au chemat să vie aice, cu a cui poroncă au venit, iproci [1], Frenţa au răspuns că cu porunca Gheneralului au venit, ca să ià pre Mihai-Vodă, să-l ducă la Nemţi, ca şi pre Nicolai-Vodă. Deci, răscumpărându-l cu bani Mihai-Vodă dela Tatari, şi l-au scos la poartă, şi i-au tăiat capul înaintea Curţii domneşti. Iară, până a tăià pe Frenţa, Cuza Spatarul erà spânzurat de furca scrânciobului, ce erà înaintea Curţii domneşti, îmbrăcat, încălţat, cum l-au fost găsit. Zic să fie chemat el pe catane în Iaşi să ià pre Mihai-Vodă.

Prin păduri, pe drumuri, pre la odăi, pre unde fugise catanele, şi tot îi aduceau câte zece, câte cinci-şese, în multe zile, prinzându-i oamenii pe unde-i şi aflau; şi, cum îi aduceau, îndată îi spânzurau, îi ardeau, îi puneau în cârlige, şi de picioare spânzuraţi. Şi, strângând trupurile celor morţi şi periţi de Tatari la războiu, i-au îngropat, şi au făcut movilă mare de-asupra lor, în deal între Galata şi între Cetăţuie, lângă drumul cel mare, şi au mai făcut şi-o cruce mare de piatră, săpată cu slove, şi cerdac foarte frumos de piatră, precum se vede lângă acea movilă, pentru semn de biruinţă ce au biruit pe neprietenii săi [2].

Că, după izbânda războiului ce au avut Mihai-Vodă cu Nemţii, au prins pre mulţi şi din Moldoveni, veniţi la acel podgheaz; ce tot cu morţi groznice i-au omorât. Pre unii i-au spânzurat, pre alţii îi ardeau în foc de vii, pe alţii de coaste spânzuraţi, pe alţii de picioare, — cât de groază nu puteai să treci pe uliţa cea mare, privind atâţia oameni

---

1 Şi aşà mai departe.

2 Se vede şi azi, în ruină, la «Cerdacul lui Ferenţ».

spânzuraţi, şi într'un fel, şi într'altul. Şi, cu atâte morţi ce făceà tâlharilor, tot nu se părăsiau.

Iară catanele şi Nemţii, ce robise slujitorii moldoveni, i-au trimes Mihai-Vodă la Împărăţie: doisprezece Nemţi şi catane, cu steagurile lor, cu dobele lor; şi i-au dus la Udriiu, că acolo erà Împărăţia, — care mare laudă şi mulţămită au făcut lui Mihai-Vodă pentru acea slujbă. Iară, când au purces podgheaz la Iaşi, să ià pe Mihai-Vodă, au purces şi Vasili Ciaurul, cu alt podgheaz, numai să jăcuiască şi el în Ţara-de-gios casele boiereşti. Ce pe alţii n'au găsit, numai, lovind şi la casa lui Constandachi Stolnic, ca să-l prinză, el au prins de veste, şi au scăpat cu fuga. Iară casa lui au jăcuit-o de tot ce au avut, şi de bucate, şi de odoare, şi i-au luat şi giupăneasa în robie, pe o soră a lui Mihai-Vodă, şi au dus-o în Braşov, la gheneralul, şi au dat-o în pază. De unde au scăpat ea mai pe urmă: dând bani unui ţeran, au furat-o, şi au scos-o în ţară. Ce vitejie de om cu socoteală: au robit o femeie!

CAP. III.

Petrecerea lui Ienăchiță Văcărescu în Ardeal și Viena (1781-2).

(DIN AMINTIRILE LUI.)

Într'această vreme se află Domn Ţerii-Rumânești tot înțeleptul Alexandru Ipsilant; care au domnit șepte ani în Ţara-Rumânească. Cu trei ani înaintea mazíliei mă făcuse pe mine Spatar al țerii. La veleatul 1781, Avgust, făcuse, după mine, Spatar pe Gheorghie Mavrocordatul, și logodise și pe fii-său cel mai mare, beizadè Costandin. Nu știu însă din ce pricină s'au întâmplat ca luminații fii a' acestui bun otcârmuitor, amândoi, la Dichemvrie a' acestui veleat, să fugă, nu numai din Curtea părintească, ci și din Ţara-Rumânească, și să treacă în Ardeal.

Eu, știind libovul[1] părintesc al Domnului, ce aveà asupra fiilor, și mijlocul cu care-i creșteà, și silința ce făceà pentru ca să-i strălucească în lume cu procopseală de multe științe, mai vârtos văzând și multa credință cu care se purtà Domnul Ipsilant către prea-puternica Împărăție,— căci am cunoscut în fapt, atât în vremile Vistieriei, cât și în vremea Spătăriei, ce m'am aflat slugind într'această Domnie a Înălțimii Sale, — nu am putut să dau la alt[2] fuga acestor doaŭă îndestulate odrasle, decât că, deosebi de dascalii elinești, și deosebi de hogii turcești, aveà și dascali evropei, și de limba franțozească, și de limba talienească, oameni vrednici de

---

[1] Iubirea.

[2] Motiv.

laudă și împodobiți cu multe științe, și, poate din istoriile gheograficești luând sevdă[1] ca să vază și țerile Evropei în simțire, și mijlocul cu care se otcârmuiesc, și nefiind cu putință ca să meargă. sau cu voie împărătească, sau cu voia părintească, au cugetat, siliți fiind de râvna vederii și de căldura vârstei, să meargă cu acest mijloc.

S'au făcut nevăzuți într'o noapte din palaturile domnești, și cea mai mare mirare au fost cum au putut trece în a doaua noapte, călări, și cu doauă slugi, oameni de fel Brașoveni, potecile plaiului Prahovei, carele cu greu le puteà trece și zioa cei ce se călătorià în toată vremea pe dânsele. Rămaseră părinții acufundați într'o nepoveștită și jale și temere: și jale, căci pierduse doi fii, ce puteà fi pierduți amândoi, și trupeşte, și sufletește, de-a pururea; și temere, căçi se aflà Domn, și Domn al Împărăției Otomănești, și, cu toate că prea-înaltul Vizir, ce erà Izet-Pașa în al doilea rând, — care în rândul d'intâiu acesta erà ce dedese Domnia mai sus-arătatului Domn, și măcar că mai sus-zisul Vezir n'au lăsat mijloc de mângâiare și de cinste ce nu au făcut Domnului Ipsilant, dar vrăjmașii se înarmaseră, căci găsiseră îndemânare de vreme de a pârà, prietenii se trăseseră, căci pierduseră îndemânarea de vreme de a mai ajutorà. Serhaturile[2] după marginea Dunării, însălbătăcite pentru nizamul[3] Țerii-Rumânești, ce-l păzià mai sus-zisul Domn cu multă străşnicie, strigà, întru înprilegire de vreme ca aceasta: «Aceşti ce fug, nu sânt încai slugi, ci sânt însuși fii ai Domnului; locul dela care fug, este prea-înaltul Devlet[4] otomănesc; fericirea care părăsesc este îndestularea Domniei Țerii-Rumânești; locul la care năvălesc este Devletul chesaricesc[5], unde cât bișug, și câtă abondanție, și câtă materie de a gândì și a cugetà vericine ce va vrè!».

---

[1] Poftă.
[2] Pașii de hotar.
[3] Orânduiala.
[4] Poarta.
[5] Chesarului, Împăratului nemțesc.

Înţeleptul Domn, după scrisorile, după sfătuirile, după blestemele, în cea după urmă, cu care, prin mulţi trimişi, făcù fiilor săi, pentru a se întoarce, şi fuseră în zadar, dar întâiu alergă la prea-înalta Poartă, şi făcù castriet[1] şi prostire[2] Domniei, rugându-se să-l mazilească, şi arătând că nu mai este destoinic de a oblădui, — măcar că se mai prostise mai înainte şi nu priimise Poarta; de spre altă parte, mişcase toate lucrările prin mijlocirea solilor[3] dela Ţarigrad. În cea după urmă, hotărâ să trimiţă soli şi la Beciu[4] pentru aceasta, şi acel hotărât de a merge sol, fuseiu eu.

Eu, şi cu toate că, cu un an şi trei luni mai nainte, pierdusem soţia cea d'întâiu, fiica lui Iacovache[5], rămâindu-mi trei copii fără de oblăduire de mumă, pierdusem şi pe mumă-mea într'această vreme, şi-mi rămaseră fiii şi mai făr' de oblăduire, gazretul[6] însă ce am către credinţa preaînaltului Devlet, despre o parte, căci socotiam întoarcerea acestor doauă luminate odrasle a fi o slujbă întocmai către Împărăţie, despre altă parte, datoria ce aveam către Domnul Ipsilant, pentru dragostea întru care mă aveà, mă făcură ca să las şi casa, şi copiii făr' de oblăduitor, şi pe însuşi soţia mea de al doilea, Eleni Carageà, fiica tergimanului[7] Iordache Caragea, necununată, — căci într'acea zi, ce am purces eu la Beciu, sosise dela Ţarigrad, prin mijlocirea Domnului, în Curtea domnească.

Deci, la Dichemvrie 26, a văleatului [17]81, purceseiu din Bucureşti, cu Mitropolitul Grigorie, cu episcopul Râmnecului, Filaret, cu Banul Dumitrache Ghica, carii erà trimişi d'impreună cu mine până în lazaretul Timişului, pentru a îndemnà pe mai sus-arătaţii luminaţii coconi să se întoarcă

1 Demisie.
2 Părăsire.
3 Ambasadorilor străini.
4 Viena.
5 Rizu.
6 Râvna.
7 Dragomanului, Tălmaciului.

înapoi, şi, când nu vor vrè, eu să mă duc până la Sibiiu, să fac toate lucrările, doar de voiu putè, de acolo, să fac ca să-i trimiţă Nemţii, siliţi, şi, când nu va fi cu putinţă, atunci să mă duc la Viena, să-mi puiu solia în lucrare.

După ce ajunsem la lazaret[1], şi mersem în Braşov, episcopul, Banul şi eu, făcum multă silinţă spre a-i face să se întoarcă; şi nu întâmpinăm lesnirea. Prin gheneralul Aiholţ[2], al Braşovului, ce-mi erà bine cunoscut, încă din răzmiriţa[3] trecută, făcuiu multă strădanie să-i ieau, şi înţeleseiu însumi că ieşise treaba din mâna lui[4].

La Ghenarie 5, a' văleatului [17]82, purceseiu la Sibiiu. Comandirul Ardealului, ce erà gheneralul Prais, mi-erà iarăşi cunoscut, cum şi Gubernatul Ardealului, Brucăntan[5]. Făcuiu toate cele ce se putură şi cu aceştia, şi nu fuse cu putinţă ca să mi se deà.

Deci, la Ghenarie 16, purceseiu la Beciu, încă cu un boier, grec, Paharnicul Hurmuzache, ce-l trimisese Domnul acolo ca să meargă împreună cu mine. Şi, cu toate că erà o iarnă foarte greà, însă în opt zile am ajuns la Beciu. Cărţile de solie se trimiseseră la Canţilaria Curţii cu secritariul Raicovici[6].

A doua zi merseiu la Prinţipul Caoniţ[7], ce erà Mare-Canţelariu al Curţii. După ce mă întâmpină cu multe ţirimonii şi cu multă cinste, îmi zise să fiu încredinţat că s'au trimis porunci la toţi gheneralii Ardealului ca să îndemneze pe aceşti doi Prinţipi să se întoarcă înapoi.

După ce făcuiu mulţămita cea cuviincioasă şi mă bucuraiu, căci înţeleseiu că au priceput Nemţii că nu este vreun misteriu deosebit la mijloc, întrebându-mă Prinţipul Caoniţ când pohtesc să aib audienţie la Împăratul, eu,

[1] Carantină.
[2] Eichholz.
[3] Războiul.
[4] Că nu mai e afacerea înapoierii beizadelelor în mâna lui.
[5] Bruckenthal.
[6] Raicevich, apoi consul austriac la noi.
[7] Kaunitz, cel care ni-a luat Bucovina.

vrând să-mi caut treaba cu temeiu, răspunseiu că mă rog să fie îngăduială, până va venì răspunsul dela Ardeal, pentru ca să vedem, și, de s'au întors Prinţipii în Valahia, la audienţie să nu mai fac rugăciune Împăratului, ci numai mulţămită; iar, de nu s'au întors, atunci să-i fac și rugăciune.

Priimì Caoniţ cererea mea, și, zicându-mi că eu știu să-mi caut treaba, mă luă de mână și ieșim în sala de *assemblée*[1], unde erà toţi ambasadorii Curţilor adunaţi și cele mai strălucite dame din Viena. Făcuiu cunoștinţă cu toţi, și mă întâmpinară cu libov și cu cinste, atât, încât ambasadorul Spaniei mă și pohtì ca să merg la balul ce vrea să deà a doaua seară el, după obiceiul ce au la carnavaluri.

Până a nu sosì eu la Beciu, cu vre-o doauăzeci de zile mai nainte, purcesese dela Beciu în Italia Marele-Duca al Rosiei, Pavel, ce venise acolea pentru logodna cumnate-sii ce am arătat mai sus, și pentru o înoire aleanţii ce făcuse aceste doauă Curţi, de care mă pliroforisiiu[2] pe larg.

Într'această seară dar, Prinţipul Caoniţ, ce vreà să-mi arate o blană de samur și o tabachere cu berleanturi, ce-i dăruise Granduca[3] al Rosiei, găsì pricină cu a-mi lăudà blanele de samur cu care eram eu îmbrăcat (căci obicinuiesc Evropeii să arate la aceste o semplicità și la oamenii acei ce-i văd întâiu, și pe mine la această *assemblée* mă descinsese damele și de brâu, pentru ca să-mi vază șalul). După lauda ce-mi făcù Prinţipul blanelor mele, mă întrebă de ce preţ sânt samurii? Îi răspunseiu. Îmi zise: «Să-ţi arăt o blană de samur, ce mi-au dăruit moștenitorul Rosiei, și mă rog să mi-o preţuiești». Aduse blana și o puse p'un biliard. Eu înţeleseiu pentru ce mi-o arată și cum că nu erà scoposul preţuirea. Îi răspunseiu cum că blanele de samur nici când este soare, nici când este noapte nu se pot preţuì bine; această blană însă, socotindu-se locul dela care s'au

1 Franc.: adunare de societate.
2 Lămuriiu.
3 Marele-Duce.

dat, şi locul la care s'au dat, nu are preţ, şi eu, de o aş fi văzut şi zioa, nu sânt destoinic ca să o preţuiesc. Cu acest feliu de întrebări şi răspunsuri am trecut aceà noapte până la un ceas după 12, şi aşà m'am întors la gazda mea.

A doaua zi, Duminecă, am priimit cu ştafetă înştiinţare dela Bucureşti că s'au mazâlit Domnul Ţerii-Rumâneşti Alexandru Ipsilant, după cererea ce făcuse, şi cum că s'au făcut Domn Nicolae Carageà, tergimanul Divanului împărătesc, şi Mihalache Şuţul, ce erà capichehaià[1] al ţerii, s'au făcut tergiman. Şi mi se scrià de către Mitropolitul ţerii şi de către boierii dela Bucureşti cum că, de vreme ce sânt şi eu orânduit Caimacam[2] şi mi se coprinde numele în fermanul împărătesc de Căimăcămie, să las toate trebile acolo şi să viu la Bucureşti cu ştafetă. Întâiu am mers la conte Cobensel[3], ce erà vice-canţelariu, şi d'impreună cu dânsul am mers la Prinţipul Caoniţ, şi i-am dat această vestire. Prinţipul Caoniţ şi m'au întrebat cu mirare, pentru ce s'au mazâlit Domnul Alexandru-Vodă? au doar s'au turburat Poarta pentru desirea fiilor săi? Eu şi i-am arătat că Poarta nu urmează să se turbure, fiindcă, şi de au dosit, au dosit la loc prietenesc, dela care, când îi va cere, nu are niciun feliu de îndoială că nu-i şi va luà, şi am arătat cum că Poarta, până acum, în furmă[=formă], nu ştie de aceasta, numai Prinţipul Alexandru, aflându-se afară din sineşi pentru multa întristare, şi-a cerut mazâlia, şi Poarta i-o au dat cu multă musaadè[4]; deci fiindcă eu sânt orânduit un logotenente[5] al Domniei la regenţie, face trebuinţă să purcez Mi-au zis: că nu pociu să purceg până nu voiu luà audienţie dela Împăratul; şi îndată au făcut talhâş[6] înscris la Chesarul pricina.

Şi eu de acolea m'am dus pe la toţi ambasadorii, de i-am

---

1 Reprezintant, ambasador.
2 Locţiitor de Domn.
3 Kobenzl.
4 Favoare.
5 Locţiitor.
6 Raport.

heretisit[1] cu bileturi, şi, întorcându-mă la gazdă să prânzesc, au venit toţi ambasadorii la mine de m'au heretisit cu bileturi. Monsiù Bretaliu[2], ambasadorul Franţei, ce erà un om cu un deosebit duh, în bilet mi-a făcut şi chemare ca să merg în al treilea seară şi la balul său, socotind că voiu şedeà la Beciu, şi-mi făceà mai multe ţirimonii decât toţi, pentru ca să arate cu aceasta deosibită schesis[3] către preàînnaltul Devlet, şi eu mă purtam către dânsul ca ca un Turc, şi cercà mare plăcere. N'au ţinut însă acestea mult, că peste trei ceasuri au ieşit talhâşul buiurdisit[4] dela Împăratul către şambelanul-cel-mare, ca să mă înştiinţeze să merg a doua zi la Curte, să-mi deà audienţie la 10 ceasuri.

Într'această seară am mers la balul solului Spaniei, unde erà toţi cei mari ai Beciului, până şi Arhiduca Maximilian, fratele Chesarului, ce este acum Elector al Coloniei.

A doua zi, la zece ceasuri am mers la Curte, şi, întrând în curtea d'intâiu cu carăta, căci în curtea de a doua numai familia împărătească întră, m'am dat jos la scară, şi m'am suit într'un foişor cu stâlpii de marmoră, ce-i ţin lei în spinare. Într'acea curte, dintr'ai Curţii nu se vedeà nici pasăre, decât numai acei ce sânt orânduiţi de a priimì audienţie, de vreme ce guardia de ostaşi este afară din curte. Am trecut într'o sală, unde am găsit unu' din guardia corpului cea nemţească, care şi m'au întrebat de sânt eu boierul dela Valahia, — şi au căzut înaintea mea, rămâindu-mi slugile acì. Am mai mers două sale până la uşa Divanului împărătesc, ce are tahtul[5], şi, acolea găsind trei guardii din somatofilachi[6], un Neamţ, un Ungur, şi un Leah, cu caiafeturile[7] lor fieşteşicare, s'au întors guardia cea d'intâiu la locul ei, ce ţineà puşcă, şi, dintr'aceşti trei ce păzià aici cu

1 Salutat.
2 De Breteuil.
3 Aplecare.
4 Cu poruncă.
5 Tronul.
6 Uniformele.
7 Păzitorî aî «corpuluî» Împăratuluî, franc. : garde-du-corps.

săbiile scoase, au căzut Neamțul înaintea mea, și am trecut prin Divanul ce se numește sala de audienție. Acesta are un taht cu baldachin tot de aur lucrat; perdeaua ce se spânzură dela baldachin și cloșurile[1] sânt tot de sârmă[2] și cu mărgăritar frumos. Această sală de o parte are ferestre, și de o parte are ferestre de oglinzi. Dintr'această sală am trecut în alta, iar cu taht mai mic de frânghie[3]. Dintr'aceia am întrat într'o cameră mare, unde păzià la ușa gabinetului[4] Chesarului un dejur[5] șambelan cu cheie, care acesta erà și gheneral: ne-au priimit cu cinste și ne-au pohtit cu țirimonie să așteptăm puțintel până va dà veste Împăratului. Și, mergând, se întoarse îngrab, căci Împăratul erà într'alt cabinet. Și mai înainte ni spuse: «Acum iese». N'apucâ să sfârșească vorba, și se sunâ un clopoțel, și îndată se repezì șambelanul și trase dela perdeà un cloș de fir și se ridicâ perdeaua. Și-mi făcù semn să intru în casă.

Întrând la ușă, văzuiu pe Chesarul în mijlocul casei făr' de capelă, în picere. Și, de loc călcând doi pași, am îngenunchiat turcește, și, puindu-mi capul în pământ, vrând să-l arădic, m'am pomenit cu mâna Chesarului la cap, zicându-mi că nu face trebuință de această țirimonie, și să mă arădic. Și, vrând să-i sărut mâna, au tras-o, și m'au cunoscut de când mă văzuse la [17]73 la Brașov[6], și îndată mi-au zis: «Senior[7] Văcărescule, dumneata în Viena cum au fost cu putință a «venì, aflându-te și Consilier al Prințipatului?». Am răspuns cu multă smerenie că: «un Prințip plin de jale și un Prin«țipat plin de întristăciune mi-au dat lacrămile lor în pumni, «rugându-mi-se ca să le aduc și să le vărs la picioarele «Sfintei Tale Măriri, și să pociu printr'această vărsare a la-

---

[1] *Cloche*, franc. cordon.
[2] Fir.
[3] Postav.
[4] Cabinetului.
[5] Dejurne.
[6] Împăratul erà binefăcătorul Iosif al II-lea.
[7] *Signor*, it.: domnule.

«crămilor lor să deşert din comorile cele nedeşertate ale «milostivirii tale o clemenţie spre a înveselì aceşti ochi cu «vederea întoarcerii acestor fii ai Prinţipului Ipsilant în «Valahia». M'au întrebat: «pentru ce pricină au dosit?». Am răspuns că: «de se dă pentru vre-un rău, răul nu este «alt decât multa îndestulare şi răsfăţăciune». M'au întrebat: «de au duh, şi ce cugetează?». I-am arătat că: «duhul «i-au îndemnat să facă această pornire, iar cugetul nu ur-«mează a fi alt decât a se învrednicì la mai multă îndestu-«lare decât aceia ce au avut în Valahia». Mi-a răspuns că: «aici aceasta nu se dobândeşte aşà lesne, ci şi cu slujbă «multă şi cu vreme prelungită», şi-mi zise: «pot aveà vre-un «venit al lor deosebit de undevà?». Îi arătaiu că: «cine do-«seşte dela noi, este lege a pierde şi câte nemişcătoare are». Îmi zise: «şi cum au socotit că pot trăì aici? Aici slujesc «Prinţipi din Ghermania cu 20 florinţi leafă pe lună, dar «trăiesc cu rendite[1] dela casele lor». Am răspuns că: «de «ar fi putut ştì aceasta, poate n'ar fi făcut această îndrăz-«neală, ci râvna ca să vază lucruri ce nu puteà vedeà cu «voie, şi tinereţele i-a făcut a face această pornire, care, «deosebi de văzută întristarea ce au adus părinţilor, au «pricinuit şi o gândită necinste patriei noastre». Îmi răs-punse că: «au trimis porunci pe la gheneralii Ardealului să-i «îndemneze a se întoarce în ţară». Răspunseiu că: «este şi «ruşinea şi necinstea ce socotesc că pot aveà de se vor în-«toarce, care numai cu îndemnare nu-i va lăsà să se în-«toarcă, de nu vor fi siliţi». Îmi zise: «când îi voiu silì, «ating azilul Împărăţiei». Răspunseiu că: «azilul tuturor Îm-«păraţilor este cinstea Împărăţiilor, şi de toată lumea este «râvnit azilul tuturor Împărăţiilor, pentru refugiul şi scă-«parea tuturor; însă azilul este azil când se va socotì ca «un azil, şi când i se vor păzì canoanele şi regulele lui; «azilul se cuvine a-l dobândì acei ce dosesc dela un mare «rău, şi peire, şi primejdie: unii ca aceia, când îl vor aflà «dela verice Împărăţie, atunci se cunoaşte cinstea şi ca-

[1] Venituri, rente.

«noanele[1] azilului; iar, când dosește cinevà dela bine, pentru «a nu petrece bine, din neștiință numai și fără nicio vină, «și mai vârtos pentru a pricinuì și altora rău, acela, când «nu se va întoarce silit, atunci se ating canoanele azilului, «căci este lucrul împotriva lor, și azilul, pentru a-și păzì «însușirea lui, însuși se silește din canoanele lui să silească «întoarcerea aceluia». Mi-a zis: «Bravo, dumneata îmi gră«iești cu duh și cu dreptate, dar cum pociu să fac tot «trupul ostășesc să o știe aceasta?». Am zis că: «a fi tot «trupul ostășesc indisiplinat[2] și pedepsit[3], este destul a ști, «fără de a întrebà, că Sfânta Ta Mărire nu face lucrul în«potriva, nici a azilului, nici a cinstei împărătești». Și i-am mai zis: «Prea-milostive Împărate! eu știu că neîndestu«larea elogvenței[4] mele nu poate trage milostivirea Împără«teștii Tale Măriri asupra acestei pricini, a căria nenorocirea «și vina de a nu se săvârșì după cererea soliei mele, nu «este alta decât vârsta mea; căci, aflându-mă cel mai tânăr «în adunarea Consiliului Valahiei, neputința vârstei și bă«trânețelor nu au slobozit să vie vre unul din cei mai bă«trâni, și în vârstă și în știință, ca să poată pricinuì cu «înlesnire această facere de bine la o obște, și, pe lângă os«teneala ce cu multă cinste și slavă a mea am făcut până «a venì, îmi pierduiu și puțina reputație și ipolipsis[5] dela tot «Prințipatul Valahiei; unde, pe lângă întristarea ce am din «pricina acestei întâmplări, mi se mai grămădește și alta, «cu a nu mă fi putut arătà destoinic a o săvârșì, și a nu «fi fost vrednic să dobândesc dreptatea, nici dela însuși «dreptatea, ce ești Împărăția Ta». De-odată, puindu-și mâna în piept, mi-a zis: «Îți făgăduiesc, pe împărăteasca mea pa«rolă, că nici în țerile mele, nici în slujba mea, nu-i voiu «ținea. Și-i voiu întoarce în Turcia, fără de alt; numai

---

1 Legile.
2 Disciplinat.
3 Bine crescut.
4 Elocvenței, darului de vorbă.
5 Trecere.

«trebuie să-i aduc întâiu aici, ca să le sigurefsesc[1] buna pe-«treacere; ci nu grijì. Şi te mulţămeşti cu aceasta?», mă întrebă. I-am răspuns îngenunchind: «că foarte mă mul-«ţămesc, căci aceasta este şi mai împărătească faptă, căci «este plină de iubire de omenire». M'au heretisit[2] de Căimăcămie, şi m'au întrebat pentru mazâlie; mi-au făcut multe întrebări, de Ţarigrad, de Valahia, de obiceiuri şi altele, ţiindu-ne două ceasuri şi mai bine. Şi, răspunzând la toate după cuviinţă, i-am spus că mă rog să aib voie să purcez, căci mă grăbesc, şi m'am rugat să aib îndoite paşaporturi, şi de drumul Sibiiului şi de drumul Timişvarului[3]. «Le vei aveà», mi-au zis. Şi, mai stând puţintel, ni-au zis: «Vă urez bună călătorie», şi noi, făcând mulţămita cu îngenuchiarea, s'au tras la gabinet, şi aşà am ieşit din lăuntru, căci nu poate ieşì nimeni dela audienţia din gabinet până nu se trage însuşi întâiu.

După ce am ieşit din lăuntru, am mers la gazdă, şi, la masă încă aflându-mă, au venit un canţelist[4] dela canţelaria Curţii, şi mi-au adus doauă paşaporturi, precum cerusem la Împăratul, şi deosebită poruncă către generalul Zetfis (?), comandirul Timişvarului, cu poruncă ca, de voiu merge pela Timişvar, să-mi deà zece husari cu cai de poşte împărăteşti, să mă aducă până la hotar. Şi aşà, sculându-mă dela masă, am mai şezut până au înnoptat, şi, seara, la şease ceasuri nemţeşti, am ieşit din Viena, şi am venit la poştea din Fişment [Fischamend], şi acolea am dormit.

Patru zile am şezut în Beciu numai, şi, purcegând, am sosit la Timişvar, şi de acolea, ştiind turburarea ce au serhaturile fără cuvânt, şi chibzuindu-mă că se vor fi înştiinţat şi de mergerea mea la Beciu, şi de aş fi mers pe la Mehedìn, cu husarii ce-mi orânduiseră pentru paza drumului şi pentru cinste, puteà să se facă zvon pe la cafenele, că

1 Asigur.
2 Felicitat.
3 Timişoarei.
4 Scriitor.

m'am dus să aduc catane, iar nu pe fiii Domnului, şi, ca să nu mai dau pricină de turburare ţerii, am lăsat acel drum, ce-mi erà mai îndemână şi mai aproape să întru în ţară, şi am venit pe la Sibiiu.

CAP. IV.

Luptele şi suferinţele Românilor, supt Mavrogheni-Vodă, Domnul muntean (1789 şi urm.).

(DIN DONISIE ECLISIARHUL).

Domnul [Nicolae] Mavrogheni aici în ţară stà pe loc cu oştile lui. Rânduit-au la Craiova pe un Turnagiu[1] şi pe un Derviş-Aga, să fie la Scaun, să judece pricinile ţerii, orice s'ar întâmplà, şi pe Cara-Mustafa, haianul[2] Diiului, să fie cu oştile mai mare comandir, adecă povăţuitoriu şi poruncitoriu oştilor. Şi caimacam au pus pe un Ioniţă Papuc vtor-Clucer[3], care acest ciocoiu arătà la nazir[4] şi la Derviş-Aga, cu foaie pe cine ştià că are bani, de-i boierià cu sila şi le luà bani, şi-i puneà la gros, adecă la opreală, dacă nu vreà să priimească caftan sau carte domnească. Aşà necăjià pe o seamă de oameni.

Văzând Mavrogheni că Nemţii s'au împuternicit, şi au întors oştile turceşti înapoi din mergerea lor cu mare vitejie şi cu biruinţă, s'au îngrijurat, şi au poruncit la Cara-Mustafà să facă ordie mare împotrivà Nemţilor. Care au şi făcut, adunând oaste mare, Turci, Arnăuţi, Sârbi şi catane rumâni din ţară, ca la zece sau doauăsprezece mie, şi-au

---

1 Dregător turc maĭ mărunt, ofiţer de ieniceri.
2 Aian, Paşă de hotar.
3 Al doilea Clucer.
4 Administrator.

asediat ordia[1] la hotar, ce-i zicea Porceni, aproape de Târgul-Jiiului, ca la patru ceasuri.

Şi au făcut metereze mari, şi le duceà ţara acolo zahereà şi toate ce li trebuià: vacile şi oile nu li se mai precurmà, erà oaste şi în oraş la Târgul-Jiiului, şi în Craiova, şi la Râmnic. Pusese şi preste Olt ordie mare la schelă, împrotiva Braşovului[2], ca la 20.000 de Turci i Arnăuţi. Şi la Bucureşti erà mulţime multă de Turci.

Şi, fiindcă au fost fugit Nemţii din mănăstirea Tismana şi din mănăstirea Cozia, când întrase Turcii în Bănat, precum am scris, au poruncit Vodă să meargă Turcii, cu sarahori, şi cu ciocănaşii ocnei, din măglaşi, să strice o parte din zidurile mănăstirilor din pregiur, să nu se mai poată închide Nemţii într'însele. Iar Turcii n'au fărâmat numai o parte de ziduri, ci toate zidurile, cu chiliile din pregiur, şi au ars şi bisericile şi clopotniţele.

Şi la Cozia au găsit Vistieria mănăstirii, şi au prădat-o, argintăria i sfitele cele scumpe, evanghelii ferecate cu argint, şi crucile cele ferecate cu argint şi cu aur şi cu mărgăritaruri i cu pietri scumpe, şi alte multe odoare ce au fost făcute şi date de Domnul ctitor mănăstirii, — că nu le-au fost dus în Ţara Ungurească.

Şi încă au găsit Turcii şi şâne de aur şi de argint, pe care Domnul ctitorul le pusese în zidul clopotniţii, ca, după vremi, dacă se va strică mănăstirea, să aibă cu ce o zidì. Iar vrăjmaşii de Ţigani cari-i aveà mănăstirea credincioşi, au arătat Turcilor de au spart acolo, şi le-au luat pradă. Luat-au şi porţile mănăstirilor, că erà căptuşite cu fier preste tot, de le-au dus peste Dunăre, la Diiu în cetate, — scriind Turcii la Ţarigrad, cum că au fărâmat cetăţile Ţerii-Rumâneşti, scoţând pe Nemţi din ele.

Aşà laudă mincinoasă au scris ca să înşele pe Împăratul[3], amăgindu-l să li deà bacşiş, adecă daruri,—precum li-au şi dat.

---

1 Tabără.
2 La Bran.
3 Sultanul.

CAP. V.

Tudor Vladimirescu și sfârșitul lui.

(DIN AMINTIRILE COLONELULUI IOAN VOINESCU).

În timpul acesta sosì știrea că Turcii au întrat în București. Această știre s'a și acreditat de către câțivà emigrați, cari avusese noroc să scape de furia lor.

Atunci s'a văzut în Târgoviște o scenă, care puteà să fie tragică, și care arată haracterul cel sălbatic al lui Caravia [1]. Acesta, pentru măcelăria ce făcuse între Turcii dela Galați, dobândise gradul de gheneral. Pe când venì știre de întrarea Turcilor în Capitală, el se aflà călare prin târg, și, întâlnind pe ispravnic, îl apucă de grumaji, și-l târâ astfel până în curtea unde ședeà Gheorghe Ipsilante [2], înjurând și zbierând că o să taie însuși capul ispravnicului, fiindcă el a răspândit vorba c'au întrat Turcii în București, și că erà un vânzător. Bietul ispravnic, galben, tremurând de groază, se îndreptà, arătând pe chiar acel om care adusese vestea. Dar Caravia nu voià să-l asculte nimic: el cereà sânge. În sfârșit, Prințul Gheorghe abià a putut să scoată pe bietul ispravnic din mânile acestui gâde, care a fugit zbierând ca un tigru căruia a scăpat prada din ghiare. Li erà frică chiar Prinților [3] de dânsul.

Tudor, pornindu-se din București spre Câmpulung, ori

---

1 Una din căpeteniile răscoalei grecești împotriva Turcilor, Eteriei.
2 Altă căpetenie eteristă.
3 Cei doi Ipsilanti, șeful și Gheorghe Cantacuzino.

cu gând să taie drumul lui Ipsilante, după cum se vorbià c'ar fi dat făgăduială Turcilor, ori spre a se pune însuşi la siguranţă, în munţi, şi-a aşezat tabăra la Goleşti.

Ipsilante, pe de o parte, încredinţându-se despre planul lui Tudor, iar, pe de alta, simţind că Turcii au pornit asupră-i, a hotărât, cu orice preţ, să puie mâna pe Tudor, ca să-şi răzbune asupră-i, şi, prin această îndrăzneaţă faptă, să impuie puţintel Turcilor, până să se pregătească el bine de fugă. A trimis dar ordin lui Căpitan Iordachi[1], ce se aflà cu Arnăuţi la Piteşti, să facă orice, ca să prinză pe Tudor şi să-l aducă la Târgovişte.

Îndată ce a priimit asemenea poruncă, îndrăzneţul cleft[2] a pornit la Goleşti cu oamenii săi, şi, ajungând seara acolo, a ocolit casa Logofătului Dincă Golescu, în care erà aşezat Tudor.

El şedeà, fără grijă, într'un chioşc dela poartă, când un pandur al lui, intrând, îi spuse că Căpitanul Iordache cere să intre, având să-i vorbească. Tudor, nebănuind nimică, a ordonat îndată să lase pe Căpitanul să vie.

Cum a intrat acesta în chioşc, i-a pus pistolul în piept, strigându-i să se deà. Tudor, văzând că mijloc de împotrivire nu mai rămâneà, s'a scoborât jos, s'a pus călare, şi a plecat la Târgovişte.

Altul şi-ar fi vândut viaţa scump; dar el, având speranţă că pandurii lui[3], îndată ce-l vor vedeà, vor sărì să-l scape, nu s'a împotrivit. Însă, atât pandurii, cât şi căpeteniile lor, nici nu s'au mişcat, fiind supăraţi pe dânsul, pentru că, la începutul revoltei, prin manifestele lui, dedese voie tuturor ostaşilor să prade şi să jefuiască[4], iar, mai la urmă, după ce a venit în Bucureşti, Mitropolitul Dionisie, episcopul Ila-

[1] Fost căpitan de Arnăuţi domneşti, câştigat de Greci pentru răscoala lor.

[2] Hoţ din Grecia.

[3] Tudor se ridicase, pentru uşurarea săracilor, cu pandurii Oltului.

[4] Nu e adevărat. Din potrivă, dela început, el nu erà iubit de cei răi din oastea lui pentru că erà aspru cu jăfuitorii, pe cari îi urcà în spânzurătoare.

rion [1] și Logofătul Alexandru Filipescu, făcându-l să 'nțeleagă, prin sfătuiri înțelepte, că niciodată o asemenea cauză nu izbutește cu chipul acesta, ci cu blândeță și cu paza celei mai aspre discipline, a dat strașnice ordine să înceteze tot felul de jafuri, amerințând că, oricine va îndrăznì să calce ordinele lui, pentru un ou furat se va pedepsì cu moarte. Hotărârea aceasta a și ținut-o, fiindcă mulți panduri, ba și chiar căpetenii, s'au făcut victime. Se zice încă că, tocmai cu o zì înaintea arestării lui, a spânzurat, noaptea, d'un copaciu, doi căpitani, foarte stimați în oștire.

Acestea au fost cauzele care au dezgustat oștirea, și n'a făcut nicio mișcare împotrivitoare la ridicarea șefului lor, care a fost adus în Târgoviște și închis în Mitropolie.

O mie cinci sute de panduri aleși s'au întrupat cu armia lui Ipsilante; ceilalți au fost dezarmați și sloboziți la vetrele lor.

Însă apropierea Turcilor a cam stricat veselia Grecilor. Nu se mai vedeà decât figuri triste și dese certe între căpitani.

Tudor a fost doă zile arestat la închisoare, unde i s'a făcut felurimi de ispitiri, cu speranță că va mărturisì unde are puse milioanele ce credeà ei că luase din țară. Dar el n'a voit să mărturisească nimic. Și, a treia zi, a fost dat în mâna crudului Caravia, carele îndată i-a tăiat capul [2].

Astfel s'a sfârșit bărbatul acesta, care a făcut atâta zgomot în țară, în curs de patru luni. Scopul răsculării lui a fost nobil, dar lipsa cunoștințelor l-a făcut să săvârșască greșeli mari, care i-au adus peirea.

Tudor erà un om c'un chip ordinar, galben și uscățiv; fără nicio creștere ori învățătură, dar aveà pătrundere firească și oarecare statornicie în caracter.

---

[1] De Argeș.

[2] L-au măcelărit Grecii, aruncându-i trupul ciopârțit în puțul lui Giartoglu din margenea Târgoviștii.

Cu cât de puţin erà respectat [Alexandru] Ipsilante de oştirea lui, cu atât a acestuia tremurà de dânsul; şi, de nu i s'ar fi întâmplat catastrofa din urmă, poate ar fi şi domnit în ţară, recunoscut chiar de Înalta Poartă.

Felul vieţuirii acestui om erà simplu, şi mai nainte, şi în epoca din urmă, când poziţia l-ar fi putut face să se îngâmfeze, — precum am văzut pe mulţi, în epoci mai civilizate, uitându-şi desăvârşit rude şi amici, îndată ce soarta i-a suit la o treaptă înaltă.

Portul lui n'aveà niciun semn distinctiv; erà îmbrăcat în haină arnăuţească, de tot simplă, fără nicio podoabă; şi în cap purtà o căciulă neagră, cu fundul de postav alb.

În conversaţie erà blând şi smerit; vorbià curat şi raţionà bine.

Nu ştiu daca Ipsilante a avut drept să facă ceia ce a făcut. Posteritatea va judecà această enigmă. Dar Tudor aveà tot dreptul de-a combate un rebel străin, întrat în patria lui prin viclenie, şi care aduceà ţerii desăvârşită prăpădenie. De n'a făcut-o, nu este din cauză că s'a temut, fiindcă Românii erà îndestul de viteji ca să desfiinţeze o armie c'a lui Ipsilante. Dar adevărata cauză care l-a stăvilit a fost că nu cunoşteà secretul politicei, şi nu voià să tragă asupra ţerii nenorocirile care izvoresc din asemenea împrejurări. Ci s'a mulţămit a-i declarà că, cauza lui fiind cu totul departe de-a Grecilor, nu se poate unì cu dânsul, şi a căutat să-l vegheze până va trece Dunărea.

CUPRINSUL.

PARTEA a III-a.

DOI DOMNI MUNTENI: NEAGOE-VODĂ ŞI MIHAI VITEAZUL.

Pag.

PARTEA a IV-a.

DELA MIHAI VITEAZUL PÂNĂ LA UCIDEREA LUI CONSTANTIN-VODĂ BRÂNCOVEANU.

PARTEA a V-a.

FAPTE ŞI SUFERINŢE DIN VREMURILE MAI NOUĂ.
